

Svart, hvit eller farga?

En diskurs- og mobiliseringsanalyse

av farga i Western Cape,

Sør-Afrika

Camilla Houeland

Hovedoppgave i statsvitenskap,

Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap

Høsten 2002

Forord

I håp om å finne enkle svar på vanskelige spørsmål, ble jeg møtt i døra, og endte opp med vanskelige svar på enkle spørsmål. Veien har vært lang, men også morsom. Og den hadde vært lengre og kjedeligere uten venner, kontakter og veiledere.

Takk til veileder Kristian Stokke for konstruktive innspill og oppmuntringer underveis, og for akademisk inspirasjon til valg av tema og tilnærming. Takk til veileder Tore Linné Eriksen som kom med gode innspill i startfasen, og som har vært en inspirasjon for min Afrika-interesse i og utenfor academia.

Denne oppgaven hadde ikke blitt til uten feltarbeid. Feltarbeidet ville ikke vært det samme uten gode venner som stilte opp både sosialt og faglig. Takk til alle dere!

En spesiell takk til Sean Jacobs for personlige innspill under hele prosessen, for diskusjoner på café som på e-post og for henvisninger til kilder. Til Brent Simons for å uvurderlige innspill i startfasen av feltarbeidet. Uten dere ville oppgaven antagelig sett annerledes ut, selv om jeg tviler på at dere vil være enige i alle konklusjonene og tilnærmingene mine.

Takk til Stiftelsen Fritt Ord, Nordiska Afrika Institutet og Det samfunnsvitenskapelig fakultet for reisestipend i forbindelse med feltarbeidet. Takk til Centre for African Studies ved University of Cape Town for å gi meg kontor plass under feltarbeidet og Nordiska Afrika Institutet for bibliotekstipend. En varm takk til alle ved Senter for Utvikling og Miljø for lesesals plass og et stimulerende arbeidsmiljø.

Uten venners tålmodige lesning, diskusjoner og innspill ville dette tatt enda lengre tid. Takk til Marianne Millstein, Sigurd Jorde, Øyvind Eggen og Anders Vassenden for gjennomlesning og kommentarer. Takk til Elin Sæther og Gard Lindseth for gode diskusjoner om teori og metode.

Sist en stor takk og en unnskyldning til mine informanter (og andre temainteresserte i Sør-Afrika) for ikke å skrive oppgaven på engelsk for å gjøre den tilgjengelig for dere.

Oslo 17. juli, 2002

Camilla Houeland

Innholdsfortegnelse

FORKORTELSER	6
1 INNLEDNING.....	7
IDENTITET, DISKURS OG FARGA MOBILISERING I WESTERN CAPE, SØR-AFRIKA.	8
VALGET I 1994 – UTFALLET, DEBATTENE OG FORKLARINGENE.....	10
TEMA OG PROBLEMSTILLINGER.....	11
OPPGAVERNS KOMPOSISJON	14
2 TEORETISK RAMMEVERK	16
2.1 DISKURS	16
2.2 DISKURS OG MATERIALITET	19
2.3 DISKURS OG MAKT	20
2.3.1 Politisering av diskurser: saksfelt inn i politikken.....	23
2.4 IDENTITETER.....	24
2.4.1 Vi og de andre: relasjonelle identiteter	26
2.5 ENDRING OG TREGHET.....	27
2.5.1 Aktør og agens: motstandens mulighet (exit, voice, loyalty)	29
2.6 MOBILISERINGSMULIGHETER UT FRA 'DET KULTURELLE RAMMEVERK'	31
2.7 OPPSUMMERING	33
3 METODE	34
3.1 DISKURSANALYSE SOM ANALYSESTRATEGI.....	34
3.1.1 Kritisk diskursanalyse.....	35
3.1.2 Diskursanalyse, entry-variabler og mobiliseringsanalyse	35
3.2 INSTITUSJONELL HISTORISK ANALYSESTRATEGI.....	36
3.2.1 Den diakrone analysestrategi	37
3.2.2 Den synkrone analysestrategi.....	37
3.3 DATAINNSAMLING.....	39
Språkproblem – engelsk og afrikaans?	39
3.3.1 Feltarbeid og observasjon	40
3.3.2 Intervjuer.....	41
3.3.3 Litteratur	43

4 DISKURS, MAKT OG SEMENTERING AV RASEDELINGEN	44
4.1 RASEDISKURS SOM POLITISK REDSKAP OG LANDSKAP	44
4.1.1 <i>Den lokale kontekst: Western Cape</i>	45
4.1.2 <i>'De farga' – lokal, skiftende identitet</i>	46
4.2 STAT OG MOTSTAND – IDENTITETSPOLITIKK I SAMSPILL	48
4.2.1 <i>Statskonsolidering og arbeidskonflikter – og segregering</i>	48
4.2.2 <i>Apartheid</i>	52
4.3 OPPSUMMERING	58
5 1970-/80-TALLET: DISKURSER OG INSTITUSJONER ENDRES	60
5.1 BLACK CONSCIOUSNESS: DISKURSIV <i>EXIT</i>	60
5.1.1 <i>Revitalisert motstand på tvers av rasegruppene</i>	62
5.1.2 <i>Black Consciousness og farga</i>	63
5.2 NPs INSTITUSJONELLE, IDEOLOGISKE OG DISKURSIVE REAKSJON	65
5.2.1 <i>Diskursive endringer i NP</i>	66
5.2.2 <i>Institusjonell praksis for å fremme farga identitet</i>	68
5.3 REAKSJON PÅ TREKAMMERSYSTEMET – DELTAGELSE ELLER BOIKOTT?	71
5.3.1 <i>Deltagelse: Labour Party</i>	72
5.3.2 <i>Boikott: United Democratic Front</i>	74
5.3.3 <i>Valg til trekammersystemet</i>	83
5.4 OPPSUMMERING	85
6 1990-TALLET: DEMOKRATI SOM KONTEKST	88
6.1 MAKTRELASJONER – KONTINUITET OG ENDRING	90
6.1.1 <i>Økonomisk og politisk elite</i>	91
6.1.2 <i>Avrasifisering av staten, men ikke sivilsamfunnet</i>	93
6.1.3 <i>Hegemonisk antirasisme</i>	95
6.2 FARGA MARGINALISERING, IDENTITETSKRISE, BEGRENSET MOBILISERING	96
6.2.1 <i>Fargas valg på 1990-tallet: handler det om hudfarge?</i>	98
6.3 ANC OG STATEN: GODE INTENSJONER, MEN FASTLÅSTE DISKURSER?	100
6.3.1 <i>Nasjonsbyggingsdiskursene</i>	100
6.3.2 <i>Affirmative action: De farga er ikke svarte nok</i>	107
6.3.3 <i>Partistruktur og partikultur; sosial og diskursiv praksis</i>	109
6.3.4 <i>Organisatorisk exit og voice</i> , ...	114
6.4 NP – FRA RASISTISK NASJONALISME TIL MULTIRASIALISME?	116
6.4.1 <i>NPs 'farga': Brune afrikandere?</i>	117
6.4.2 <i>Multiracialism, minoritetsbeskyttelse og 'den svarte fare'</i>	119
6.5 ANDRE UTTRYKK/DISKURSER	122
6.5.1 <i>Brun nasjonalisme – etnifisering av farga identitet?</i>	122

6.5.2 <i>Urbefolkningsdiskursen</i>	123
6.6 OPPSUMMERING	125
7 KONKLUSJONER	127
OM TEORI OG STRATEGI	130
TANKER OM VIDERE FARGA DEBATT OG POLITISK UTVIKLING	131
REFERANSELISTE	134
LITTERATUR	134
MUNTlige KILDER OG PERSONLIG KOMMUNIKASJON	141

Forkortelser

ANC	African National Congress
ANC YL	African National Congress' Youth League
ANC WC	African National Congress Western Cape
APO	African Peoples Organisation
AWB	Afrikaner Weerstandsbeweging
BC	Black Consciousness
CAD	Coloured Affairs Department
CLPP	Coloured Labour Preference Policy
CPRC	Coloured Peoples Representative Council
CYM	Community Youth Movement
DIM	December 1 st Movement
DA	Democratic Alliance
DP	Democratic Party
IFP	Inkhata Freedom Party
KWB	Kleurlinge Weerstandsbeweging
LP	Labour Party
MiP	Middle Party
NEUM	Non European Union Movement
NP	National Party
PAC	Pan African Congress
TRC	Truth and Reconciliation Commission
UDF	United Democratic Front
WHAM	Winning Hearts and Minds

1 Innledning

I 1994 ble det første demokratiske valget i Sør-Afrika avholdt. Majoriteten av de som under apartheid var definert som 'farga'¹ stemte på sine tidligere undertrykkere i National Party (NP). Dette var grunnlag for at NP ble sittende ved makten i Western Cape, som den eneste provinsen i landet. Valgutfallet skapte debatt om de farga, med utgangspunkt i spørsmålet om hvorfor de stemte som de gjorde. I ANCs diskurs var farga en del av den svarte majoriteten som naturlig hørte hjemme i ANC. Imidlertid stemte flertallet av farga 'som hvite'. Farga ble gjerne stemplet som rasister, siden de stemte på NP, og ble ofte latterliggjort på grunn av det som ble sett som en generell amnesi. Debatten har videre handlet om 'farga' som en del av 'det nye Sør-Afrika' og en debatt om 'farga i historien', det vil si en begynnende re-evaluering av apartheidstaten så vel som anti-apartheidbevegelsen i forhold til farga. Både forklaringer på valgutfallet og debatten om fargas posisjon i samfunnet er preget av konflikt, ambivalens og usikkerhet. Flere forklaringer og innspill står i motsetning til hverandre. Det har skjedd en intensivering i den diskursive kamp om plassering og definering av farga i relasjon til afrikanere/svarte og hvite, i relasjon til 'nasjonen' og demokratiet, ikke minst fordi de ikke lengre 'passet inn' i tidligere identitetsdiskurser. 'Farga' bryter dikotomien mellom svart og hvit.

Denne oppgaven er en diskurs- og mobiliseringsanalyse av identitetspolitikk i forhold til farga i Western Cape, Sør-Afrika. Den har som formål å analysere prosesser og mekanismer i relasjon til identitetspolitikk og mobilisering som kan utdype vår forståelse av fargas politiske handlinger både før og etter valget i 1994. Basistanken er at identitetsdiskurser legger føringer på handlingsmuligheter og dermed mobilisering. Identiteter bestemmer både 'hvem du er' og legger føringer på 'hva du bør, kan eller vil gjøre', og 'hvem som har rett til hva'. Både eliter og ikke-eliter bruker identitetsdiskurs som en del av politikken, ofte strategisk eller instrumentelt. Denne oppgaven ser på forskjellige politiske aktørers fremstilling av farga og hvordan disse identitetsposisjonene legger føringer på politisk mobilisering.

---

¹ Apartheidstaten definerte fire 'rasekategorier': hvite, indere (eller asiater), farga og svarte/afrikanere. Farga er i hovedsak definert som 'blandingsrase', men både denne og andre forsøk på avklaring av identiteten er problematiske og ambivalente. En nærmere avklaring kommer i kapittel fire.

Endring og kontinuitet i kontekst, maktrelasjoner og identitetspolitikk er sentralt, og ses i sammenhengen med endret identitetspolitikk og mobilisering. De kontekstuelle endringene i Sør-Afrika etter innføringen av demokratiet har ført til et nytt politisk handlingsrom, endrete maktrelasjoner og formelle politiske muligheter. Det historiske perspektivet er viktig for å kunne identifisere endring så vel som kontinuitet. Tidsperspektivet strekker seg fra 1976 til i dag. Studentopprørene fra 1976 bidro til en oppblomstring av motstanden mot apartheid. Opprørene var inspirert av Black Consciousness, som presenterte en ny mer samlende identitetsdiskurs, med føringer på en mer samlet mobiliseringsmønster mellom 'ikke-hvite'.

Valget i 1994 og innføringen av demokrati markeres som en diskursiv hendelse, som både har ført til en endret kontekst, men også revitalisering av identitetsdebatten om farga, både i historisk perspektiv og i samtiden. Debatten i seg selv kan synes paradoksal, ettersom det nye, demokratiske Sør-Afrika er basert på en individbasert rettighetsdiskurs, der de tidligere rasekategoriene ideelt sett skulle vært overflødige. Det nye Sør-Afrika møter imidlertid store konflikter i skjæringspunktet mellom individuelle og kollektive rettigheter i forsøkene på å rette opp i historiske (rasebaserte) skjevheter.

Identitet, diskurs og farga mobilisering i Western Cape, Sør-Afrika

'Discourse analysis in South Africa has so many lessons for researchers into texts in other parts in the world not only because the connection between language and power is so overt, but also because that connection was challenged and troubled during years of upheaval that culminated in the destruction of apartheid.' (Parker m.fl. 1997: 202)

Som sitatet peker på er diskursanalyse spesielt relevant i Sør-Afrika på grunn av at maktrelasjonene er spesielt tydelig nedfelt i språket. På grunn av rasehistorien, kolonialisering og apartheid er det spesielt tydelig at *identitetsdiskurser* og *identitetspolitikk* er en del av maktspeilet og en arena for konflikt. Politiseringen av identitet har vært ekstremt høy. Konflikten tydeliggjøres i det politiske konfliktfelt mellom forskjellige aktører med ulike interesser søker å vinne frem med ulike subjektposisjoner innen divergerende diskurser. Dette gjør casen relevant som eksempel for andre studier av identitetspolitikk og diskursanalyse. Farga er unike i sin kontekst, samtidig som store deler av analysen er relevant i forhold til indere i Kwazulu-Natal. Farga har også mange fellestrekk med andre minoritetsgrupper med ambivalent forhold

til et 'selv', 'de andre' så vel som sin egen relasjon til landet de lever i (som afroamerikanere, urbefolkningsgrupper, innvandrere osv.).

Sør-Afrika har stått som symbolet på rasesegregering og hvit maktmisbruk. Men casen er ikke unik. Strukturer, prosesser og dynamikker angående identitet og mobilisering er gjerne *tydeligere* her enn i andre land som et resultat av formaliseringen av rasismen og motstanden mot denne. Dette har også skapt en sterk politisk bevissthet om disse forholdene som ikke minst reflekteres i akademia og media, og derfor også tilgjengelig relevant litteratur. De enorme formelle og institusjonelle endringer Sør-Afrika har gjennomgått siden 1990, gjør casen også spennende med henblikk på endring av identitetsdiskurser og identitetspolitikk i forhold til kontekstuelle endringer. Fra å være et land styrt av en hvit minoritet med statlig institusjonalisert rasisme og segregering mellom 'rasene', er Sør-Afrika i dag et liberalt demokrati, med like rettigheter for alle borgerne, basert på en konstitusjon som er sett på som verdens mest liberale. Disse forholdene kan bidra til å tydeliggjøre endringer i formelle maktrelasjoner, diskursiv makt, og hvordan forskjellige aktører handler i forhold til diskurs og mobilisering.

Rase og rasekonstruksjon har vært tema for flere studier i og om Sør-Afrika. Få studier har imidlertid sett på hvordan rasekonstruksjon og strategisk bruk av identitet har utviklet seg i postapartheid Sør-Afrika. Mange studier har ofte fremstilt identitet som en kulturell og 'essensiell' egenskap, mer enn et politisk redskap. Debatten om farga er spesielt tydelig i forhold til hvordan ulike aktører har endret syn på 'hva farga identitet er' som en del av den politiske kampen. Dette er noe av det jeg ønsker å belyse gjennom å fokusere på debatten om og rundt farga i Western Cape.

Den lokale konteksten i Western Cape, og med spesielt fokus på farga, er viktig i forhold til nasjonal politikk. Farga har følt seg marginalisert, både fordi de er en minoritet og fordi kategorien i seg selv ofte bryter med eller ikke passer inn i de rådende diskursene, enten det dreier seg om nasjoner, rase eller moralske kategorier som enhet. I det nye demokratiske Sør-Afrika er det avgjørende å bygge et aktivt sivilsamfunn, og at samfunnsmedlemmene føler tilhørighet til staten og samfunnet generelt. Dersom farga fortsetter å føle seg marginalisert fra staten og samfunnet, kan det være et demokratisk problem.

Videre er det hensiktsmessig å fokusere på farga fordi perspektivet vil kunne avdekke syn på og holdninger fra og mellom andre aktører. Det er et relativt nytt perspektiv for å få innsikt i de hvite og afrikanske hovedaktørene. Fokus på farga viser en del av ambivalensen og motsetningene i historien og i diskursen og kan også virke klargjørende når det gjelder forholdet mellom identitetspolitikk, makt og interesser. Analysen kan gi andre perspektiv enn en studie av identitetspolitikk med utgangspunkt i det dikotome bildet mellom svart og hvit, som oftest er perspektivet på 'raserelaterte' studier i Sør-Afrika. Nettopp fordi farga på mange måter er en kategori som bryter og utfordrer hoved-diskurser om identitet, vil diskursanalyse gjennom fokus på farga vise ambivalens så vel som essensialisering av 'raseidentitet', og utfordre ofte monolittiske fremstilling av både historie og samtid i Sør-Afrika.

Selv om oppgaven ikke er teoritestende i seg selv, har den teoretisk relevans i det den søker en ny teoretisk kombinasjon. Diskursanalyser er ofte kritisert for å ikke ha et aktørperspektiv, men i denne oppgaven har jeg forsøkt å få aktørperspektiv til diskursanalysen gjennom å dra veksler på Hirschmanns entry-variabler og innsikt fra mobiliseringsteori. Casen er således viktig både i et nasjonalt og et internasjonalt perspektiv, med både politisk og akademisk relevans.

Valget i 1994 – utfallet, debattene og forklaringene

Opgaven tar utgangspunkt i valgutfallet i Western Cape i 1994 og debattene rundt dette. Omtrent 57% av de farga stemmeberettigede i Western Cape stemte på NP. African National Congress (ANC) oppnådde 33% i provinsen. Kun drøye 20% av de farga stemte på ANC (Seekings 1996:31). Politikere så vel som akademikere reagerte på dette 'ulogiske' valgutfallet. Mye av forskningen på og om farga har dreid seg om fargas valgatferd ved valget i 1994 og senere. De viktigste skillelinjene går mellom dem som ser fargas lojalitet til NP som et historisk brudd, og de som ser det som en kontinuitet.

På den ene siden er dem som anså valgutfallet som et historisk brudd, og en overraskelse:

'What was surprising was the [...] growth in support for the NP in Indian and Coloured areas, considering the massive support during the 1980s in these communities for the [UDF] and the 80 percent stayaway from the tricameral elections in 1984' (Saunders 1995:500)

Implisitt i dette ligger det et syn på at *United Democratic Front* (UDF) samlet et overveldende flertall av farga, indere og afrikanere på en historisk ny måte i et opposisjonelt fellesskap, men også i et identitetsfellesskap som 'folket' eller 'svarte'. Det antas at boikotten av trekammersystemet, er et mål på fargas avstand til NP og staten, og deres tilhørighet til UDF. Videre ligger det en antagelse om at UDF naturlig var ANC sin forlengede arm i Sør-Afrika, og at det derfor var et historisk ulogisk valg for farga å ikke stemme ANC.

Andre hevdet at fargas stemmer til NP konstituerte en kontinuitet med grunnlag i et identitetsfellesskap med afrikanderne basert på kultur, religion og språk. Radikalere som bruker den siste forklaringen, legger til at dette er basert på en slavementalitet ettersom de er manipulert til å identifisere seg med en apartheidkonstruert kategori, nemlig 'farga'. Mange som hevder kontinuitetsargumentet vektlegger NPs rasistiske diskurs som plasserte farga 'over' afrikanere/svarte, og underbygde dette med sosial, økonomisk og politiske forfordeling av farga relativt til svarte/afrikanere. Flere mente at farga stemte 'som hvite', fordi de ville 'være' hvite.

Et tredje syn legger vekt på at farga ikke føler seg naturlig hjemme verken i ANC eller NP, og at det er behov for et eget farga politisk parti på grunn av fargas marginalisering og identitetskrise. Et av argumentet som legges til for dette synet er en meningsmåling fra 1993 der halvparten av de farga fremdeles ikke hadde bestemt seg for hvilket parti de skulle stemme på (Seekings 1996:32).

Forklaringene på valgutfallet i 1994 handler om, og må ses i relasjon til, diskursene både i og om 1980-tallet. Forklaringene legger dessuten i seg selv føringer på en ny diskurs om farga politikk og identitet på 1990-tallet. Både valgutfallet og debatten i seg selv har ført til mange spørsmål og problemstillinger. Det er viktig å se dette i relasjon til prosesser og mekanismer som er satt i gang. Og det er viktig å stille spørsmål ved hvilke implikasjoner dette har for Sør-Afrikas politiske landskap, og om debatten om farga er et tegn på 're-rasifisering' av samfunnet.

Tema og problemstillinger

Tema for denne oppgaven er samhandlingen mellom politisk mobilisering og identitetsdiskurser, og da spesifikt hvordan farga mobiliserer innenfor forskjellige identitetsdiskurser. En grunntese er at identitetsdiskurser, altså 'hvem man er' i

samfunnet og i relasjon til andre grupper, er avgjørende for hvor man mobiliserer. I tillegg er det et perspektiv som tilsier at å definere 'hvem man er', ens egen eller andres identitet, er en integrert del av politikken, og politisk handling: Ens identitet har konsekvenser for ens politiske handling. Og det er spesifikke formaliserte og ikkeformaliserte rettigheter (økonomiske, sosiale, moralske,) knyttet til gitte identiteter, slik at sosial og økonomisk politikk også blir en del av identitetspolitikken. Derfor er det en del av politiske aktørers, som staten og organisasjoners, interesse å definere identitetsposisjoner som samsvarer med deres interesser.

Den empiriske casen er lagt til Western Cape provinsen i Sør-Afrika. Oppgaven vil ta for seg politiske aktørers definering og plassering av 'rasekategoriene', og farga spesielt. Rasekategoriene og identitetsdiskursene er ikke bare den hvite elitens konstruksjon, men har også vært brukt strategisk i motstanden mot minoritetseliten. Oppgaven vil fokusere på statsbærende så vel som opposisjonelle partier eller organisasjoner, både hvite, svarte/afrikanske og farga, og deres fremstilling og plassering av farga. Implisitt i definering av 'andre' er det også en fremstilling av et 'selv', slik at dette fokuset ikke bare vil fremheve 'farga' identitet, men også hvit og svart/afrikansk. Oppgaven vil ta for seg institusjonaliseringen av diskursene om identitet, se dem i sammenheng med makt og materialitet og analysere de politiske implikasjonene av de aktuelle identitetsposisjonene. Den vil se om identitet har endret seg i det offentlige rom etter apartheid, og delvis hvordan forskjellige grupper tilpasser seg dette i det (lokale) politiske rom.

Med utgangspunkt i valget i 1994 vil denne oppgaven gå i to historiske retninger: Kapittel fem vil gå tilbake i tid for å analysere perioden frem mot valget, og kapittel seks dekker perioden etter valget. Organisasjonene og deres sosiale praksis og diskurser blir analysert i relasjon til farga, for å prøve å forstå både valgutfallet i 1994 og debattene om farga på 1980- og 1990-tallet generelt. Mer konkret vil jeg ta for meg disse spørsmålene:

- 1) Hvilke identitetsdiskurser presenteres av de dominerende politiske aktørene i disse periodene, og hvordan fremstiller disse farga?**
- 2) Hvilke føringer på mobilisering ligger det i de aktuelle diskursene og hvor og hvordan mobiliserer farga i forhold til disse?**

Gjennom å besvare disse spørsmålene ønsker jeg å belyse utviklingen og endringene av farga identitet fra 1976 og fremover. Jeg ønsker å synliggjøre kompleksiteten og mangfoldet i aktører, mekanismer og prosesser som virker og har virket sammen og som kan belyse fargas politiske identitet og handlinger i postapartheid Sør-Afrika. Diskursteorien som brukes understreker at eliten ikke ensidig kan 'bestemme' diskursen'. Oppgaven fokuserer likevel spesifikt på 'elitenivå': de største organiserte politiske aktørene, og ikke på 'grasrota' som sådan. Likevel er det viktig at denne oppgaven inkluderer 'svarte' organisasjoner i 'eliten', og at det tydeliggjøres at det ikke nødvendigvis er gjennomslag for 'elitens' identitetspolitikk.

Den første perioden i oppgaven omhandler perioden etter Soweto-opprørene til avviklingen² av apartheid. Opprørene initierte en oppblomstring av motstandsmobilisering, som igjen førte til endringer fra staten. Staten svarte med en paradoksall kombinasjon av oppmykning diskursivt og sosiopolitisk i forhold til farga (og indere) på den ene siden og innstramning og intensivering av undertrykkelsen av opposisjonen på den andre. Farga organisasjoner var i hovedsak mot reformene, men var splittet i synet på hvor de skulle mobilisere: innenfor eller utenfor statssystemet.

NP og ANC er hovedaktører i oppgaven. Men foruten å fokusere spesifikt på disse, ønsker jeg å analysere Labour Party (LP) og United Democratic Front (UDF). Jeg vil se på UDF, og på hvordan de fremstilte identiteter og mobiliserte farga spesielt, og ikke minst analysere deres relasjon til ANC. Labour Party (LP), som lenge var den viktigste aktøren i farga politikk, har ofte blitt oversett som en del av disse prosessene. Denne oppgaven vil gå nærmere inn på deres rolle, identitetsdiskurs og relasjon til NP/staten. I lys av forklaringene på valgutfallet i 1994, er det en del antagelser om synet på kontinuitet eller brudd mellom farga mobilisering på 1980-tallet og valget i 1994 som jeg vil utfordre. Dette gjelder også sammenhengen mellom henholdsvis ANC og UDF, og NP og LP.

Den andre perioden dekker postapartheid perioden frem til i dag. Avviklingen av apartheid og innføringen av et demokratisk system etablerte en ny politisk kontekst.

---

² Jeg har bevisst unngått å tidfeste dette. Noen anser valget i 1994 som tidspunktet for avviklingen av apartheid, mens andre ser legaliseringen av de tidligere bannlyste organisasjoner i 1990 og deKlerks erklæring av at apartheids tid var forbi som det korrekte utgangspunkt. På grunn av analysens vesen er det sider ved perioden mellom 1990 og 1994 som ses som typiske for apartheid (som de hvites fortsatte politiske kontroll) og andre der det er reell endring (ikke minst i forhold til gjenetableringen av ANC og valgkampen).

Spørsmålene som er skisser over vil bli sett i sammenheng med endringer i det formelle politiske system, og endringer i maktrelasjonene i landet som en konsekvens av demokratiseringen. Etter valget i 1994 har det vært en oppblomstring av debatten om farga. Denne har sentrert seg rundt tema som marginalisering, politiske lojaliteter og identiteter. I tillegg har det ført til nytenkning om 'historien' og spesielt 1980-tallet. I denne perioden dreier det seg fortsatt om ANC og NP som hovedaktører; de gamle organisasjonene i en ny kontekst.

Mye av litteraturen om farga har konsentrert seg om enten motstandsregimet eller NP-regimet. Deler av dagens debatt dreier seg om gjennomslagskraften til de to regimene. Men litteraturen er fremdeles mangelfull i forhold til å analysere hvordan de to regimene virker sammen og gjensidig påvirker hverandre, og dermed sammen definerer det politiske rom og innholdet i de dominerende diskursene.

Oppgavens komposisjon

Kapittel to vil redegjøre for oppgavens teoretiske rammeverk. Siden diskursteori er omstridt og det er flere retninger av denne, anser jeg det som viktig å definere hvilken retning av diskursteori jeg forholder meg til, så vel som hvordan jeg ser forholdet mellom identitet, interesser og mobilisering gjennom diskursen. I kapittel tre drøftes valg av metodisk analysestrategi og av datainnsamling. Kapittel fire gir en generell historisk bakgrunn og kartlegger det spesifikke lokale terrenget i Western Cape og utviklingstrekk ved fremveksten og sementeringen av raseidentiteter. Her gis også en bakgrunn for ANC og NP, statlig politikk, samt aktuelle farga organisasjoner og hvordan de har forholdt seg til farga identitetspolitikk i perioden frem mot 1976. Kapittel fem og seks presenterer hovedanalysen for denne oppgaven.

I kapittel fem analyseres perioden mellom Soweto-opprøret i 1976 frem til avviklingen av apartheid. Her analyseres Black Consciousness' nye fellessvarte identitetsdiskurs som grunnlag for en samlet svart front mot apartheidstaten, der også farga var en del av en 'svart' fellesidentitet. Analysen problematiserer gjennomslaget av BCs fellessvarte diskurs. National Partys identitetspolitikk, som kombinerte diskursiv fremstilling av et rasedelt, normativt hierarki med økonomisk, politisk og sosial forfordeling av farga relativt til svarte/afrikanere, ble utdypet som en reaksjon på dette. Analysen viser en tettere sammenhengen mellom NP og det farga Labour Party enn det

de fleste tidligere analyser har hevdet. På den andre siden er også gjennomslagskraften til UDFs (*United Democratic Front*) samlende mobilisering og identitetspolitikk, kvalitativ ny og omfattende, men likevel overvurdert av dens egne. I tillegg problematiseres den antatte linken mellom UDF og ANC, der oppgaven hevder at denne er mindre tydelig og mer problematisk enn antatt i flere tekster, og spesielt problematisk i Western Cape, ikke minst på grunn av relasjonene til farga.

I kapittel seks analyseres de nye nasjonsbyggingsdiskursene generelt, og ANC og NP som parti spesielt i perioden etter 1994. Farga identitetsdebatt er revitalisert, og bruken av begrepet har hatt sin renessanse. På tross av debatten om fargas marginalisering, identitetskrise og fremmedgjøring fra staten, har det vært få, små og i hovedsak mislykkede forsøk på farga mobilisering. NP har holdt en relativ stabil tilslutning av farga, og fremmer en farga identitet som på mange måter tilsvare diskursen fra før apartheid. NP har gitt farga et politisk rom i partiet. Identiteten som formidles er basert på å være 'ikke-svart' – og impliserer en fortsatt hierarkisk raseinndeling. ANC på sin side lider av en hierarkisk kommunikasjonsstruktur, og har et ambivalent forhold til identitetsformidling i forhold til farga. ANC insisterte lenge på å formidle en fellessvart identitet, samtidig som det av mange ble oppfattet som om det innebar en normativ forrang for svarte/afrikanere og ikke hadde reelt rom for farga. ANC ble også kritisert for å ikke ta tilstrekkelig høyde for sosiale eller økonomiske problemer spesifikt knyttet til farga områder. Ved ikke å forholde seg eksplisitt til farga identitet i kombinasjon med ikke å (diskursivt og i praksis) fullverdig inkludere farga som en del av de 'svarte', skapt et politisk vakuum innen ANC, og fremprovoserte videre debatt om farga identitet. Som et gjensvar til dette, har også ANC begynt å inkludere farga identitetspolitikk som en egen komponent.

2 Teoretisk rammeverk

Tolkningene av valget i 1994 har ofte ikke tatt tilstrekkelig hensyn til de komplekse mekanismene involvert i identitetspolitikk, og dermed bakgrunn for og utvikling av '*the coloured problem*'. Denne oppgaven vil bruke diskurs- og mobiliseringsteori som innfallsvinkel for å bedre forståelsen av farga politikk i samspillet mellom diskurs, maktrelasjoner og handlingsmønstre. Ved hjelp av diskursteori vil forholdene mellom kontinuitet og endring kunne diskuteres, og innenfor tradisjonen av kritisk forskning kan vi stille spørsmål ved hvilke implikasjoner de gitte identitetsdiskursene har for forskjellige aktører, både når det gjelder maktrelasjoner, handling og ressurstilgang.

Det er flere retninger av diskursteori, og dette kapittelet vil definere og plassere oppgaven i en bestemt teoriretning. Synet på forholdet mellom diskurs, makt, materialitet, identitet, endring og mobilisering vil avklares. Diskursteori vil kombineres med mobiliseringsteori for å plassere diskursen direkte i forhold til politisk handling. Diskursteori er ofte kritisert for manglende aktørperspektiv. Jeg søker å imøtekomme dette ved å dra veksler på Hirschmanns entry-variabler i tillegg til mobiliseringsteori.

2.1 Diskurs

Mange mener mye om nytten av diskursbegrepet, og diskursanalysen. Nesten like mange mener mye og forskjellig om hva diskurs *er*. Diskurs er blitt et moteord som mange henviser til uten at det defineres eller spesifiseres, slik at det er blitt utvannet i sin betydning. Diskursbegrepet og diskursanalyse brukes gjerne forskjellig i forskjellige fagtradisjoner (lingvistikk, antropologi, sosialpsykologi, sosiologi, statsvitenskap osv). I tillegg er det divergens blant dem som bruker det og definerer det innenfor den samme fagtradisjonen.

Det har utkrystallisert seg to hovedretninger i synet på hvordan man skal definere og avgrense diskursbegrepet, spesielt i forhold til det ikke-diskursive. Foucault opererer med en vid definisjon av diskurs, der den innebærer mer enn tale, skrift og tekst (Sæther 2001:54f). Hans diskursdefinisjon inkluderer deler av det materielle, og det er vanskelig å skille hvilke materialiteter som skal inkluderes i diskursbegrepet og hvilke som ikke

skal det. Dette innebærer et uklart skille mellom diskurs som tekst, praksis, institusjon, handling og altså materialitet.

Faircloughs kritiske diskursanalyse definerer diskursbegrepet på lingvistiske elementer, og opprettholder et klart skille mellom diskurs og materialitet, uten dermed å avvise mange av Foucaults teoretiske innsikter (Sæther 2001:56). En kort og grei definisjon er: 'en diskurs er en bestemt måte å tale om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på' (Jørgensen og Phillips 1999:9). Diskurs handler altså om språk eller tekst, i både skriftlig og muntlig forstand (Fairclough 1992:71)³. Språk er i seg selv en sosial praksis, men skilles fra ikke-språklig sosial praksis (ibid:63).

Innefor en slik bestemt måte å fremstille et gitt saksfelt på, er det førende normer og regler for handling: hva som kan sies, hvilke fenomen som er relatert til hverandre, hvem som kan si hva, hvilke tyngde en gitt aktør har for i det hele tatt å uttale noe og ikke minst hva som oppfattes som 'sant' og 'riktig' og 'viktig' (Hagelund 1998:18ff). Diskursen setter grenser for kunnskap ved at den legitimerer og produserer visse typer kunnskap (ibid.:20). Denne måten å lese diskurs på impliserer at man ser diskurs som en kontekst som begrenser handlingsrommet til de aktuelle aktørene. Diskurs er, som andre strukturer i samfunnet, dynamisk og bevegelig. Diskurs er både konstituerende og konstituert (Sæther 2001:56). Diskursanalyse gir oss kunnskap om hvordan vi konstruerer den sosiale virkelighet (ibid), men også hvordan disse konstruksjoner legger føringer på virkeligheten. Flere diskurser kan nevnes som eksempler: identitetsdiskurser, miljødiskurser, feministdiskurser, nyliberalistiske diskurser osv.

Diskursen(e) har en samfunnsstrukturerende funksjon i det den søker å skape orden på en kaotisk virkelighet. Den, eller de, er virkelighetskonstituerende i forhold til sosiale identiteter, sosiale relasjoner og kunnskaps- og meningssystem (Jørgensen og Phillips 1999:79). Meningsaspektet er sentralt ved diskurs. Diskursen søker å skape entydighet om fenomen ved å ordne verden gjennom begreper og begreps-sammensetninger. Man vil forstå og tolke hendelser og samfunnsforhold innenfor og gjennom aktuelle diskurser. Det vil si man begrenser og reduserer tolkningsmulighetene av hendelser eller saker slik at det passer inn i en gitt diskurs. Dette kan foregå på et bevisst plan: at en aktør søker aktivt å beskrive en situasjon på en bestemt måte for å

---

³ Fairclough definerer også visuelle uttrykk som en del av diskursen. Dette vil ikke inngå i analysen i denne oppgaven.

kunne passe inn i vår verdensforståelse og aksepteres (normativt). Men stort sett handler det om at man automatisk ordner ting i forhold til sitt begrepsapparat, og de kjente tingene innenfor den diskurs man forholder seg til. En og samme hendelse kan oppfattes forskjellig innefor forskjellige diskursive tradisjoner, og vil ofte også gjenspeile forskjellige interesser. Hendelser kan i seg selv påvirke diskurser ved å bli gjenstand for diskursive motsetninger og konflikt. Viktige historiske hendelser vil både bli lest inn i allerede etablerte diskurser, men enkelte av disse kan i seg selv føre til brudd i diskurser, og til og med danne grunnlag for 'helt nye' diskurser på saksfeltet.

'Discourse analysis may be usefully employed to draw attention to the direction in which history is being pushed and whose interests are being served' (de la Rey 1997:192).

Diskursens strukturerende effekt er knyttet til institusjonelle maktrelasjoner (Burman m.fl. 1997:1). Diskurs setter (blant annet normative) begrensninger og forutsetninger for handling. Den definerer ikke bare hvem som kan handle i en gitt situasjon, men også hvordan (og når). Slik setter diskursen premisser for det politiske rom. Fairclough (1992:64) skiller mellom tre strukturerende effekter av og i diskurs: Først at diskurs konstruerer subjektposisjoner eller sosiale identiteter, dernest sosiale relasjoner mellom mennesker (eller grupper av mennesker) og sist konstruksjon av kunnskapssystemer og trossystemer.

'Poenget med diskursanalyse er å studere hvorledes det eksisterer en rekke handlingsbetingelser for det talte og det gjorte, hvorledes et gitt utsagn aktiverer [...] en serie sosiale praksiser, og hvorledes utsagnet i sin tur bekrefter eller avkrefter disse praksisene' (Neumann 2001:83).

Den strukturerende og handlingsbetingende effekten av diskurs, har selvsagt politiske implikasjoner. I diskurser settes det grenser for det akseptable når det gjelder organisering, krav, syn på fordeling og ikke minst hvilke grupper eller individer som tilkjennegis hvilke rettigheter. Her er det også tydelig at det ligger interesser implisitt i diskurser.

Diskurser er ikke statiske, men endres over tid, og de er kontekstavhengige. Forskjellige typer diskurser aktiviseres i forskjellige typer kontekster, og de påvirker og påvirkes også av andre diskurser. Der er aldri én diskurs, men mange, både motstridende og komplementære.

Kritisk diskursanalyse setter spørsmålstegn ved det selvfølgelige; det man tar for gitt. Vårt virkelighetsbilde er ikke basert på et endimensjonalt forhold mellom

'virkelighet' og 'virkelighetsbilde'. Virkeligheten er kompleks, og vi forstår den gjennom kategorier og modeller som er nedfelt i diskursen. Diskursen bestemmer ikke hva som er virkelig eller ikke, men hvordan man oppfatter virkeligheten og definerer den inn i en før-forståelse (Neumann 2001; Jørgensen og Phillips 1999:13).

2.2 Diskurs og materialitet

Siden problemstillingen handler om identitetspolitikk, som ikke ensidig innebærer diskurspolitikk, er det viktig å avklare forholdet mellom diskurs og materialitet. Slik vil analysen senere kunne dra veksler på dette for å analysere sammenhengen mellom identitetsposisjoner og interesser. Grunntanken er at diskursen har sammenheng med materielle forhold, både ved at diskursen får institusjonelle konsekvenser og at identitetspolitikk kan innebære materielle insentiv for individer eller grupper til å identifisere seg eller prøve å få andre til å identifisere seg med en gitt subjektposisjon.

Diskursteori søker å unngå denne hierarkiske tenkningen mellom idealisme og materialisme, og hva som er mer eller mindre viktig, og søker i stedet å se en sammenheng i det komplekse forholdet mellom det språklige og det materielle (de la Rey 1997:191). Tidlig diskursteori brøt med marxistisk forutsetning om en objektiv sosial struktur, og det materielles (økonomiens) forrang (Jørgensen og Phillips 1999:41). Kritisk diskursteori, med Fairclough som den mest sentrale, definerer et teoretisk skille mellom det diskursive og materielle.

Strukturer, som institusjoner og materielle former, gjenspeiler og gjenspeiles i diskursen, og diskurs og andre sosiale praksiser og strukturer står altså i et dialektisk forhold til hverandre (Jørgensen og Phillips 1999:77). Det vil si at man ser et relasjonelt og gjensidig påvirkningsforhold mellom diskurs og struktur. Diskursanalyse skiller likevel mellom de to nivåene, med den fordel at man kan avdekke forhold i diskursen som er tatt for gitt, med henblikk på normer og verdier, (de la Rey: 1997:192).

Teoretisk er det et skille mellom virkelighetsforståelse (da denne er en ide som ikke kan måles) og diskurs (som da er den tilgjengelige gjenspeilingen av en forståelse). Men det er også et komplekst forhold mellom 'virkeligheten' som diskursen sier noe om, og diskursen selv. Det materielle, og hendelser, vil forstås i lys av tilgjengelige diskurser.

En diskurs hviler på tidligere, så vel som samtidige (konkurrerende) diskurser, i tillegg til sosioøkonomiske (materielle) forhold i både fortid og samtid (og til og med fremtid siden diskursen ofte impliserer et syn på idealsamfunn). På samme måte hviler strukturer på diskurser og tidligere strukturer. Det er et dialektisk forhold mellom diskurs og sosiale strukturer, og man skal ikke gi den ene eller den andre forrang (Fairclough 1992:65). Diskurs er ikke kilde i den forstand at det er determinerende eller konstruerende: men den setter betingelser og settes betingelser for i den sosiale struktur.

Diskursen er tredelt mellom tekst/diskurs, (diskursiv) praksis og sosial praksis. Diskursiv praksis innebærer produksjon så vel som konsum av tekster. Den tredje dimensjonen, sosial praksis handler om den bredere praksis som kommunikasjon er en del av. Sosial praksis blir påvirket av diskurser, og endres av disse. Diskursiv praksis medierer mellom sosial praksis og diskurs (Jørgensen og Phillips 1999:79ff). På samme måte som handling og hendelser forstås i lys av en eller flere diskurser, vil handlingsmønstre i seg selv begrenses av diskurs(er), samtidig som de også er en del av opprettholdelsen av diskursen. Diskursen er regulerende. Sosial praksis reproducerer diskurs. 'Denne praksisen er en av samfunnsviterens viktigste anliggender å kunne si noe om' (Neumann 2001:92).

2.3 Diskurs og makt

'[Discourse] perspectives have emerged as a means of addressing the structuring effects of language, and of connecting institutional power relations with talk' (Burman m.fl. 1997:1).

Diskursanalyse er vel så mye en analyse av makt som av språk, men det er en bestemt måte å se makt på.

Diskurs handler om kunnskap, å definere mening eller 'sannhet'. I følge Foucault (Hall 1992:291ff) er kunnskap, eller 'sannhet' i seg selv makt, og er bundet til det politiske, økonomiske og institusjonelle regimet som produserer sannheten/diskursen. Denne 'sannheten' som ligger i en diskurs er verken sann eller falsk, spørsmålet er om dens gjennomslagskraft (ibid). Det handler om å etablere en bestemt diskurs gjennom språklig bestemt kunnskapsproduksjon. Også i synet på 'sannhet' skiller Foucault og Fairclough seg fra hverandre. Mens førstnevnte mener at ingen kan definere en objektiv sannhet, ettersom vi alle er bundet av et eller annet diskursivt regime, ser Fairclough en

mulighet til å se en 'sannhet', på tross av begrensninger som ligger på subjektets perspektiv (Sæther 2001:59).

'Diskurser er midlertidige og ufullstendige fastlåsnings av mening innenfor et bestemt domene. Makt er forbundet med det å avgrense mening. Når en diskurs er etablert slik at den fremstår som den eneste mulige måten å forstå noe på, da er den blitt objektiv. Det er makt som skaper objektiviteten' (Sæther 2001:60).

Tilgang til, og innflytelse på eller styring av kunnskapsproduserende institusjoner, som skole og media, medfører makt. Institusjoner som skoler, statsadministrasjon, anstalter og så videre vil i seg selv være bærere av diskurs. Undertrykte grupper er, i motsetning til de som dominerer samfunnet, ofte ute av stand til å velge og skape de institusjonelle forhold de lever under. Balansen mellom strukturpåvirkning og individers påvirkning avhenger av hvor man befinner seg i forhold til maktapparatet.

'[The] process through which reality is constructed and dissimulated are always acts of power and will always be resisted and contested' (Norval 1996:3).

Men diskursproduksjon foregår ikke ensidig fra makthaverne. Det vil alltid være konflikt knyttet til defineringen og avgrensning av diskurser. 'Det foregår en uopphørlig kamp mellom forskjellige diskurser om å kunne definere kategorier og fenomener som danner vår verden' (Neumann 2001:21). Man vil søke enhetlige diskurser, og det vil være kamp mellom motstridende diskurser for å vinne 'hegemoni'. Selv med tilnærmet uinnskrenket makt over diskursproduserende og –oppretholdende institusjoner, er det begrensninger for hvor mye og hvordan man kan legge føringer på diskursen. Ikke bare ligger det føringer i historien, men det ligger begrensninger i hva man kan overbevise folk om (resonans). Dette kommer til uttrykk ved at det er konstant endring i diskurs. Påvirkning til endring skjer både utenfra og innenfra.

Sjelden eller aldri vil der være en 'seirende' diskurs, men heller en dominerende. Diskursen vil alltid møte motstand (Neumann 2001). Motstanden er en del av hvordan makten opererer. Det er ikke minst interessant å analysere konsekvensene av dominerende diskurs, eller se for seg konsekvensene dersom en gitt diskurs skulle oppnå hegemoni.

Det er ikke bare et spørsmål om hvem som har makt til å definere, men også hvem som har fordel av de bestemte representasjonene, selv om det teoretisk understrekes at det ikke er noen enkel relasjon mellom interesser og diskurs:

‘[While] it would be wrong to attempt to reduce [discourse] to naked self-interest, it is clear that [it] was moulded and influenced by the play of motives and interests across language’ (Hall 1992:293).

Diskursanalysen utvider det tradisjonelle maktbegrepet og synet på hvordan makt fungerer (Neumann 2001:167). Aktører er aktive, men også passive agenter i maktens relasjoner. Prosesser og praksiser kan lede til uintenterte konsekvenser. Neumann (2001:166ff) henviser til fire dimensjoner i maktforståelse:

Den *endimensjonale* maktforståelsen er basert på Dahls klassiske definisjon av maktrelasjonen mellom A og B, der maktpersonen A påvirker B til å gjøre noe B ellers ikke ville gjort. I den *todimensjonale* maktanalysen tar man også høyde for konteksten for handlingen. Det vil si at institusjonell eller organisatorisk kontekst i seg selv vil legge føringer på utfallet av en interessekonflikt ved å forenkle As maktutøvelse overfor B. Dette er basert på at enhver form for organisering er basert på partiskhet i forhold til hvilke saker som anses som relevante konflikter, utfallet av saker og hvilke saker som ikke en gang tas opp. Organisasjonen tilrettelegger for As handlinger og interesser. Den *tredimensjonale* (og radikale) analysen anerkjenner i tillegg at Bs interesser og preferanser i seg selv kan være et resultat av et system som virker på tvers av Bs egne interesser. B erkjenner ikke en gang ’det han/hun ellers ville gjort’. Det vil si makten ligger i å styre Bs tanker og preferanser, slik at denne aksepterer tingenes tilstand, enten ved at den ikke ser et alternativ eller fordi det oppfattes som naturlig. Denne formen tilsvarende marxismens syn på ’falsk bevissthet’. Diskursanalysen etter Foucault åpner for den *firedimensjonale* maktanalysen. Denne tar i tillegg høyde for at også A er bundet av et regime, og legger føringer på handling og ønsker: slik at heller ikke As intensjoner og maktpåvirking *nødvendigvis* er intensjonell. Makt finnes i selve diskursen. På denne måten ligger det altså diskursive føringer på at heller ikke A har fullstendig oversikt over alternativer, og vil også være bundet i handling så vel som preferanser.⁴

Diskursteoretikere forholder seg til flere typer makt. De er uenige seg imellom om aktørers intenderte maktutøvelse og i hvor stor grad makten skal knyttes til aktører eller til diskurser (Sæther 2001:60). Inndelingen i forskjellige typer maktforståelse, tar høyde både for den intenderte og den uintenterte/ubevisste maktutøvelsen eller

---

⁴ I tillegg hevder den Foucaultianske retning at de første dimensjoners syn på ’interesser’ som en objektiv størrelse er misvisende, da interesser ikke er relevant som en ’objektiv størrelse’ utenfor den generelle diskursen. Som nevnt over, er mitt syn mer i tråd med Fairclough når det gjelder forholdet mellom materialitet og diskurs, uten at dette trenger få konsekvenser for relevansen av dette fjerde maktaspektet.

maktrelasjonen. Inndelingen handler om makten innenfor en diskurs, men tar ikke høyde for er aktørens mulighet til å påvirke systemet, konteksten eller diskursen. Kan A eller B selv påvirke diskursen?

'Discourse analysis is concerned not only with power relations and power struggle in discourse [...], but also with how power relations and power struggle shape and transform the discourse practices of a society or institution' (Fairclough 1992:36).

Sitatet henviser til at maktrelasjoner og maktutøvelse mellom aktører i seg selv vil påvirke diskursen, men det tas ikke stilling til om dette er en villet påvirkning, eller som et resultat av en prosess som ikke nødvendigvis var rettet bevisst mot diskursendring. Fairclough (1992) mener at man aktivt kan endre diskursen ved kreativ bruk av språk, og dette er også grunnlaget for nytteverdien av diskursanalyse. Jeg kommer tilbake til aktørperspektivet i seksjon 2.5.

2.3.1 Politisering av diskurser: saksfelt inn i politikken

Flere saksfelts diskurser er ikke direkte relatert til makt og politikk, i den forstand at de ikke *oppfattes* som politiske. Politisering av interesser/diskurser drar et saksfelt inn i den politiske sfæren (for eksempel fra den private), og gjør maktrelasjonen mer tydelige. Implisitt ligger det makt både i å definere saksfelt innenfor en politisk diskurs (om hva som er aktuelle tema) og definere ut saker som irrelevante (hva som er 'uinteressante' i en politisk sfære). Disse 'apolitiske' saksfeltene har gjerne større makt, nettopp fordi de legger *implisitte* føringer på maktforhold, uten at de blir åpent diskutert som førende på maktstrukturer og -relasjoner.

Ut fra interessenmotsetninger vil enkelte saksfelt være ekstremt utsatt for konflikt mellom forskjellige diskurser. Det vil foregå en maktkamp for å politisere eller avpolitisere diskurser⁵. I en statsvitenskapelig oppgave er det de politiske og ideologiske aspekter ved diskurs som er interessante.

'Discourse as a political practise establishes, sustains and changes power relations, and the collective entities (classes, blocs, communities, groups) between which power relations obtain. Discourse as an ideological practise constitutes, naturalizes, sustains and changes significations of the world from diverse positions in power relations' (Fairclough 1992).

---

⁵ Et godt eksempel på en diskurs som er gradvis politisert er kjønnsdiskursen. Den ble lenge oppfattet som apolitisk. Den aktive politiseringen av kjønn gjennom kvinnekamp har gjort at man (ofte) ser det som naturlig å ta hensyn til kjønn i debatten om ressursfordeling. Klassediskursen er mange steder avpolitisert. Klasse er i dag ansett som en mindre politisk relevant variabel enn for et par tiår siden. Dette handler ikke bare om politiske og økonomisk materialiteter, men også en diskursiv endring.

Kritisk diskursanalyse hevder at diskursive praksiser fungerer ideologisk i det bidrar til å skape og reprodusere maktforhold mellom sosiale grupper: det være seg definert ut fra klasse, kjønn, rase, etnisitet eller annet (Jørgensen og Phillips 1999:75).

Politiske og ideologiske aspekter ved diskurs er ikke uavhengige av hverandre, men politisk praksis er overordnet, ettersom det ideologiske aspektet innebærer et forsøk på normalisering av det politiske. Den politiske praksis er ikke bare en arena for maktkamp, men også selv utsatt i maktkampen. Det politiske og ideologiske aspektet ved diskurs definerer en sosial dimensjon av diskurs. Endring av politisk praksis er ofte et mål i seg selv. I og med at diskurs og politisk praksis henger sammen, er endring av diskurser en del av dette.

Det er knyttet interesser til både avpolitisering og avideologisering av diskursen, så vel som politisering/ideologisering av saksfelt/diskurser. Analyse av diskurs handler ofte om de ideer eller ideologier som skjuler seg bak den språklige fremstillingen.

2.4 Identiteter

'I et diskursanalytisk perspektiv er [...] identitet politikk. Identiteter er konstitutive. [En] politisk analyse som ikke ser på hvilken rolle identiteter spiller i å definere samhandlingsmønstre og dermed konflikter mellom menneskelige grupper, og i å definere hva som er 'normal' prosedyre for å opprettholde samhandlingsmønstrene og løse konfliktene, simpelthen mister et sentralt aspekt ved politikken' (Neumann 2001:124, kursiv i original).

Diskurser fungerer også til å ordne identiteter. Man søker å skape orden i verden ved å definere og organisere i kategorier. Diskursen skaper samsvar mellom virkelighet, handling og normer. Også her handler det om interesser av gitte subjektposisjoner.

Identiteter er de tydeligste kategoriene for handlingsbetingelser i diskurs. En identitet definerer et individ eller et kollektiv for seg selv og i forhold til andre kategorier, og det ligger normative føringer i disse, også på handling. Diskursen gir mening til kategorien(e).

Implisitt i diskurser ligger det identitetskategorier eller subjektposisjoner. Identitetenes relevans og innhold er knyttet til diskursen som bærer av et spesifikt kulturelt og historisk verdensbilde. I diskurser ligger det syn på hvordan verden fungerer og henger sammen, dermed også om menneskenes rolle. Menneskene deles i grupper eller kategorier; som kollektiv eller individ. Den sosiale verden dannes gjennom sosial interaksjon, og formidles av diskurs. Subjekter konstituerer og

konstitueres gjennom diskurs. Det vil si at det ligger til grunn et antiessensialistisk syn på identitet: Folk har ikke 'essenser' som i iboende naturlige karakteristika (Jørgensen og Phillips 1999:14).

Subjektposisjoner er knyttet til diskurser, mens roller er knyttet til institusjoner. Tidvis vil imidlertid skillene mellom rolle og subjektposisjon være forsvinnende (Neumann 2001:117). Subjektposisjoner er ikke ensidig knyttet til institusjoner, men gir en mer generell føring på handlingsmuligheter og status. Individet vil stort sett forholde seg passivt til de tilbudte subjektposisjonene, det vil si integrere dem og adoptere dem:

'[Discourse] not only creates identity categories but also incites subjects within them to reach into themselves and 'confess the truth of the category' (Parker m.fl. 1997:202).

Diskurs legger føringer på subjektposisjoners samhandling med andre, hvem som kan si eller gjøre hva, når og hvor. Også dette aspektet ved diskurs handler om makt, og er direkte knyttet til individ, selvoppfattelse, handling og maktrelasjoner.

'Language lock people into place as it encourages them to think about themselves in certain ways and to place themselves into particular relations of power' (Parker m.fl. 1997:198).

'Particularly useful are the suggestions that discourse analysts should identify categories of persons who gain and lose from the use of the discourse' (de la Rey 1992).

Subjektposisjoner har også tilhørende 'naturlige' rettigheter⁶. Identiteter er tidvis kollektivt basert, tidvis individbasert i forhold til rettigheter.⁷ Man kan ha rettigheter som individ, som 'menneske' (menneskerettighetene), medlem av en gruppe (borgeretter) eller som gruppe (urbefolkningsretter). I løpet av forrige århundre har rettigheter knyttet til individuelle subjektposisjoner dominert i stadig økende grad. Antagelsen i denne oppgaven er at dersom det er gitte rettigheter tillagt en gitt

---

⁶ Kjønnssdiskurser og kvinners retter er et typisk eksempel på endring over tid i forhold til rettigheter knyttet til identitetsposisjoner. Meningen som ble tillagt kategoriene 'kvinne' og 'mann', er andre i dag enn de var for hundre år siden. Maktforholdet mellom kjønnene har også endret seg mange steder. Kjønnskategoriene er kanskje mindre tydelige sosiale konstruksjoner enn mange andre kategorier, i og med at det er en uomtvistelig biologisk forskjell mellom menn og kvinner. Men store deler av kjønnsdebatten omhandler betydningen av biologi og miljø i formingen av kjønnene. På engelsk er denne problematikken møtt ved å (diskursivt) skille mellom fysisk kjønn (*sex*) og sosialt kjønn (*gender*).

⁷ Et av de tydeligste endringene i siste del av forrige århundre, i forhold til rettigheter er menneskerettigheter og urbefolkningsretter som begge har vært sentrale i utviklingsdiskurser. Urbefolkningsdiskursen og –identiteten, er nært knyttet til kulturelle retter generelt og landretter spesielt. Menneskerettighetene regnes som mer individrettede, men her er det nyanser. Nasjonsidentitet og etnisitet, er også knyttet til borgeretter, tilknytning til land og til suverenitet. Klasseidentitet tilhører arbeidssituasjoner og økonomisk tilgang på ressurser (opprinnelig i form av produksjonsoverskuddet).

subjektposisjon, vil dette øke incentivet for individuelle eller kollektive aktører til å internalisere denne, *eller* strategisk bruke denne for å få tilgang på goder.

2.4.1 Vi og de andre: relasjonelle identiteter

Som en del av konstituering av et 'selv', enten på individ- eller kollektivnivå, er det et behov for en 'andre' å sammenligne seg med. Identiteter er relasjonelle. Diskursen definerer ikke bare hva man er, men også hva man ikke er. Grensedragning mellom subjektposisjoner, mellom 'vi' og 'de andre', er ofte brukt for å illustrere fremveksten og bruken av 'nasjoner', 'etnisiteter' og 'rase'. Grensedragning mellom 'oss' og 'dem' kan baseres, og har blitt basert, på forskjellige kriterier, både kulturelle, historiske, biologiske og sosioøkonomiske. Defineringen av kategorier er ofte sett på som dikotomier eller binære kategorier; mann/kvinne, svart/hvit, offer/overgriper. Men det er flere eksempler på at det ikke er bare todelte skiller, for eksempel er klasse oftest delt i tre kategorier (øvre, middel og lavere, eller hersker-, borger- og arbeiderklasse).

I en politisk-ideologisk diskurs ligger det føringer på maktforholdet mellom identitetskategoriene. Diskursanalyse trenger ikke avvise realiteten av identiteter, som kjønn, rase og nasjoner, men vil alltid se *meningsinnholdet* av disse som sosialt konstruert. Det viktigste aspektet er hvordan identitetskategorier blir fremstilt i forhold til hverandre og hvilke føringer dette legger på synet på det 'naturlige' maktforholdet mellom dem⁸. Det ligger ofte normative føringer på forholdet mellom grupper.

Identitetsdiskurser utviklet innenfor diskursene er verken isolerte eller statiske størrelser. Det er påpekt at man kan bruke sin eller andres identitet instrumentelt for å hevde sine interesser, også når identiteten er eksternt definert:

“[Identity] is a relational concept, one in which the dominant are able to define the subordinate. But those who are subordinated are also able to adopt the terms of their definitions as the basis for mobilisation and collective assertion.” (Wilmsen m.fl 1994:347).

Det er forskjell mellom kollektiv og individuell identitet, og mellom politisert og ikke-politisert identitet. Ikke alle identitetsposisjoner oppfattes som politiske, selv om alle identiteter er politiske i det de er konstitutive for samhandling (Neumann 2001:214).

---

⁸ Rasistisk diskurs tillegger 'rasene' forskjellige egenskaper og definerer et implisitt og 'naturlig' asymmetrisk maktforhold mellom 'rasekategoriene'. Rasebegrepet kan også brukes deskriptivt, som å beskrive fysiske trekk, uten at det *trenger* å være rasisme så lenge det ikke legger føringer på maktrelasjoner, syn på egenskaper eller verdi.

Selv om alle identitetsposisjoner ses som politiske, er det viktig å skille mellom identitetskategoriene som *oppfattes* som politiske eller politiske relevante, og de som ikke gjør det.

Maktkamp om og mellom diskursene er også en kamp om grensedragning av subjektposisjoner, om identitetskategorier. På samme måte som diskurser aldri er statiske eller entydige, er det også en konstant redefinering og endring av meningsinnhold og rettigheter knyttet til subjektposisjoner. Gruppeidentiteter trenger ikke være konfliktfylte og ekskluderende, men kan danne grunnlag for alliansesystemer og politisk endring.

2.5 Endring og treghet

‘Discursive practice is constitutive in both conventional and creative ways: it contributes to reproducing society (social identities, social relationships, systems of knowledge and belief) as it is, yet also contributes to transforming society’ (Fairclough 1992:65).

Fairclough påpeker at diskurser kan fungere både bevarende, gjennom at de bidrar til å reprodusere sosiale relasjoner, og som kilde til forandring av maksstrukturer gjennom nyvinning og/eller endring av/i diskurser (Jørgensen og Phillips 1999:76). Siden diskursen i seg selv legger føringer på sosiale handlinger og det sosiale rom, innebærer dette at endring i diskurs er en måte å endre det sosiale på (ibid:18). Men det betyr ikke at endring av diskurs *vil* endre sosiale eller materielle forhold. Tvert imot kan endring i diskurs komme som et motsvar på sosiale endringer, eller nettopp for å opprettholde de sosiale strukturer.

Synet på hva som styrer endring varierer mellom teoretiske paradigmer, også innen diskursteori. Dette er knyttet til synet på både forholdet mellom diskurs og materialitet, og aktørers mulighet til å skape og påvirke diskurs. I klassisk marxistisk forståelse er det materielle kilden til endring (jf ’basis’). Tidlige diskursteoretikere skiftet fokus (tilbake) til språk og ideologi som endringskilde. Vitenskapsteoretiske debatter mellom idealisme og materialisme ble vekket til live. Kritisk diskursteori tar avstand fra den hierarkiske inndelingen mellom de to nivåene, og ser et dialektisk forhold mellom diskurs og materialitet. Nivåene virker samhandlende, og det er vanskelig, og tidvis umulig, å klargjøre et kausalforløp i den ene eller andre retningen⁹.

---

⁹ Jørgensen og Phillips (1999) kritiserer kritisk diskursteori for nettopp dette ståstedet, som innebærer et klart

Intertekstualitet er en betegnelse for at alle tekster trekker på tidligere tekster (Neumann 2001:20). Det er begrensninger på hvor store endringer som *kan* skje, ut fra bindinger i både diskurser, diskursiv praksis, sosiale praksiser samt aksept hos folk (resonans). Man trekker alltid videre på tidligere etablerte betydninger i sammen-setningen av nye. Men 'Det er ved at sammenføre elementer fra forskjellige diskurser, at den konkrete sprogbrug kan forandre de enkelte diskurser, og dermed også den sociale og kulturelle omverden' (Jørgensen og Phillips 1999:15). Aktivt og kreativt bruk av tidligere tekster og diskurser kan bidra til nyvinning og endring. Med grunnlag i intertekstualitetsbegrepet kan man si at en diskurs aldri vil kunne bli helt 'ny'. Diskursene er trege og endring vil skje gradvis. Denne tregheten handler også om makt. Det diskursive arbeide for å opprettholde spesifikke aspekter ved en diskurs kan være bundet i institusjonell makt og interesser.

'Historiske hendelser' vil ofte føre til konflikt over tolkningen av disse. Fairclough (1992:98) definerer slike hendelser som 'diskursive hendelser'¹⁰. Neumann (2001) og Zald (1996) peker tilsvarende på at historiske øyeblikk, eller spesielt relevante hendelser kan være fruktbare utgangspunkt for å forsøke å endre diskurs. En hendelse kan fremkalle debatt, enten ved at denne ikke 'naturlig' faller inn i en gitt diskursorden, eller at den lett kan tolkes på flere måter. Både kan det bli konflikt over hvilket saksfelt man skal definere hendelsen inn i, og hvilken diskurs innenfor det gitte saksfeltet. Mange diskurser/tekster vinner ikke frem, andre har påvirket uten at man kanskje legger merke til det.

Subjektposisjoner og deres meningsinnhold (kan) endres i takt med diskurs. Identitet blir konstant presentert og re-presentert i diskurser. Enkelte ganger er det en tydelig endring som kan spores til en gitt hendelse eller aktør, andre ganger mer stillferdig endring. Subjekter/aktører kan selv initiere, men ikke fullt ut styre endring. I motsetning til et endimensjonalt syn på identitetskonstruksjon som en elitistisk handling, vil man gjennom kritisk diskursteori også se muligheten for ikke-elitistisk påvirkning. Man kan søke å endre meningsinnholdet i en gitt subjektposisjon, så vel

---

teoretisk skille mellom de to nivåene, men et uklart skille i synet på forholdet mellom dem, og manglende forskningsfokus på dette.

¹⁰ En typisk hendelse kan være Berlin-murens fall i 1989 og oppløsningen av Sovjetunionens. Den kalde krigens verdensbilde mellom det 'kommunistiske øst' og det 'frie vest' (og tredje verden) var ikke lengre var en passende beskrivelse.

som å skape nye subjektposisjoner. Re-presentasjon forekommer også som en tilpasning til nye situasjoner (Neumann 2001:127).

2.5.1 Aktør og agens: motstandens mulighet (exit, voice, loyalty)

Aktørperspektivet kan ha en tendens til å forsvinne i diskursanalyse så vel som diskursteori. Diskursteori har et mangesidig, og tilsynelatende internt motstridende aktørsyn. Selv om man ser mulighetene for aktørers aktive inngripen i handlingsforløp og i diskursens utvikling, er det begrensninger for enhver aktør, også dem som i utgangspunktet er dominerende i en gitt sosial relasjon. I tillegg kan også 'dominerte' aktivt ta i bruk rådende diskurser og tilpasse dem til sin fordel, eller søke å påvirke eller endre diskurser. Språk er en form for sosial praksis, det vil si handling. Språk kan aktivt brukes til å søke å endre og forandre de sosiale strukturer/relasjoner (Fairclough 1992:63).

Foucaults subjektforståelse tilskriver individet relativt liten handlingskraft og påvirkningsmuligheter, ettersom han ikke ser individet som 'skaper av seg selv', men som skapt i og av diskurser (Jørgensen og Phillips 1999; Sæther 2001:55). Foucaults syn på individet bør også ses i sammenheng med den fjerde maktdimensjonen som ble redegjort for over (seksjon 2.3). Foucaults maktbegrep styrer unna et handlende individ, og tar snarere utgangspunkt i hvordan diskursen normaliserer tingenes orden, og fratar dermed subjektet en reell handlingsmulighet (Neumann 2001:168; Sæther 2001:58). Selv om Foucaults syn på makt og subjekter tilfører teori om handling og makt verdifull innsikt, er den samtidig problematisk siden den ikke åpner for bevisst handlende individ med evne til reell motstand. 'Ingen makt utøves uten en rekke hensikter og mål. Men dette betyr ikke at den er et resultat av et individuelt subjekts valg eller beslutning' (Foucault sitert i Hagelund 1998:20).

Fairclough (1992) kritiserer dette synet for å frata motstanden reell mulighet for endring av maktstrukturer. Subjekter er ideologisk forankret, men har evne til å skape egne forbindelser mellom diverse praksiser og ideologier som de er eksponert for. Også Fairclough ser subjektet som begrenset, men at det har muligheter for å utvikle kritisk sans, blant annet gjennom diskursanalyse, og dermed bli i stand til å avsløre ideologien (Sæther 2001:59). Ideologi ses som et middel til å reproducere maktforhold.

Foucaults syn på makt har fjernet fokuset fra maktens iboende asymmetri, mens Fairclough mener at nettopp denne skal avdekkes og ser subjektets mulighet til å frigi seg fra dette. Fairclough ligger dermed nærmere marxismen også i synet på subjektets forhold til ideologi, maktsstrukturer og handlingsmuligheter enn Foucault.

Jørgensen og Phillips (1999:102) kritiserer Fairclough for en teoretisk svak forståelse for hvordan individer og grupper dannes og hvordan folk strategisk bruker forskjellig subjektposisjoner. For å løse dette vil denne oppgaven dra veksler på Neumanns bruk av Hirschmanns entry-variabler for aktørers mulige strategivalg. Ved begrepene *exit*, *voice* og *loyalty*, kan vi skissere tre handlingsvalg for aktørers forhold til diskurs (Neumann 2001:169).

Ved å velge *loyalty* identifiserer man seg med en diskurspresentasjon. Man internaliserer en gitt identitet, man integrerer eller inkorporerer diskursen som sin egen. I en politisk eller ideologisk diskurs, som innebærer et asymmetrisk maktforhold mellom grupper eller individ, er det langt fra selvsagt at den 'maktesløse' gjør motstand mot og ikke aksepterer diskursen.

I stedet for å internalisere en diskurs og tilhørende identiteter, kan man uttrykke motstand og protest gjennom *voice*. Motidentifikasjon er en slik handling (Neumann 2001:169). Det vil si at man i forhold til identitet går inn i en diametralt motsatt subjektposisjon. Problemet med denne strategien er at den fremdeles er basert på den diskursen man protesterer mot, i det alternativet blir en direkte negasjon av opprinnelige. Det vil si man bruker samme kategorier, men endrer innhold, for eksempel fra negativt til positivt. Motdiskurser virker på samme måten, ved at man setter motsatt fortegn ved den dominerende diskurs, og dermed ikke evner å utøve en reell motmakt (ibid). Motmakt er ikke reell før man i tillegg til negasjon tilfører noe nytt i diskursen. Man identifiserer seg med noe som står i relasjon til den aktuelle diskursen, men denne blir ikke overtatt friksjonsløst, og heller ikke som en direkte negasjon i ett og alt. Man kan endre, kutte, tilføre nytt og endre meningsinnhold i tilgjengelige kategorier.

Den siste muligheten er *exit*. Det vil innebære en direkte utmeldelse, og fornektelse av den aktuelle diskursens relevans. Alternative diskurser kan utvikles eller adopteres.

2.6 Mobiliseringsmuligheter ut fra 'det kulturelle rammeverk'

Kritisk diskursanalyse søker å kombinere kritisk lingvistikk med sosiale teorier (Fairclough 1992). I denne oppgaven trekkes det veksler på mobiliseringsteori, med vekt på 'det kulturelle rammeverk' som en del av det politiske handlingsrommet.

'If [...] power is *productive* rather than only repressive, then it becomes an urgent political project to document and theorize the field of action and modes of resistance possible within prevailing social arrangement [for] it is by attending to these things that change becomes possible' (Burman m.fl 1997:2).

Overfor er det forklart hvordan en diskurs legger (normative) føringer på handling ved å implisere både hva som er akseptert handling og hvilke aktører som kan utføre gitte handlinger. Dette er selvsagt relevant også i forhold til politisk og sosial mobilisering. Politisk diskurs kan ses som en måte å forstå 'the cultural component of opportunity' (Gamson og Meyer 1996:279). Det kulturelle rammeverk er et teoretisk perspektiv som er en del av nyere ressursmobiliseringsteori og mulighetsstrukturer for mobilisering.

Teorier rundt politiske mulighetsstrukturer forsøker å vurdere sammenhengen mellom institusjonalisert politikk og sosiale bevegelser og hvordan endringer i institusjonalisert politikk kan fremme eller hemme fremveksten eller utviklingen av sosiale bevegelser (McAdam m.fl.1996:2). Tidligere mobiliseringsteori vektla misnøye i et samfunn som grunnlag for mobilisering, men teorier om mulighetsstrukturer tar høyde for at misnøye i et samfunn ikke er tilstrekkelig for å mobilisere politisk (Stokke 1998:105). Den relativt nye komponenten i mobiliseringsteori, kulturelt rammeverk, åpner for at ideer i mobilisering ikke nødvendigvis har et direkte eller endimensjonalt forhold til det materielle samfunnet, på samme måte som diskursteorier. Strategisk rammeverksprosess vil si at aktører strategisk tar i bruk kultur, ideologi, retorikk og så videre for å samle og mobilisere (Zald 1996:261). Her vil jeg se det som en form for saksinnramming, parallelt med diskursiv intervensjon eller strategisk bruk av språk.

Kulturelle rammeverk betegner graden av tilstedeværelsen av kognitivt grunnlag for organisering, basert på ideologi, kultur og symbolske representasjoner. Disse ideene og kulturelle elementene ses på som sosialt konstruerte, både som bakgrunn for, begrensende eller fremmende (som uavhengig variabel) for, og resultat (som avhengig variabel) av, kollektiv mobilisering (McCarthy 1996). Den normative delen av rammesystemet setter grenser eller åpner for bestemte typer mobilisering. I og med at det

kulturelle rammeverk kan sammenlignes med diskurs, kan man si det slik: I diskursen(e) ligger det føringer for handlingsmuligheter og mobiliseringspotensial. Som nevnt over, ligger det implisitt føringer på 'hvem' (identitet) som tillegges en handlende rolle, og når, hvordan og innenfor hvilken arena det er aktuelt å mobilisere eller handle politisk. Mobiliseringsteoriens fokus på strategisk bruk av 'kulturelle komponenter' kan utfylle diskursteorien.

For kollektiv mobilisering er det avgjørende hvem som 'hører sammen', det vil si hvordan fellesskapet defineres, og at medlemmene av en slik gruppe *oppfatter* samhörighet eller felles identitet (McAdam m.fl.1996:5). I klassisk marxistisk teori skilles det mellom det å 'objektivt' tilhøre arbeiderklassen og det å subjektivt definere seg som en del av denne klassen og dermed handle deretter. Ut fra et diskursperspektiv i sammenheng med kulturelt rammeverksteori handler det om subjektiv tilknytning til en identitetskategori som en politisk strategi. I tillegg må det finnes en felles oppfattelse av utilfredsstilte behov og en optimisme i forhold til at de gjennom kollektiv handling kan bedre situasjonen (ibid.).

Aktører er både aktive og passive i konstruksjon, bruk og endring av diskurser, og i fortolkninger av disse. Diskursteorien vil tilføre mobiliseringsteorien innsikt i disse prosessene, og se at aktører kan ha både intensjonell og utilsiktet påvirkning. Man kan aktivt søke å endre diskurs, men utfallet blir ikke alltid det man ønsker.

I stedet for å søke å påvirke diskursen selv, kan man søke å definere en gitt hendelse inn i en bestemt diskurs¹¹. Slike hendelser kan føre til 'kulturelle motsetninger' i det de ikke passer naturlig inn i den ene eller andre diskursen, og en kan endre oppfattelser i forlengelsen av den diskursive drakampen.

'Cultural contradictions occur and lead into mobilization when two or more cultural themes that are potentially contradictory are brought into active contradiction by the force of events, or when the realities of behavior are seen to be substantially different than the ideological justifications for the movement' (Zald 1996:269).

Aktører innenfor og utenfor organisasjoner kan gripe tak i slike hendelser og strategisk tolke dem inn i en fordelaktig kontekst i forhold til deres eget politiske syn, eller egne

---

¹¹ Et historisk nærliggende eksempel er hvordan hendelsene i New York 11. september i fjor ble definert som et *angrep* på vestlig sivilisasjon og demokrati, mens andre mener at det er et ensidig angrep på USA, gjerne knyttet til kulturell så vel som økonomisk imperialisme. Hendelsen er også lest om et *forsvar* av islam, og et religiøst martyrium.

interesser. Slike debatter involverer flere sett av aktører, og foregår innenfor flere typer arenaer. Mobiliseringsteoretikere kartlegger forskjellige arenaer for 'rammeverksskamp', som kan sees som delvis parallelle til Faircloughs begrep om diskursiv praksis (produksjon og konsumpsjon av 'tekst') og Foucaults fokus på elitens tilgang på spesielle institusjoner som diskursfremmende: Den offentlige arena (media), valgarena, statlig arena. Den første blir vektlagt som viktigst.

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist at gjennom diskursteori, ved hjelp av Hirschmanns entry-variabler og mobiliseringsteori kan vi analysere identitetsposisjoner, maktrelasjoner og endring. Maktrelasjoner gjenspeiles mer eller mindre tydelig i diskurser. Samspillet mellom aktør og struktur vil fremheves av sammensetningen av diskursteori og det kulturelle rammeverk som definert av mobiliseringsteoretikerne. Dette teoretiske rammeverket vil kunne hjelpe oss til å forstå mulighetsbetingelser for handling, og aktuelle strategier som aktører kan ta. Gjennom diskursanalyse og mobiliseringsanalyse vil jeg prøve å bedre forstå endringsprosesser, maktrelasjoner og handlingsmønstre i Sør-Afrika.

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for valg av forskningsstrategi for å besvare problemstillingene og bruken av teori i forhold til empiri. Diskursanalyse kombineres med mobiliseringsanalyse. For å organisere analysen har jeg brukt 'historisk institusjonell metode', som veksler mellom bredde- og dybdestudier. Til slutt i kapitlet vil jeg diskutere datainnsamlingsmetodene som er brukt.

3.1 Diskursanalyse som analysestrategi

Det finnes ikke en gitt metode for diskursanalyse (Parker m.fl. 1997:198). Denne må vurderes ut fra oppgavens kontekst og problemstilling. På samme måte som det er divergens mellom definisjoner og syn på diskurs og hva det er, er det også divergens mellom tilganger for diskursanalyse (Jørgensen og Phillips 1999:9). I tillegg har det blant mange diskursanalytikere vært en uvilje mot å skille teori og metode, for ikke å snakke om å definere en metode i det hele tatt (Neumann 2001:15).

Diskursanalyse er mer en strategi enn en metode. Ønsket er å avdekke konflikt og kompleksitet, og ikke minst problematisere 'det selvsagte'. Metodisk har jeg valgt et todelt fokus: på prosesser som skaper, stabiliserer og forandrer den diskursive kontekst på den ene siden, og hvilke begrensninger og muligheter det ligger i de aktuelle diskursene på den andre. Jeg er opptatt av forståelse av hvordan, snarere enn forklaring på hvorfor.

Det er påpekt at Faircloughs teori, som her er lagt til grunn, ikke løser problemet ved hvor skillet mellom diskurs og materialitet skal gå (Sæther 2001:56). Sæther mener at dette er mer et vitenskapsteoretisk enn et praktisk problem, men at den enkelte forsker må være bevisst dette. Ut fra presentasjoner av Faircloughs teoretiske tredeling mellom diskurs, sosial praksis og diskursiv praksis (seksjon 2.2), vil noe av dette problemet løses. Denne oppgaven vil se spesifikt på *diskursen* om identitet, med fokus på 'rasekategoriene'. Diskursene analyseres gjennom deres fremstilling av subjektposisjoner, hvordan disse brukes som en del av den politiske kampen om fordeling av (materielle) ressurser. *Sosial praksis* defineres som 'politisk virksomhet' (Mathiesen 1997:19). Det vil si at feltet som analyseres er det politiske, organiserte

formen for maktkamp og interessekamp. *Diskursiv praksis* eller kommunikasjonspraksis, defineres som den mellom institusjonene som analyseres og 'massene', medlemmene eller velgerne.

3.1.1 Kritisk *diskursanalyse*

Tilnærmingen til denne oppgaven befinner seg innenfor kritisk diskursanalyse, som igjen defineres innen kritisk forskning. Kritisk forskning kjennetegnes av et forsøk på å avdekke og kartlegge maktrelasjoner i samfunnet, oftest med eksplisitte eller implisitte normative føringer, og med hensikt å peke på muligheter for sosial forandring. Kritisk diskursanalyse ønsker på samme måte å avdekke maktforhold i diskurser, som et ledd i å bidra til sosial forandring mot mindre asymmetrisk maktforhold både i og utenfor diskursen (Jørgensen og Phillips 1999: 76). Det er behov for fokus på *transformasjon* så vel som *reproduksjon* av diskurser og maktrelasjoner (Fairclough 1992).

3.1.2 *Diskursanalyse, entry-variabler og mobiliseringsanalyse*

'Diskursanalytikerens bør [...] fokusere på hvordan diskurser produserer ulike subjektposisjoner [...], samt spørre hvilke valgmuligheter akkurat disse posisjonene åpner for' (Hammer 2001:17, kursiv i original).

For å besvare problemstillingene i oppgaven er første steg å definere ulike diskursers subjektposisjoner, og se hvilke valgmuligheter som ligger i de gitte subjektene. Det vil si fokuset mitt er på posisjonen 'farga' i seg selv, enten som fravær av denne eller som en egen kategori og i tilfelle hvordan denne passer inn og defineres i forhold til samfunnet, makt og materialiteter. For å inkludere forholdet til makt og materialitet må diskursene ses i relasjon til den historiske konteksten de befinner seg i. For å få frem disse relasjonene har jeg støttet meg til mobiliseringsanalyse som definerer diskursens kontekstuelle permissier. Ved å inkludere metodiske aspekter fra mobiliseringsteori setter man ikke bare diskursen eksplisitt i en gitt kontekst, og definerer et bestemt formål med analysen. Ved å kombinere diskurs- og mobiliseringsanalyse, vil jeg kunne fokusere på forholdet mellom struktur og aktør. Diskursen ses som en del av det kulturelle rammeverk som definerer handlingsrom for mobilisering.

Aktører er aktive medspillere i de diskursive formasjonene. Diskursanalysen tar høyde for dette, men tilbyr ikke et tilstrekkelig konkret begrepsapparat på alternative strategier innenfor eller utenfor rådende diskurser. For å løse dette problemet har jeg,

inspirert av Neumann (2001), inkludert Hirschmanns entry-variabler (*exit*, *voice* og *loyalty*) som handlingsstrategier innenfor og som en del av det 'kulturelle rammeverk'. Variablene understreker analysen av *aktivt handlende subjekter*, og vil i tråd med intensjonene i kritisk diskursanalyse bedre analysen av aktørers valg i forhold til sosiale maktforhold og endringsprosesser. Jeg skiller i prinsippet mellom diskursive entry-strategier og organisatoriske entry-strategier: Det første relateres til aktørenes valg i forhold til *diskurs*, og handler om hvordan man definerer grunnlaget for mobiliseringen (blant annet identitetene), det andre i forhold til offentlige institusjoner, og handler mer om hvor man mobiliserer.

Det er metodisk vanskelig å skille mellom aktørens forhold til *diskursen* som sådan, og *bærerne av diskursene*, som i denne oppgaven er organisasjonene/staten. Det vil si det er vanskelig å måle om individets lojalitet ligger hos organisasjonen som sådan, eller hos organisasjonens diskurs. Man trenger ikke nødvendigvis adoptere ANC's identitetsfremstilling fordi om man stemmer ANC og anser det som det beste styringsalternativet. Det er også viktig å skille mellom organisasjonene og velgerne som aktive aktører i forhold til diskurs. Denne oppgaven er interessert i de offentlige diskursene, og de offentlige aktørers reaksjoner og strategier i forhold til disse. Samtidig er bakgrunnen for valg av problemstilling basert på de private aktørers valg som borgere og velgere (valgutfallet). Det er viktig å definere at denne oppgaven ikke tar sikte på å analysere hvordan farga som private individ definerer farga, men hvordan offentlige, elitestyrte organisasjoner og institusjoner forholder seg til 'farga' som subjektposisjon.

3.2 Institusjonell historisk analysestrategi

Andersen (1994) kaller sin metode for å analysere diskurs, ide og institusjon for 'institusjonell historie':

'Kort fortalt er institusjonell historie en metode til at studere grunnleggende forandringer i vort samfunns institusjonelle konstruksjon. [...] Den institusjonelle konstruksjon [...] skaber simpelthen samfundets mulighedsbetingelser. [...] Den institusjonelle historie ser jeg som en metode til at iagttage den institusjonelle konstruksjon og de muligheter og begrensninger den innebærer' (Andersen 1994:2).

'Institusjonell historisk metode' er todelt mellom diakron og synkron analyse. Den diakrone analysestrategi går ut på å studere institusjoners historiske dannelse. Den

synkrone analysestrategi fokuserer på særtrekk ved utvalgte 'historiske snitt'. Denne analysestrategien hjelper å organisere stoffet i analysen så vel som å peke på endring, brudd og stabilitet i institusjoner og (deres) diskurser. Jeg har tidligere spesifisert at aktørene som analyseres er organisasjoner og partier (ANC, NP, UDF osv).

3.2.1 Den diakrone analysestrategi

Den diakrone er den primære analyse og danner grunnlag for den synkrone (Andersen 1994:9). Objektet i denne delen av analysen er '*diskurser* og deres institutionalisering og forankring i idealer' (ibid:20). Diakron analyse er viktig for å kunne definere viktige aktører, institusjoner og diskurser, og ikke minst for å kunne gjenkjenne aspekter av interdiskursivitet og intertekstualitet. Sammenligning av diskurser over tid vil vise endringer så vel som kontinuitet. Den historiske rammen for denne oppgaven er avgrenset til perioden fra slutten av 1970-tallet til 2000. Den historiske analysen har dannet grunnlag for hvilke hendelser, aktører og dermed diskurser som trekkes frem i den synkrone analysen.

Mobiliseringsteorien hjelper å definere arenaer for den diakrone analysen. Zald (1996) definerer forskjellige arenaer for 'rammeverkskamp', som tilsvarer diskursiv kamp: Den offentlige arena (media), valgarena og statlig arena. Den statlige arena er i fokus gjennom hele analysen. Jeg har ikke analysert mediearenaen i seg selv, men fulgt media for å forstå debattene, og tidvis brukt aviser som kilde. Valgarenaen og aktørene i denne er i hovedfokus. Gjennom valgkampene tydeliggjøres rase- og identitetsdiskursene som en form for 'rammeverkskamp'. Valgarenaen har også vært spesielt gjenstand for debatt og fokus på farga.

3.2.2 Den synkrone analysestrategi

Andersens ideelle synkrone analyse fastfryser tidspunkt for å se tidstypiske diskurser som definerer diskursive likheter mellom ulike aktører. Denne oppgaven fokuserer imidlertid på aktørenes ulikhet og likhet samtidig. Samme aktør representerer ikke en fastfrost diskurs, men en (eller flere) ustabil(e) og bevegelig(e), og det er aktøren som stabiliseres og analyseres som fastfrost, heller enn diskursen som sådan. Den synkrone metode vil brukes til å se enkeltaktørenes diskurser i relasjon til spesifikke historiske

kontekster og hendelser. Partiene African National Congress (ANC) og National Party (NP) er hovedaktørene som analyseres, men de ses i relasjon til andre aktører.

Den synkrone analyse, som både diskursteorien og mobiliseringsteorien, ser gitte hendelser som spesielt viktige å fokusere på, både som gjenstand for diskursiv kamp og som resultat av det samme. Ved å gå tilbake til en periode der det var særlig konflikt mellom (minst) to ulike diskurser, kan man kontrastere disse mot hverandre kan man tydeliggjøre forskjeller mellom disse, i tillegg til å identifisere den historiske opprinnelsen til dagens diskurs (Neumann 2001:86).

Fire hendelser som kan betegnes som 'discursive events' definerer periodeinndeling av oppgaven: 1. Opptøyene i Soweto i 1976, fordi de spredte en (ny) ideologi og diskurs så vel som at de initierte revitalisert motstand og tvang staten til å endre sin politikk. 2. Statens '*Total Strategy*', som var en respons på den intensiverte motstanden, med ideologiske og diskursive endringer definerte nye handlingsbetingelser. 3. Trekammersystemets, var delvis en del av total strategy, men definerer en egen hendelse på grunn av valget og debattene om denne. Både konflikt om diskurs og handlingsmønstre ble tydeliggjort. 4. Avviklingen av apartheid og innføringen av demokrati, med valget i 1994 som et høydepunkt, var en ny historisk hendelse med diskursive implikasjoner, som i seg selv danner grunnlaget for valget av denne oppgaven. Perioden kjennetegnes av endrede maktrelasjoner og nytt politisk handlingsrom. I tillegg har valgutfallet ført til oppblomstret debatt om farga identitet.

To valg er sentrale i denne oppgaven: valget til trekammersystemet i 1984 og det første demokratiske valget i 1994. Disse vil også ses i sammenheng med andre valg, henholdsvis før og etter apartheid. Stemmegivning kan brukes som en indikator på velgernes tilhørighet til det enkelte parti, og dermed også bestemte diskurser. Et problem ved bruk av valgstatistikk på denne måten, er både at ved valgene, kanskje spesielt under apartheid, var det mangefasettete årsaksammenhenger for hvorfor (farga) folk stemte som de gjorde. Ved senere valg er det også problematisk at 'rasefordelingen' mellom velgerne er estimerer og dermed unøyaktige. Valgatferd er et unøyaktig mål på identifisering og lojalitet til *identitetsdiskursene* som er fremsatt av partiene. Entry-variablene settes i sammenheng med aktørers strategiske valg i forhold til diskurs, ikke parti. Det er ingen *nødvendig* sammenheng mellom å velge National Party, og identifisere seg med de aktuelle subjektposisjoner som presentert gjennom

partiet (*loyalty*-form for entry). Med disse forbeholdene, og videre diskusjoner om dette i de aktuelle kapitlene, ser jeg likevel valgene som de best tilgjengelige tallfestede *indikatorer*, men ikke bevis på fargas lojaliteter.

3.3 Datainnsamling

For å besvare problemstillingene, var det behov for data om de aktuelle aktørene, deres identitetsdiskurser så vel som om konteksten disse diskursene står i og om oppslutning ved valg. Jeg har valgt tre typer kilder for datainnsamling: intervjuer, litteratur og observasjon. Feltarbeidet i 2000 var avgjørende for tilgang på alle disse typene data.

Dette tema er både sensitivt og konfliktfullt, og har derfor krevd både gode forkunnskaper og nøye vurderinger underveis. Gjennom studier i Cape Town i 1998, og hovedfagskurs, hadde jeg kunnskap om temaet før jeg dro på feltarbeid. I tillegg har jeg opparbeidet meg kunnskap om Sør-Afrika gjennom frivillig arbeid over en lengre periode. Feltarbeid var avgjørende for å utdype denne kunnskapen.

Diskursanalyse er ikke objektiv, og det finnes ikke en metode som i seg selv er eller kan ses som et objektiv redskap innen denne typen analyser. Vi blir en del av vår egen analyse (Neumann 2001:15). I debatter om forholdet mellom nord og sør, kunnskapsutveksling og kunnskapsproduksjon, er mange vestlige forskere kritisert for å skrive om tema som de ikke har innsikt i eller tilstrekkelig tilgang på helhetlig informasjon om. Derfor har det vært viktig å holde god kontakt med feltet, både før, under og etter selve feltarbeidet. Jeg har brukt kontakter i Sør-Afrika for å avklare forhold, teste hypoteser og påstander med også etter feltarbeidet.

Nettopp fordi 'raseidentiteter' er så sensitive i Sør-Afrika, var det også viktig at jeg var bevisst min egen rolle i feltet. Jeg var innstilt på at jeg måtte trå forsiktig 'som hvit'. Etter hvert ble det tydelig at det å være hvit, som også ofte defineres som en maktposisjon, er forstått innenfor en nasjonal kontekst. Jeg ble sjelden oppfattet som 'hvit'; Jeg var 'utlending'.

Språkproblem – engelsk og afrikaans?

Diskursanalyse handler om språklig meningsinnhold. Flertallet av farga snakker afrikaans som hovedmål, et språk jeg verken snakker eller leser. Det har gått et betydelig skille mellom afrikaans- og engelskspråklig academia og media. Flertallet av

de farga har brukt og bruker i hovedsak afrikaansspråklig media, som under apartheid var direkte knyttet til og støttet av National Party (Skjerdal 1997). I dag er dette mindre tydelig, men de er likevel i hovedsak NP-sympatiserende (Jacobs 2002 [e-post])). I følge Jacobs er det en viss meningsforskjell mellom afrikaans og engelsk media, der afrikaanspressen er mer tydelig i å fremstille farga som en egen gruppe, knyttet til, men atskilt fra afrikandere. Dette kommer også til uttrykk i litteraturen om NP generelt og NPs diskurs spesielt. Jeg har ikke direkte tilgang på denne diskursen, og kan derfor ikke vurdere utbredelsen, nyanseforskjeller eller detaljene i dette. Jeg kan heller ikke komme med egne vurderinger av afrikaansspråklig media (og dermed store deler av NP-diskursen) på samme måte som jeg kan vurdere litteraturen opp mot den engelskspråklige pressen (som ofte er mer ANC-vennlige). Problemet gjelder i mindre grad for akademiske tekster, ettersom hoveddelen av disse skrives på engelsk, også i afrikaansspråklige institusjoner. Hovedspråket for intellektuelle farga var og er engelsk.

3.3.1 Feltarbeid og observasjon

Feltarbeid og muligheten til å observere og delta i dagliglivet har vært avgjørende for analysen, ikke minst for har det vært viktig for å kunne *tolke* informasjonen fra alle datakildene, og for å ha mot til å skrive om et så sensitivt tema.

Feltarbeidet varte i fem måneder fra september 2000, der jeg i hele perioden hadde kontor plass ved *Centre for African Studies, University of Cape Town*. Her fikk jeg tilgang på infrastruktur så vel som et utgangspunkt for et faglig nettverk. Oppholdet ga også tilgang på datamateriale gjennom blant annet *African Studies Library*, som har store mengder upublisert materiale. Å kunne diskutere og utveksle ideer med fagfolk som jobber mer eller mindre direkte med tema, bidro til min innsikt i og trygghet i forhold til tema og analysen. Kontakt med forskningsinstitusjoner, NGO-er og andre aktuelle aktører som kunnskapsprodusenter og kilder har vært viktig for oppgaven.

I løpet av feltarbeidet fikk jeg delta ved diverse seminarer og konferanser om demokrati, rase og medias rolle i Sør-Afrika. Muligheten til å delta på slike tilstelninger økte den generelle forståelsen av landets historie og situasjon utover den generelle kunnskapen fra tidligere studier. I tillegg ga disse seminarene og konferansene en kjennskap til faglige miljøer i seg selv. I forhold til diskursanalyse var disse arenaene fine innfallsporter til å direkte å observere språkbruk og diskursposisjoner i relevante

debatter. Selv om ikke alle debatt-tema var direkte relevant for oppgaven, ga det grunnlag for å underbygge eller stille seg kritisk i forhold til resten av datamaterialet. Ikke minst ga det meg en viktig innsikt i hvordan 'farga' blir lite debattert eller tatt høyde for i generelle problemstillinger, men først og fremst diskutert innen temaer som spesifikt relateres til 'farga'.

Uformelle samtaler og diskusjoner med venner og kjente har sammen med de ovennevnte sidene ved feltarbeid og observasjon, vært avgjørende for min forståelse av feltet. Det sørafrikanske, uformelle nettverket har spesielt hjulpet til å danne indirekte grunnlag for både intervjustrategi, lesning av kilder og selvillit til å trekke mulige andre konklusjoner enn den øvrige litteraturen.

3.3.2 Intervjuer

Jeg hadde 12 formelle intervjuer med 15 nøkkelpersoner. Hensikten med intervjuene var å skaffe meg bakgrunnskunnskap, avklare uklarheter fra litteraturen, teste egne hypoteser og prøve å forstå sentrale temaer og meningsinnhold i hendelser og diskurser.

Selve intervjuformen var semistrukturert, det vil si at jeg utarbeidet en liste med generelle spørsmål og nøkkelord over hva jeg ville gjennom i løpet av intervjuet, og lot selve intervjuet bære preg av samtaleform med spørsmål og svar tilpasset forløpet i samtalen. Formen åpner for assosiasjoner og spontane innfall, og gir muligheten for tilleggsspørsmål underveis. Fordelen med spontane spørsmål er at svarene gjerne blir 'ekte', samtidig er det mulig at forhåndssendte spørsmål kunne gitt informanten bedre tid til å forberede svar, og eventuelt gitt mer og utfyllende kunnskap¹².

Alle de intervjuede er på en eller annen måte en del av 'eliten' og aktive aktører i den offentlige rom. Alle har på en eller annen måte deltatt aktivt i debatten om farga og 'fargahet' og dermed diskursproduksjonen om farga som subjektposisjon. Det er påpekt (Neocosmos 1998) at ved å bruke offentlige personer, og spesielt ledere kan man risikere at analysen blir 'misledet' av disse, og dermed står i fare for nettopp det denne oppgaven ønsker å sette spørsmålstegn ved: en smal og elitistisk definert 'sannhet'. Enkelte av de intervjuede er mer i den kulturelle enn politiske eliten, for å få variasjon

---

¹² Et intervju var basert på forhåndssendte spørsmål. For å få intervjuavtale med Ebrahim Rasool, måtte jeg sende over spørsmålene samt informasjon om meg selv i forkant. Rasool var derfor mer forberedt enn de andre, men var også åpen for tilleggsspørsmål.

og bredde i tilnærmingene. Å bruke 'eliten' som informanter, minsker faren for at min egen (makt)posisjon som intervjuer villeder svarene siden de er vant med intervjusituasjonen. Disse tingene hindrer til en viss grad både misforståelser, villedende tolkninger og konklusjoner og at informanten 'svarer som man spør'. Som utenforstående ikke-sørafrikaner hadde jeg som intervjuer større spillerom til å stille 'naive spørsmål', og be om utdypninger og presiseringer. Siden jeg har bodd i Sør-Afrika i halvannet år, har jeg også hatt tilgang på alternative syn gjennom blant annet observasjon, som både har bidratt til forberedelse til og fortolkning av intervjuene.

Siden de fleste av informantene har deltatt aktivt i media om 'farga', kunne jeg også sette meg inn i den enkeltes synspunkter og påstander i forkant av intervjuene. Slik kunne intervjuformen brukes aktivt til å fylle hull og få utdypet synspunkter. Det enkelte intervju ble tilpasset informanten. Jeg ønsket forskjellig informasjon fra hver av dem. Men enkelte tema ble tatt opp med alle, som for eksempel synet på 'farga', og farga valgførelse. Det ble spurt om spesifikke saksforhold så vel som den enkeltes syn på eller analyse av disse. Slik ble intervjuene en kombinasjon av saksintervju og kulturintervju (Rubin og Rubin 1995). En av de viktigste typene innspill jeg fikk gjennom intervjuene var referanser til andre personer, og til spesifikke hendelser og organisasjoner som jeg ikke hadde kjennskap til gjennom litteraturen¹³.

Å velge 'eliten' som fokus er delvis teoretisk fundert, siden eliten har større mulighet til å definere og påvirke diskursen og regnes derfor som viktige, selv om det er presisert at det ikke er et ensidig forhold mellom makt(posisjon) og diskurs(produksjon). Kunnskapsproduksjon i Sør-Afrika er spesielt elitistisk. Dette betyr selvsagt ikke at de elitedefinerte diskursene vil vinne resonans, eller bli dominerende.

Jeg fikk mye viktig informasjon om spesielt ANC gjennom intervjuer og gjennom min omgangskrets. Jeg har i ettertid sett at det kunne ha hevet oppgaven om jeg hadde hatt flere samtaler med NP-representanter. Alle de intervjuede er selv farga, siden tanken var å skrive fra 'et farga synspunkt'. Det kunne ha gitt en merverdi å snakke med hvite og svarte/afrikanere i tillegg.

---

¹³ Dette gjelder Marks' arbeide med å få Khoisanfolket anerkjent som urbefolkning, splittelsen i ANC Youth League i 1996, mediadebatten i 1996 (se litteraturliste) og dannelsen og utviklingen av December 1. Movement.

Alle informantene sa det var greit å bruke deres svar og innspill i oppgaven, og samtlige var inneforstått med bruken¹⁴. Jeg har vært forsiktig med å bruke sitater fra intervjuene, og har i hovedsak brukt sitater der det er fremsatt argumenter som jeg kjenner fra andre steder, men ikke nødvendigvis har kilder til.

3.3.3 Litteratur

Hovedkilde for oppgaven har vært skriftlige kilder, og da i hovedsak faglitteratur. Jeg har brukt dokumenter, seminarpapirer, bøker og avisinnlegg. Både på grunn av temaets sensitive natur og akademikere og andre forfatters diskursproduserende og politiske rolle, har det vært spesielt viktig å lese litteraturen kritisk. Størstedelen av litteraturen er faglige tekster, og innebærer allerede tolkede data innenfor bestemte verdenssyn og diskurser.

Nettopp fordi saksområdet er så høyt politisert, er også akademikere oftest aktive deltagere i den politiske debatten. Selv om dette var tydeligst under apartheid, er dette fremdeles aktuelt. Akademikere gir seg i større grad enn mange andre aktører ut for å presentere 'objektive' bilder på verden og tolkninger av disse, noe som underbygger nødvendigheten av kritisk tilnærming til og lesning av disse tekstene.

Denne oppgaven er mindre tekstnær enn de fleste diskursanalyser. På grunn av tidsspennet i oppgaven og de sammensatte problemstillingene ville det ikke være overkommelig å gå direkte inn på originaltekster (som ANC-dokumenter). De aktuelle diskursene er imidlertid også formidlet via akademisk litteratur og media.

Basert på prinsipp et om nærhet til feltet og om å la sørafrikanere selv komme til ordet, har jeg i hovedsak søkt sørafrikansk litteratur, gjerne farga forfattere. Litteraturen i oppgaven er både brukt som eksempler på diskurs, men også som støtte i tolkning av diskurs. Slik har mye av litteraturen status som både analyseobjekt i seg selv og støttelitteratur. Denne doble rollen gjør det ekstra viktig å være kritisk til data.

---

¹⁴ En av dem, Gertrude Fester hadde imidlertid betenkeligheter, men så jeg kunne bruke hennes navn og svar så sant det ble eksplisitt sagt i oppgaven at hun tok forbehold på grunn av manglende mulighet til å sjekke bruken av sitater (på grunn av språket).

4 Diskurs, makt og sementering av rasedelingen

Dette kapittelet vil gi et historisk overblikk over fremveksten og utviklingen av rasisme, identitetsmarkører og konfliktlinjer i perioden frem til 1976. Den vil vise hvordan farga identitet ble utviklet i samspill med og som en del av disse prosessene, og ikke minst hvordan farga identitet og organisering har vært spesielt ustabil, ambivalent og i konstant forandring. Det vil bli lagt spesielt vekt på apartheid. Kapittelet vil føre oss inn i den sørafrikanske konteksten og definere hovedtrekkene i det 'diskursive markedet' og historiske hendelser som dras veksler på senere. Først kommer en oversikt over Sør-Afrika generelt og Western Cape spesielt, og en foreløpig avklaring på hva 'farga' 'er'.

4.1 Rasediskurs som politisk redskap og landskap

I Sør-Afrika har raseidentitet vært politisert i ekstremt høy grad, og har på mange måter vært i sentrum for ideologisk konflikt og opposisjon mot det etablerte (Goldin 1987)¹⁵. Interne grupper har blitt definert mot hverandre som en del av settlernes, kolonimaktens eller statens splitt-og-hersk-taktikk, for å pasifisere befolkningen og legitimere en ekstrem forskjellsbehandling. Den hvite minoriteten søkte å utvikle og befeste hegemonisk makt; økonomisk, politisk og sosialt; strukturelt og individuelt. Denne makten var både legitimert gjennom en rasistisk diskurs, og ga grunnlag for og muligheter til å definere og befeste 'sannheten' gjennom kontroll av kunnskapsproduserende institusjoner (media, skole, presse). Segregeringspolitikken og apartheid sørget for at alle sfærer av livet ble definert av 'rasetilnytning': politiske rettigheter, hvor man fikk bo, jobbe og oppholde seg, hvem man fikk omgås og hvilke ressurser man hadde tilgang på. På tross av, eller nettopp på grunn av, den ekstreme maktskjevheten og den utilslørte rasismen, har den antirasistiske motstanden i Sør-Afrika vært sterkere og mer effektiv enn i sammenlignbare land som Brasil og USA (Marx 1998).

Mamdani (2000) poengterer at den afrikanske koloniale staten og styreformen formet opprøret mot seg selv.

---

¹⁵ Selv om 'rase' som begrep ikke alltid har vært den mest fremtredende begrepet for å skille grupper, har det likevel handlet om dette. Det vil si at i perioder har andre identitetsmarkører blitt brukt for å skille mellom grupper i befolkningen som for eksempel den tidlige kolonitidens skille mellom 'sivilisert' og 'ikke-sivilisert', og 'kristen' og 'hedning', europeer og 'native'. Disse kategoriene har imidlertid hatt begrenset gjennomslag, ikke minst fordi de har vært sammenfallende med 'rase'.

'Det er min grunnleggende tese at styreformen formet oppgjøret mot seg selv. Dette betydde at etnisitet (stammeorientert etnosentrisme) på samme tid ble brukt av kolonimaktene til å få kontroll over "de innfødte" og til å gjøre opprør mot kolonimakten. [...] Med andre ord handlet etnisitet aldri bare om identitet. Den inneholdt to innbyrdes motstridende tendenser, nemlig sosial kontroll og sosial frigjøring. Det er derfor det verken er tilrådelig å være helt ukritisk til etnisitet eller ensidig avvise denne faktoren' (Mamdani 2000:164).

Dette gjelder også i Sør-Afrika. Ikke bare har den rasistiske diskursen virket som legitimeringsgrunnlag for de hvites kontroll, den har også definert premissene for motstand mot dette regimet. Motstandsbevegelser, både før og under apartheid, var oftest dannet i direkte opposisjon mot den rasistiske staten. Men på grunn av kulturelle rasekonstruksjoner og økonomisk og politisk rasesegregering, har sivilsamfunnet blitt 'rasifisert'. 'Rasegruppene' ulike sosioøkonomiske og politiske rettigheter og situasjon gjorde at de ofte var i konflikt i synet på både hva som var viktig og riktig å kjempe for, og hvordan dette skulle gjøres. Dette har gjort at 'rasekategoriene' ofte har blitt brukt som mobiliseringsgrunnlag. Rasekategoriene er brukt forskjellig og av forskjellige årsaker. Enkelte har adoptert dem strategisk for å hevde rettigheter innenfor staten. Andre har internalisert dem (*loyalty*). Andre har brukt begrepene, men aktivt søkt å endre meningsinnholdet i dem (*voice*). Mange har også fornektet relevansen av rasekategoriene, og ment at andre markører er mer relevante både for å beskrive det sørafrikanske samfunn og som grunnlag for mobilisering (*exit*).

4.1.1 Den lokale kontekst: Western Cape

Western Cape¹⁶ skiller seg fra resten av Sør-Afrika på flere måter. Provinsen har den lengste historien av hvit okkupasjon og dominans i Sør-Afrika. Eiendomsforholdene i provinsen er enda mer knyttet til hvite enn andre steder i landet.

Western Cape er særpreget demografisk på grunn av de fargas numeriske dominans, og det er den eneste provinsen der afrikanere er i mindretall (18% i 1994). 61% av alle farga i Sør-Afrika bor i Western Cape (James 1996a:39). Farga utgjør 56% av den samla velgermassen i provinsen (Eldridge og Seeking 1996:2) mot 9% av den nasjonale (Faure 1997:79). Konsentrasjonen av farga i Cape-området stammer både fra slaveriet på 1700-tallet, da asiatiske og afrikanske slaver ble brakt til provinsen, og fra apartheidstatens politikk om å holde afrikanere utenfor provinsen. De farga er

---

¹⁶ Western Cape ble opprettet som provins i 1994. Før dette var dagens provinser Western Cape, Northern Cape og Eastern Cape alle en del av Cape provinsen. I det store og det hele sammenfaller Western Cape med området i Cape provinsen som ble definert som *Coloured Labour Preference Area* (se seksjon 4.2.1).

slaveetterkommere som mistet land under kolonitiden. Afrikanerne i provinsen er etterkommere av eller er selv migrantarbeidere.

Western Cape, og provinshovedstaden Cape Town, har hatt stor politisk og økonomisk betydning fra perioden som nederlandsk settlerkoloni til i dag. Provinsen har vært sentrum for utviklingen av flere av de viktigste politiske tradisjonene i Sør-Afrika: afrikandernasjonalismen, farga identitetsutvikling og mobilisering og den 'britisk-liberale' tradisjonen¹⁷.

Provinsen er generelt mer urban enn de andre provinsene, og Cape Town er svært sentral. Byen er ofte sett på som 'Den liberale byen'. Dette henger historisk sammen med britenes dominans under kolonitiden, og deres relativt sett mildere styre sammenlignet med boerrepublikkene i innlandet samt apartheids forfordelingspolitikk. Den regionale avdelingen av NP stod ofte også for en mer liberal rasepolitikk enn NP nasjonalt. Men Cape Town er også den klarest rasedelte byen i Sør-Afrika og beskyldes for å ha vært og være strengere mot afrikanere enn ellers i landet (Block 1990).

Politisk organisering i Western Cape har i store trekk fulgt utviklingen i resten av landet, men den særegne demografien og politiske konteksten har tidvis ført til andre veivalg. Flere av disse har ført til konflikt mellom nasjonalt plan og regionalt plan, så vel innen hvite partier som innen motstandsbevegelsen. Generelt har motstandspolitikken i provinsen vært dominert av reformisme heller enn revolusjonære mål (Seekings 2000b; van Kessel 2000). Men også interne skiller mellom reformisme og radikalisme har splittet organiseringen lokalt (Nassen 1991).

4.1.2 'De farga' – lokal, skiftende identitet

'Successive governments [...] have tried to develop a client group, who although not assimilated into the dominant class owe their allegiance to that class. The development of the group who in the late nineteenth century came to be referred to as Coloured was part of such a process. But the forging of Coloured identity cannot simply be attributed to the state and to the ruling class: the Coloured population also defined itself. From the outset, Coloured identity was an arena of conflict. The term Coloured was rejected by many of the people so defined, whilst others imputed different meaning to the term. It became the focus of passionate debate. This has increased in intensity over time, and the term has become overloaded with connotations which almost invariably invite confusion and criticism' (Goldin 1987:xxv).

---

17 Etterkommere av de britiske kolonistene er ofte henvist til som 'britisk liberale'. 'Liberal' skal i denne sammenhengen ikke sammenlignes generelt med europeisk eller nordamerikansk liberalisme, da den sørafrikanske versjonen regnes som mer konservativ.

'Farga' som sørafrikansk kategori er spesifikt knyttet til det geografiske området rundt Cape Town og Western Cape. Dette understrekes med at 'farga' ofte henvises til som '*Cape Coloured*', selv i andre land i det sørlige Afrika (Mandaza 1997). Likevel er det viktig å understreke at farga i Western Cape er i en lokalspesifikk sosiopolitisk posisjon på grunn av den særegne historien og deres numeriske flertall i provinsen.

Inntil 1880-årene ble begrepet farga brukt om alle som ikke var hvite, men man hadde underkategorier som tydelig skilte seg ut: Malay, khoisan, 'mixed'¹⁸ og 'natives' eller bantuspråklige. I motsetning til bantutalende, har alle farga røtter som slaver. Ved begynnelsen av det 20. århundre ble bantutalende og khoisan definert som 'natives', og atskilt fra farga. Khoisan ble igjen definert som farga under *Population Registration Act* av 1950 (Dharampal 1991). Til tider var malayene definert som 'asiater' sammen med indere og kinesere. Også apartheidstatens forsøk på definering og avklaring av farga viser et ambivalent forhold til kategorien.

Det altoverveiende flertallet av farga har afrikaans som morsmål (80% i følge Marais 1996: 61). Et mindretall snakker imidlertid engelsk, noen av historiske årsaker, men de fleste som et politisk valg for å markere avstand til afrikanerne og NP. Farga utgjør heller ikke en egen klasse, en enhetlig økonomisk sektor eller sosial status (Goldin 1987:2). Fellesskapet ligger først og fremst i deres statsdefinerte historiske posisjon; først som slaver, og senere i forhold til hvite og svarte: Satt på spissen har farga vært i en paradoksal posisjon mellom 'relativ deprivasjon' i forholdet til hvite, og relativt privilegium' i forholdet til afrikanere. På samme måte har de hatt en politisk mellomposisjon, uten fullverdige borgerrettigheter men heller ikke entydig ekskludert.

Farga har selv hatt et svært ambivalent forhold til egen kategori, både i forhold til avgrensing mot andre og meningsinnhold i begrepet 'farga'. Dette reflekteres spesielt tydelig i organisering, der det har gått en konfliktlinje mellom dem som ønsket å organisere seg i eksklusive farga organisasjoner og dem som ønsket direkte eller indirekte samarbeid med hvite og/eller afrikanere.

---

¹⁸ Malay betegner eksil- eller slaveetterkommere fra Indonesia og Malaysia, og er i hovedsak muslimer. 'Mixed' er etterkommere først og fremst av slavekvinner av khoisan, afrikansk og asiatiske 'opprinnelse' og hvite slaveherrer. Khoisan er en samlebetegnelse for khoi- og sanfolkene (tidligere kalt hottentotter og buskmenn). Nama og griqua som stort sett er konsentrert i Northern Province, blir også ofte definert inn i khoisanbegrepet. Khoisanfolkene regnes som de eneste opprinnelige beboerne av det geografiske Sør-Afrika (de andre afrikanske 'bantustammene' var migranter nordfra).

Ulike grupper av farga har sett ulike interesser i å definere seg som farga, svarte eller hvite eller ut fra klassetilhørighet. Både farga og ikke-farga har sett en fordel ved å fremme eller avvise kategorien. Fra 1800-tallet har den styrende hvite eliten ønsket å splitte den svarte opposisjonen og ga farga visse fordeler politisk og økonomisk. Farga hadde tidvis selv interesse i å knytte seg til identiteten. Graden av tilknytning til farga identitet har endret seg over tid. Forskjellige aktører mener forskjellig om begrepet, både dets meningsinnhold og politiske eller historiske relevans.

4.2 Stat og motstand – identitetspolitikk i samspill

'Resistance to the regime is as much a cause of government attempts to restructure Coloured identity as a response to such interventions [policies of preference]. With reference to Western Cape, resistance and restructuring cannot be viewed in isolation' (Goldin 1987:xiv).

Denne seksjonen vil ta for seg fremveksten og konfliktlinjene mellom 'rasegruppene', og hvordan disse befestet seg i kjølvannet av industrialisering, statskonsolidering og arbeidskonflikter. Både hvite, farga og afrikanske organisasjoner vil kort gjennomgå. Dette for å vise det politiske rom og utviklingen og politiseringen av rasediskurser, og hvordan de forskjellige aktørene sammen utgjør et helhetsbilde. Ikke-hvite har valgt å organisere seg både innenfor og utenfor staten. Fremveksten av farga og afrikanske organisasjoner har vært avgjørende i defineringen av det politiske landskapet for farga, men også for staten og for sivilsamfunnet generelt. Kapittelet vil vise tilbake til 1800-tallet og fram til midt på 1970-tallet. Det vil spesielt bli fokusert på apartheidstaten fra 1948, som befestet raseskillet og intensiverte forfordelingen av farga i forhold til afrikanere, både økonomisk og politisk.

4.2.1 Statskonsolidering og arbeidskonflikter – og segregering

Utviklingen av en mer definert kategori av 'farga' må ses i sammenheng med utviklingen av afrikandernasjonalismen som satte fart rundt 1880, med bakgrunn i boerrepublikkene. Før dette var afrikander en geografisk og ikke rasetilknyttet identitetsbetegnelse som inkluderte bantuer, khoisan og hvite settlere (duToit kommer). Etter hvert som afrikander ble brukt eksklusivt om settlerne, ble de 'ikke-hvite afrikanderne' definert ut av kategorien og referert til som *hotnots*, *busemen*, *kaffirs* og

swarte (ibid.)¹⁹. Nasjonalister startet utviklingen av afrikaans som et eget språk ved å kutte bort innflytelsen fra khoisanspråkene. De omskrev også afrikanderhistorien som tidligere viste sterk tilknytning til spesielt khoisanfolkene (Beinart 1994:76).

Industrialisering førte til at på slutten av det 19. århundre var det etablert en tydelig rasebasert arbeidsdeling: Hvite arbeidere fikk de beste jobbene, farga fikk fagarbeiderstillinger, mens afrikanere ble brukt som ufaglært arbeidskraft. I tillegg var det et markert klasseskille internt i 'rasegruppene', mellom de som hadde utdanning, eiendom og dermed stemmerett, og eiendomsløse arbeidere uten stemmerett. Skillet mellom hvite og farga økte, samtidig som farga ble plassert over afrikanerne i 'rasehierarkiet'.

Fredsavtalen etter boerkrigen i 1902 og unionsavtalen i 1910 var et kompromiss mellom de hvite elitene²⁰. Mange farga hadde kjempet på britenes side etter løfter om økte sosiale og politiske rettigheter også i republikkene etter modell fra Cape-kolonien (Beinart 1994:64), men fredsavtalen sikret republikkenes fortsatte styring etter *white supremacy*-modellen (Fredrickson 1981). Skuffelsen over britene var en direkte årsak til dannelsen av den første farga organisasjonen *African Peoples Organisation* (APO)²¹. APO stadfestet eksplisitt å være for de farga, atskilt fra hvite og afrikanere (Jung 2000:169). En av grunnene til at det ikke tidligere var dannet egne farga organisasjoner, var at den farga eliten ønsket assimilering inn i den hvite (privilegerte) gruppen.

APO var en elitistisk organisasjon for utdannede farga som knyttet seg til hvite liberale og deres prinsipp om kvalifisert stemmerett (Goldin 1987). APOs stilling i forhold til farga var ambivalent ved at de parallelt jobbet for assimilering inn i den 'siviliserte klasse' (få stemmerett) og for å beholde fargas privilegier. Arbeidsmarkedet var presset og det var økonomiske interesser i å skille farga fra afrikaner, både for (hvite) arbeidsgivere og farga. Afrikanere hadde allerede lovfestet lavere lønninger og var mer utsatt for statsovergrep (Goldin 1987; Lewis 1987). APO hevdet å jobbe for en felles enhet mellom alle ikke-hvite, men var i bunn og grunn en organisasjon for en smal sektor av farga:

---

¹⁹ Afrikaans (i dag spesielt nedlatende) for Khoisan (hotnot og buseman) og afrikanere (kaffir, swarte).

²⁰

²¹ 'African' henviser her til geografisk tilhørighet og henspeiler også til at 'afrikander'-begrepet ikke var etablert eksklusivt for de hvite settlerne. Det viser også at 'farga' som begrep fremdeles ikke hadde vunnet resonans, selv om APO regnes som en farga organisasjon.

'[APOs] aim was not to campaign for the rights of all non-Europeans or coloureds. On the contrary, their objective was to impress on the administration that educated and petty-bourgeois non-Bantu-speaking people exercised a special claim for inclusion into the ruling polity and should not be classed with other non-European people. They aimed to provide a springboard by which this group could launch its campaign for inclusion in the white society' (Goldin 1987:49).

African National Congress (ANC)²² ble dannet i 1912 som en direkte reaksjon på den daværende statens ekskludering av afrikanske ledere fra forhandlinger om den nye unionens konstitusjon (Seekings 2000b:111) og mot Natives Land Act²³ som var under behandling (vedtatt i 1913). ANC's mål var 'neither to resist colonisation nor to transform it, but rather to achieve full political and economic assimilation into colonial society' (Seekings 2000b:4).

Arbeidskonflikter – sementering av rasedelt organisering

I perioden etter 1910 ble klasses skillet mellom briter og afrikandere avgjørende for at den hvite alliansen ble splittet og at afrikandernasjonalismen opplevde en sterk vekst (Hofmeyr 1987:106; Beinart 1994:78). Afrikandernasjonalisten Herzog dannet National Party i 1914 (NP). Nasjonalistene allierte seg med og ble et talerør for fattige hvite arbeidere, først og fremst afrikandere. Nasjonalismen vokste og befestet seg gjennom arbeidskonflikter i mellomkrigsperioden. Et gryende arbeiderklassesamarbeid på tvers av rasene ble ledet an av det nystartede South African Communist Party (SACP), men ble effektivt splittet av NP som definerte en konflikt mellom svart og hvit arbeiderklasse. I 1924 inngikk NP arbeiderklasseallianse med britisk baserte Labour Party²⁴, og gikk til valg og vant under slagordet 'White South Africa First'. Rases skillet ble strategisk brukt til å skille klassekampen, og ytterligere sementere rases skillet.

APO var dominerende blant farga de første tiårene av 1900-tallet, men mistet oppslutning etter valget i 1924. Herzog hadde et uttalt mål om å inkorporere farga, men politikken hans førte ikke til forbedring av fargas posisjon (Goldin 1987:38f). Innføringen av 'universell stemmerett for hvite' og generell nedgang i levekår for farga gjorde at APO mistet oppslutning og gikk inn i en kortere radikaliseringsperiode. I denne perioden samarbeidet APO med det radikalisererte ANC Western Cape (Goldin 1987:37f). De ønsket en bred allianse av ikke-hvite mot regjeringen.

---

²² Da de ble dannet stod ANC for Afrian Natives Congress, da 'Natives' var den vanligste betegnelsen for den bantutalende delen av befolkningen.

²³ Denne loven begrenset afrikaneres eiendomsrett til designerte områder.

²⁴ Britisk Labour Party fra mellomkrigstiden må ikke blandes med det senere farga Labour Party.

Da de radikale lederne ble arrestert i 1930, møtevirksomhet forbudt og afrikanistfraksjonen igjen fikk dominere ledervervene i ANC, ble det satt en midlertidig stopp for radikal organisering på tvers av rasegruppene (Goldin 1987:49f). Farga var igjen isolert, og var ikke velkomne samarbeidspartnere for ANC. APO ble mer konservativ enn det var før radikaliseringsperioden, og søkte på ny allianse med hvite. Etter lederskifte i 1939 støttet APO regjeringens segregeringspolitikk og satte dermed dolkestøtet i seg selv (ibid:50). Da NP innførte apartheid tok det ikke lang tid før APO forsvant (Lewis 1987:268). Jung (2000) mener at selv om tilnærmingen til farga identitet var ambivalent, var APO en organisasjon som politiserte farga identitet idet de valgte å jobbe innenfor systemet, og dermed ble behandlet som farga.

Det siste tiåret før innføringen av apartheid var preget av organisatorisk skille mellom 'rasene'. Farga intellektuelle utenfor APO, var på den andre siden blitt mer radikale (Goldin 1987:54).

Ikke-europeisk ikke-samarbeid: Anti-CAD og NEUM

Samtidig med radikaliseringen av ikke-hvite organisasjoner på 1930-tallet fortsatte de lokale myndighetene å utvide raselovgivning og segregering. Tidlig i 1943 foreslo Smuts-regjeringen segregert politisk administrering, og opprettet et eget farga departement: Coloured Affairs Departement (CAD). Anti-CAD ble formet, og mobiliserte massiv støtte fra farga i Western Cape spesielt. I tillegg klarte de gjennom The All African Convention å knytte samarbeid med afrikanske organisasjoner i en ny samlet svart front (Lewis 1987:220).

Valget til CAD medførte konflikt mellom farga organisasjoner. South African Coloured Peoples Organisation (SACPO) mente at farga burde stemme ved valget, og da på det hvite Congress of Democrats (CoD). Anti-CADs taktikk var boikott ved valg og passiv motstand. Organisasjonens medlemmer infiltrerte 'virtually every kind of organisation of the people' i Western Cape (Alexander 1989:183). De neste fem årene var bevegelsen allestedsnærværende.

Ved utgangen av 1943 tok den revolusjonære ledelsen i Anti-CAD initiativ til å starte en ny organisasjon som gikk på tvers av 'rasegruppene': NEUM (Non-European Unity Movement). NEUM var først og fremst definert i opposisjon til staten, men også som alternativ til samarbeidslinjen til APO. Programmet stadfester deres mål som 'to

draw the community into the struggle, prepare the masses for a direct onslaught against oppression and ally them in the fight for liberation' (sitert i Goldin 1987:58). Deres taktikk og ideologi var basert på *non-racialism* og *ikke-samarbeid*.²⁵ NEUM og Anti-CAD har på mange måter satt standard for ikke-samarbeidslinjens dominans i Western Cape (Jung 2000:172).

4.2.2 Apartheid

National Party (NP) gikk til valg i 1948 med apartheid som program og vant. De ønsket å samle de hvite mot 'den svarte fare'. Året markerer statens endelige overgang fra liberal rasisme, med formelle men lite reelle muligheter for ikke-hvite, til nasjonalistisk rasisme med formaliserte og institusjonaliserte ulike rettigheter basert på 'rase'.

Apartheidstaten opererte med fire rasekategorier: hvit, inder, farga og afrikaner. I tillegg til at man klart definerte skiller innen den hvite rasen mellom afrikandere og briter, ble også 'den afrikanske rasen' delt i grupper: xhosa, zulu, venda, tswana osv. Disse ble referert til som nasjoner, og målet var at de skulle henvises til selvstyrte geografiske enheter²⁶.

Apartheid var et prinsipp om å skille raser og nasjoner, med grunnlag i nasjonalismens tro på nasjonenes evighet og essensielle væren. Rasesegregeringen ble eksplisitt 'legitimert' gjennom en nasjonalistisk retorikk. Verwoerd (1968), apartheids 'far', understreket britenes og afrikandernes felles europeiske bakgrunn og sivilisasjon som en kontrast til 'the Natives'. I tale handlet apartheid om nasjonenes renhet og segregering, men i praksis handlet det om raser. Raserenhetsidealet var først og fremst internt rettet, som en 'naturlig' prosess i identitetsbygging (Norval 1996:7). Segregeringen var fremstilt som et middel for å hindre raseblanding, mer enn et mål i seg selv. NPs 'vitenskapelige' grunnlag for rasisme endret seg over tid. Kriteriene for å skille mellom rasene er utelukkende basert på biologi og fysiske kjennetegn, men argumentene ble gjerne hentet fra antropologien (Stolten 2000a) og Bibelen (Beinart 1994; Reddy 2001).

---

²⁵ Merk at NEUM innfører begrepet om *non-racialism* allerede fra oppstarten i 1943, mens ANC innfører det i 1955 (selv om flere ANC-ere definerte seg i forhold til prinsippet tidligere).

²⁶ Fire såkalt uavhengige bantustans (*homelands*) ble opprettet i 1951, delvis basert på tidligere 'uavhengige enheter' under britisk kolonistyre: Ciskei, Transkei, Bophuthatswana og Venda. Disse ble referert til som 'utland' med egen autoritet, men de var alltid styrt av og underlagt apartheidstaten. I tillegg var det seks andre bantustans som aldri søkte uavhengighet (Beinart 1994:378f).

Apartheid var basert på en ekstrem variant av en sterk stat (O'Meara 1996:50). Den totalitære staten hadde kontroll over alle sfærer i samfunnet, ikke minst diskursproduserende og -fremmende institusjoner.

NP og farga identitet

Apartheidregimet og NP hadde et ambivalent og konfliktfullt forhold til 'farga', både i forhold til hvordan de skulle defineres og behandles. Politisk, økonomisk og sosial forfordeling av farga relativt til afrikanere ble videreutviklet under NP.

Da NP kom til makten i 1948 var farga fremdeles delvis inkludert i afrikanderbegrepet. NPs dilemma var at på tross av nasjonalistenes bestrebelse for å rense 'nasjonen', hadde farga og afrikandere fremdeles i all hovedsak felles språk, landtilhørighet og til og med forfedre. 'Cape Nationalists were well disposed to Coloured intellectuals and considered Coloureds to be "brown Afrikaners", "a part of Western civilisation" and deserving of a closer association with the whites' (Goldin 1987:79). Den mer konservative Transvaal-NP stod i spissen for å få farga ut av afrikanderbegrepet. Afrikander ble kort tid etter 1948 ensbetydende med hvite, kristne afrikaansspråklige (ibid:78). Likevel var NP ambivalente i forhold til hvordan de skulle definere og plassere farga. Dette er gjenspeiles i et av kjernefundamentene i apartheid, Population Registration Act av 1950, der farga ble definert som alle dem som ikke var definert som 'hvite' eller 'natives' (ibid). Videre ble Cape Coloureds definert som en undergruppe av farga, bestående av 'persons who are, or are generally accepted as, members of a race or class known as Cape Coloured' (sitert i ibid:79).

NP så et behov for å utvikle en egen farga 'nasjon', og å klargjøre og avgrense deres identitet. Dette ble klart knyttet til segregering og favorisering.

'Recognising that identification is firmly rooted in material experience, the National Party set about restructuring the social, political and economic world inhabited by the people they defined as Coloureds' (Goldin 1987:79).

Farga fikk ikke et 'homeland' på samme måte som flere av de afrikanske gruppene (selv om dette ble foreslått), men segregeringslovgivning ble introdusert (Goldin 1987:78). NP forsøkte å skape en farga middelklasse som skulle sikre fargas politiske oppslutning om og arbeidskraft til staten (Goldin 1987:80). Selv om det var enighet om forfordeling av farga i forhold til afrikanere, var det ideologiske konflikter innad i NP i

spørsmål om farga, spesielt mellom nasjonalt og lokalt nivå. Cape NP ba om unntak fra apartheid for farga, og var generelt mer disponert til å inkludere farga (Goldin 1987:84). Både økonomiske og politiske interesser lå til grunn. I Cape var det større integrasjon og inkorporering av farga men også større avhengighet av dem i økonomien. Farga hadde flere politiske rettigheter der og flere NP-kandidater var avhengige av deres stemmer. NP var sterkt regionalisert, og NP i Cape hadde relativ autonomi i lokale saker (Goldin 1987:82). Cape Town City Council (CCC) satte seg imot flere av statens segregeringslover (Pinnock 1987; Todes m.fl 1987).

Renhetsidealet og rasehierarkiet pekte i to retninger for de farga. Farga var 'bedre' enn afrikanere. Men de var også resultat av 'raseblanding', noe som var nasjonalistenes store frykt (Beinart 1994:155). Reddy (2001) mener at i forhold til en dikotomi mellom det rene og det urene, har de farga (som 'blandingsrase') fungert som den avgjørende andre: eksistensen av 'det rene' krever 'det urene'.

Coloured Labour Preference Policy

Coloured Labour Preference Policy (CLPP) var apartheids viktigste redskap i forfordelingspolitikken i forhold til farga. CLPP var en del av et eksplisitt forsøk på å 'bygge' en farga nasjon (Goldin 1987). I 1957 ble området som tilsvarer dagens Western Cape definert som Coloured labour preference area, hvor forfordelingspolitikken av farga ble formalisert og utdypet gjennom CLPP (Lewis 1987:262). Man ønsket å beholde Western Cape som en mest mulig 'hvit' provins, eller i det minste en 'native free zone' (Humphries 1989:171f).

Politisk sett hadde farga lenge hatt større tilgang til beslutningsmyndigheter enn afrikanere. Før apartheid var det flere farga enn afrikanere som oppfylte kravene om stemmerett (utdanning og eiendom). I 1936 ble alle afrikanere fjernet fra stemmelistene, mens farga (og indere) først ble fjernet fra stemmelistene til nasjonale myndigheter i 1956. I stedet hadde de stemmerett til å velge representanter til egne, lokale politiske institusjoner for farga (Todes m.fl. 1989:193).

Fra myndighetenes side var CLPP en uttalt politikk for å forsvare farga og farga arbeidsplasser (Goldin 1987; Humphries 1989). Afrikanere ble fremstilt som en økonomisk trussel som de farga ble beskyttet mot. Dersom afrikanere fikk jobb, var

dette som migrantarbeidere som innebar at de ikke fikk lov til å ta med seg familien og det var lovfestet forbud mot å eie bolig (Humphries 1989:173).

Selv om CLPP ikke var like vellykket som arkitektene bak den hevdet og ønsket (ibid), var det i løpet av 1950-tallet blitt like viktig for en arbeider å 'passere som farga' som det tidligere i århundret hadde vært å 'passere som hvit' (Goldin 1987:88). CLPP klarte å etablere en klar arbeidsdeling, mellom afrikansk ufaglært, i hovedsak mannlige migrantarbeidere, og faglært farga arbeidskraft (Maree 1989:131). Det var ingen mulighet for afrikanere å få seg en fagutdanning i provinsen. I tillegg til tilbud om fagutdanning på høyskolenivå, fikk de farga et eget universitet i 1959: University of Western Cape (UWC), om enn med begrensede fagkretser. UWC fikk akademisk autonomi i 1971 og utviklet seg til å bli en sentral institusjon for både radikal forskning og motstandsbevegelsen.

Offentlige dokumenter hevder at farga forfordeling på arbeidsmarkedet skulle hindre *konflikter* mellom afrikanere og farga (Humphries 1989:171). Imidlertid er politikken ansett som en del av splitt-og-hersk-taktikken og et forsøk på å ytterligere splitte de to gruppene (bl.a. Goldin 1987). Økonomiske fordeler sammen med segregering skulle sette en endelig stopper for samarbeidet mellom afrikanske og farga. Tvungen forflytting og fysisk segregering kom relativt sent til Cape, og ble ikke fullendt før på 1970-tallet.

CLPP gav farga en materiell egeninteresse i å være farga (relativt til afrikaner) og å (strategisk) identifisere seg som farga. NP hadde satt en stopper for fargas mulighet til å definere seg som hvite. Selv om man i perioden ser et økt økonomisk og sosialt skille mellom afrikanere og farga, er perioden frem til 80-tallet kjennetegnet av en generell nedgang i levekår for farga (Lewis 1987). Dette er relatert til tvungen forflytting og dets sosiale konsekvenser, samt nedgang i reallønn og økt arbeidsledighet.

Labour Party – i APOs fotspor

Labour Party (LP) som ble dannet i 1965, ble stående som et betydelig innslag i farga politikk spesielt og lokal politikk generelt. LP fulgte APO både ved å fremme farga interesser og gjennom samarbeidlinjen med hvite myndigheter (Goldin 1989:251). LP ble dannet som en direkte reaksjon på oppstarten av Federal Coloured People's Party (FCPP), en farga organisasjon som åpent støttet apartheid, kristendom og 'the

promotion of pride of identity and independence among the Coloured people' (Lewis 1987:273). LPs prioriterte mål fra starten, var å få farga tilbake på stemmelistene (Goldin 1987:156). LP avviste apartheid totalt, men ønsket å jobbe for reformer innenfra: gjennom representasjon i Coloured Peoples Representative Council (CPRC, etterfølgeren til CAD). LP forfektet *non-racialism*, men forsvarte sitt eksklusive farga medlemskap med henvisning til lovgivning som forbød åpent medlemskap til alle 'raser'. Implisitt lå det aksept av rasedelingen (Goldin 1987:156). LP er også kritisert for at deres deltagelse i de statlige institusjonene (valg) var med på å underbygge og støtte apartheid. LP selv mente at de best kunne endre systemet innenfra.

NEUM – fra høydepunkt til marginalisering

Det første valget (1958) etter at farga ble ekskludert fra felles stemmelister, ble en stor seier for Anti-CAD/NEUM da under 20% av de registrerte farga velgere stemte. I 1963 var under 5% av stemmeberettigede registrert, og regjeringen innførte obligatorisk registrering (Goldin 1987:185).

NEUM var sterkest på 1940-, 1950- og tidlig på 1960-tallet, og var like store, og tidvis større, i antall medlemmer enn ANC Western Cape. NEUM var eksplisitt *non-racial*, og søkte aktivt støtte fra alle deler av befolkningen på tvers av de statsdefinerte rasekategoriene (Alexander 1989:181). NEUM var en organisasjon for '*non-Europeans*', som var definert på klassebakgrunn: arbeidere og bønder og noen få intellektuelle (ibid:182). Men på tross av sin sosialistiske klassetilnærming ble det i realiteten *a two-nation-approach* (ibid:189); en todeling av samfunnet mellom 'europeer' og 'ikke-europeer'. Heller ikke NEUM forfektet en identitetsdiskurs frigitt fra rasedelingen. NEUM ble etter hvert sett på som en farga organisasjon, ettersom de var spesielt influert av og påvirket farga intellektuelle og var på mange måter geografisk knyttet til Western Cape, og derfor fokusert på fargas interesser.

Utover 1960-tallet og senere på 1970-tallet begynte NEUMs nedgang som medlemsorganisasjon. Organisasjonen klarte aldri å kombinere 'hverdagskamper' med ideologisk langtidskamp, eller å bli en masseorganisasjon.

'Non-collaboration came to mean abstaining from any struggle that did not somehow immediately challenge the 'fundamentals' of South African society as understood by the leadership of NEUM. [...] It painted itself into a corner and dragged at least two generations of young people in the Western Cape into a political cul-de-sac' (Alexander 1989:187).

NEUMs politiske program var kompromissløst, og ethvert samarbeid med en organisasjon eller kampanje som ikke hadde de samme mål, eller som mobiliserte kun en del av den ikke-europeiske befolkningen (farga, afrikansk eller indisk) ble kategorisk avvist (Lewis 1989:222). Ikke-samarbeid ble i praksis 'boikott'. Selv om deres retorikk var radikal, mener flere at taktikken førte i større grad til passivitet enn til aktivisme (Alexander 1989, Goldin 1987:58f).

'In a violent repressive society such as apartheid South Africa, the boycott slogan could become (*as it did in the Western Cape*) the ideal disguise for political abstention and more-revolutionary-than-thouism.' (Alexander 1989:188, kursiv i original).

Farga intellektuelle har brakt videre prinsippene om *ikke-samarbeid* og *non-racialism* til andre organisasjoner (Alexander 1989:183).

ANC under apartheid: fra radikaliserings til bannlysning

Selv om ANC stod for en ubetinget motstand mot raseundertykking, hadde det likevel vært et uttalt ønske at Sør-Afrika skulle være et land av fire nasjoner: afrikanere, indere, farga og hvite (Goldin 1989:59). På slutten av 1940-tallet skjedde en re-radikalisering og revitalisering av ANC samtidig som staten ble mer rasistisk og flere av kjernelovene i apartheid var gjennomført eller under forberedelse²⁷.

I 1955 vedtok ANC The Freedom Charter, som har stått som ANC's politiske manifest frem til i dag. Tilhengere av manifestet, charterister, har befunnet seg både i og utenfor organisasjonen. The Freedom Charter forfektet *non-racialism* som politisk prinsipp. Selv om man ved dette prinsippet åpnet for samarbeid med andre 'rasegrupper', har det vært ambivalens internt og eksternt i forhold til hvordan man skal oppfatte begrepet og hvilke implikasjoner det skal ha for organisering. Sterke afrikanistiske fraksjoner ønsket eksklusiv afrikansk organisering. ANC var, på tross av at den nye generasjonen ikke så seg som afrikanister, opptatt av saker som gjaldt den afrikanske befolkningen (passlover osv). Ikke før i 1969 åpnet ANC for medlemskap fra andre 'rasegrupper', men ikke som medlemmer i ledelsen. ANC WC har også i større grad enn andre provinser vært dominert av afrikanister.

---

²⁷ Noen av de viktigste er: Group Areas Act (1950), Population Registration Act (1950) Separate Representation of Voters Act (1951).

ANC søkte å imøtegå dilemmaet mellom charterististenes *non-racialism* og afrikanistenes eksklusive nasjonalisme ved å opprette et eget forum for samarbeid mellom de forskjellige 'rasegruppene', Congress Alliance, og beholde ANC som et forum for afrikanere. Dette var også en pragmatisk todeling mellom ulike former for motstand. Afrikanistene ønsket i større grad å jobbe for frigjøring, mens alliansens diskurs var rettet mer mot rettighetskamp (Seekings 2000b:8). Congress Alliance, bestod av ANC, the South African Indian Congress, (den farga) The South African Coloured People's Organisation (SACPO) og (den hvite) The Congress of Democrats (CoD). De fikk sterk kritikk for at de gjennom denne strukturen opprettholdt og aksepterte skillet mellom 'rasene' (Stolten 2000b:29).

1950-tallet, med ANC og Congress Alliance i spissen, ble likevel stående som den mest vitale perioden av motstandspolitikk frem til 1980-tallet. Etter Sharpville-massakren i 1960 erklærte staten unntakstilstand og bannlyste ANC og PAC²⁸ (Pan African Congress) som hadde stått bak antipasslovsdemonstrasjonen som foranlediget massakren. ANC bestemte seg for å ta til våpen i 1960. Massakren ble det endelige beviset på at tidligere prinsipp om ikkevold kom til kort. De viktigste aktørene i ANC ble enten fengslet eller tvunget i eksil, og ANC internt var foreløpig pasifisert.

4.3 Oppsummering

Sementering av de fire rasekategoriene som hovedidentitetskategorier og mobiliseringsgrunnlag kan tilskrives både statens politikk, men også som en (tidvis uønsket) konsekvens av ikke-hvit mobilisering. Tidligere forfordeling av farga ble utdypet under den sørafrikanske unionen, og formalisert og enda videre utdypet av apartheidregimet. Farga hadde en egeninteresse i å organisere seg som farga, og jobbe for farga interesser eksklusivt. Men det er ikke et entydig mønster. Ikke bare farga organiserte eksklusivt og ikke alle farga mobiliserte eksklusivt. Noen fremstilte farga som en essensialistisk, iboende identitet, andre brukte identiteten instrumentelt for å sikre privilegier (Lewis 1987), andre avviste kategoriens relevans fullstendig.

---

²⁸ PAC ble dannet i 1959 og stod for en militant afrikanisme som vektla afrikansk frigjøring, politisk og kulturell selvhevdelse for afrikanere og gjenvinnelse av afrikansk land. PAC hadde sterk appell hos afrikanske migrantarbeidere i Western Cape (Nassen 1991:214).

'Ikke-hvite' var hele perioden uten nevneverdig maktposisjon og tilgang på retter. Mobiliseringen av 'ikke-hvite' var preget av at tidlig i perioden var målet assimilering inn i staten. Ønsket om inkludering i 'den hvite rasen' ga seg mindre uttrykk i perioder da økonomiske og politiske rettigheter ble tatt fra de farga, og den forsvant etter apartheidstaten satte en stopper for denne muligheten (ibid). Senere ble målet i økende grad motstand mot og reform av staten. Sporadiske forsøk på alternativ motstand basert på andre kategorier enn rase vant likevel ikke frem. Av farga organisasjoner er det APO og LP som har stått igjen som de viktigste. Begge har vist ambivalens i samarbeid med både hvite og afrikanere, så vel som i synet på farga identitet, men har i hovedsak bidratt til å definere farga som en egen gruppe, organisert eksklusivt.

Skillet mellom de som ønsket å reformere innenfra (reformister, rettighetskamp) og de som ønsket å endre systemet utenfra (radikale, frigjøringskamp) gikk i grove trekk også parallelt med 'rase' ettersom farga gjerne var mer reformistiske og afrikanere mer orientert mot frigjøringskamp (Seekings 2000b:6f). Men også mellom farga er dette skillet tydelig, spesielt gjennom konflikten mellom APO og LP og Anti-CAD og NEUM. Sammenlignet med de mer revolusjonære afrikanske organisasjonene, var farga organisering og mobilisering kjennetegnet ved å være mer forsiktig. Selv de farga som ønsket å bekjempe systemet utenfra gjorde dette ved fredelige midler (boikott/ikke-samarbeid). Congress Alliance, basert på *non-racialism* opprettholdt en organisatorisk skille mellom 'rasegruppene'.

Ved slutten av perioden, var meningsinnholdet i farga identitet fremdeles ambivalent. Også apartheidstatens fremstilling av farga var ambivalent og konfliktfullt. På tross av farga organisasjoners uavklarte forhold til sin egen posisjon, meningsinnhold i farga identitet og forholdet til andre grupper, etablerte det seg etter hvert et syn på at farga var en egen kategori.

5 1970-/80-tallet: Diskurser og institusjoner endres

Dette kapittelet vil beskrive og analysere hoveddiskursene mellom 1976 og avviklingen av apartheid. Perioden er preget av å være en transisjonsperiode, da relevante aktører redefinerer seg selv, sin rolle, ideologi og fremstilling av gruppeidentiteter. NP begynte å miste oppslutning samtidig som motstanden mot apartheid økte.

‘[Since 1981] South Africa’s political landscape has been transformed by a combination of internal and external pressures, the most important being a black rebellion of unprecedented scope, intensity, and duration’ (de St Jorre 1991:ix).

Farga møtte i hovedsak to motstridende tendenser: National Party og statens forsøk på å befeste og avklare farga identitet, og United Democratic Fronts (UDF) og motstandsbevegelsens forsøk på å fremme en fellessvart identitet som grunnlag for samlet motstand. Kampen stod mellom rasisme og *non-racialism*. Verken statens endringer eller UDFs identitetspolitikk kan forstås tilstrekkelig uten å ses i sammenheng med Black Consciousness (BC). I tillegg vil jeg diskutere Labour Party, som ved siden av UDF var den viktigste institusjonen i farga politikk.

Det er uenighet om denne perioden var preget av debatt om farga identitet og politikk (Goldin 1987), eller om farga i det store og det hele var en del av svart motstandspolitikk (Jung 2000; Lewis 1987).

5.1 Black Consciousness: diskursiv *exit*

Den kanskje viktigste motstanden mot de hvite elitenes identitetsdiskurs (og diskursive makt), ble ført an av Black Consciousness (BC)²⁹. BC hentet inspirasjon fra afrikanismen når det gjaldt å fremme afrikansk identitet og selvfølelse, og de fremførte et språklig direkte angrep på de hvites moralske og ideologiske (tankemessige) regime. Men til forskjell fra afrikanismen omfavnet BC farga og indere i tillegg til afrikanere i fellesidentiteten svart. BCs redefinering av svart identitet (diskursiv *exit* eller *voice*)³⁰ har spilt en betydelig rolle i mobiliseringen mot apartheid, og kan ses som en strategisk

---

²⁹ I 1969 trakk svarte studenter seg ut av den liberale studentorganisasjonen NUSAS (National Union of South African Students) i protest mot hvite liberales ’patroniserende og dominerende’ posisjon og holdning innenfor organisasjonen. Disse dannet frontfigurene i Black Consciousness Movement.

³⁰ Litt av debatten om BC handler om hvorvidt de klarte å faktisk skape en *ny* identitet (*exit*), eller om den fellessvarte identiteten var basert på rasebegrepene (*voice*).

bruk av identiteter for å samle motstanden. Ideologien ble bakgrunn for dannelsen av flere bevegelser og organisasjoner, men BC skulle stå viktigere som tankesystem enn som bevegelse.

Biko, frontfiguren for BC, identifiserte rasisme som et dobbeltsidig fenomen: På den ene siden var den fysiske volden og direkte rasismen. På den andre var den psykologiske eller symbolske volden og indirekte rasismen som var forfektet av så å si hele det hvite samfunnet i Sør-Afrika, og som ofte var internalisert av svarte. Denne siste formen for rasisme gjenspeilte seg i historieskriving som favoriserte hvites syn og interesser og undergravde svartes kultur og tilstedeværelse i historien (Biko 1996:95). Hvite liberales 'velvilje', var baserte på et patroniserende syn på svarte, og var i seg selv et hinder både for svart frigjøring og hvites mulighet til aktiv deltagelse i en reell kamp for et egalitært Sør-Afrika. Så lenge hvite liberale ikke ville innse og anerkjenne sin egen (implisitte) rasisme, ville de heller ikke kunne bidra konstruktivt. I tillegg ble hvite (liberale) utfordret i troen på at vestlig kulturelle og politiske standarder er universelle (Lewis 1987:278). En del av Bikos budskap var at svarte skulle trekke seg tilbake fra de etablerte institusjoner dominert av hvite (organisatorisk *exit*). Psykologisk frigjøring gjennom bevisstgjøring ble sett på som et nødvendig skritt (for både hvite og svarte) for den videre kampen mot apartheid og dens økonomiske og strukturelle skjevheter. Svarte ble utfordret til ikke å internalisere en identitet som underlegen (*black inferiority complex*) (diskursiv *exit fra* den hvite, rasistiske diskursen om svart identitet). Gjennom å redefinere 'historien' og ta tilbake sin aktive rolle i den, ville svarte gjenvinne sin stolthet og selvhevdelse.

Å være svart er, i følge BC, ikke en pigmentegenskap, men en holdning, utviklet ut fra individets situasjon og posisjon i samfunnet: felles undertrykkelse og i opposisjon til hvite. Å bruke dette begrepet aktivt, i motsetning til negasjonene ikke-hvit eller ikke-europeer, var i seg selv en utfordring til apartheidregimet (Beinart 194:216). 'Svart' som en identitet er en ideologisk og politisk identitet:

'We have in our policy manifesto defined blacks as those who are by law or tradition politically, economically and socially discriminated against as a group in the South African society and identifying themselves as a unit in the struggle towards the realisation of their aspirations. [...]

[The] fact that we are all not white does not necessarily mean that we are all black. [...] If one's aspiration is whiteness but his pigmentation makes attainment of this impossible, then that person is non-white. Any man who calls a white man "Baas", any man who serves in the police force or Security Branch is ipso facto a non-white. Black people – real black people – are those who can

manage to hold their heads high in defiance rather than willingly surrender their souls to the white man. Briefly defined therefore, Black Consciousness is in essence the realisation by the black man of the need to rally together with his brothers around the cause of their operation – the blackness of their skin – and to operate as a group in order to rid themselves of the shackles that bind them to perpetual servitude' (Biko 1996:48f).

BC brukte tilgjengelig diskurs for å redefinere og utfordre innholdet i et eksisterende begrep.

'Under apartheid, the subject was classified as either 'white', or 'other'. To be 'black' was to take on an identity that was given by racist classification practices *and* to assert an identity against apartheid' (Parker mfl. 1997:202).

Biko definerte grupper spesifikt i den sørafrikanske konteksten og som en del av antiapartheidstrategien. BC var definert som en 'transisjonsfilosofi' (Lewis 1987:279). Svart enhet skulle ikke være en permanent tilstand av segregering, men en tidsbegrenset periode av bevisstgjøring og mobilisering. Fasen av tilbaketrekning for psykologisk frigjøring var definert som antitesen til den hvite rasismen. Målet var en syntetisk integrasjon som innebar at alle skulle møtes som likemenn (Biko 1996:24)³¹.

Selv om andre organisasjoner og ideologier før Black Consciousness på mange måter forfektet et tilsvarende syn på rase, førte BC til en reell endring ved at man fokuserte så sterkt på det diskursive, og mindre på det organisatoriske. I tillegg er synet på 'inngrupper' og 'utgrupper' mer tydelig definert, samtidig som de også vant større gjennomslag enn tidligere forsøk på å definere en felles identitet. Etter BC ser man en generell språkendring både blant apartheids tilhengere og motstandere.

5.1.1 Revitalisert motstand på tvers av rasegruppene

Black Consciousness hadde sterk påvirkning på mobilisering i Sør-Afrika. Flere bevegelser og organisasjoner ble inspirert av og tok opp elementer fra BC. BCs fellesidentitet, som skulle erstatte den fragmenterende rasedelingen, dannet et diskursivt grunnlag for felles mobilisering mot apartheidregimet. Tidligere fellesidentiteter klarte ikke i samme grad å 'fornekte' raseidentitetene, men ble gjerne et supplement til disse. Apartheids institusjonaliserte rasisme og dominans fikk sin antitese i konsolidert svart identitet og motstand (Marx 1998:269).

---

³¹ Selv om BC hadde stor diskursiv gjennomslagskraft i forhold til identitet, var det ikke alle som adopterte den ideologiske siden av BC, verken det revolusjonære aspektet eller synet på den dialektiske utviklingen mellom tese (hvit rasisme), antitese (svart tilbaketrekking) til syntese (fullverdig, og likeverdig integrasjon).

I kjølvannet av BC så man en sterk oppblomstring av mobilisering og politisering, som igjen ledet til oppblomstring av svart motstandspolitikk på linje med den på 50-tallet (Lewis 1987:279). Motstandsbevegelsen var på mange måter paralyisert etter bannlysningene av ANC, Pan African Congress (PAC) og fagforeningene i 1960 og frem til studentopprørene i Soweto 1976. Opprørene var direkte inspirert av BC, og spredde seg over hele Sør-Afrika. Studenter, lærere og elever fra alle 'rasegrupper' (hvite i mindre grad), som tidligere var skilt interessemessig og rasemessig, gjorde samlet opprør. Den yngre generasjon kom til å dominere motstandsbevegelsen, i hvert fall på 'gateplan'.

5.1.2 Black Consciousness og farga

Studentopprørene spredte seg også til Western Cape. Arbeidsledighet og utdanningskrise førte til fremmedgjøring av farga, urban ungdom, og de var spesielt mottagelige for den nye ideologien. Opprørene og statens repressive reaksjon bidro til videre radikaliserings og intensivering av motstandskampen. Samarbeidet mellom organisasjoner som tidligere hadde virket atskilt økte. Dette gjaldt både interessegrupper (som studenter og fagforeninger) og 'rasegrupper'. Den fellessvarte identiteten ble fremmet av de fleste aktører i motstand til apartheid., som også så en atskilt farga identitet som en kunstig NP-oppfinnelse (Jung 2000:176). Utover 1980-tallet var de fleste farga intellektuelle tilhengere av BC og de kalte seg selv svarte (ibid.)

To viktige karakteristika ved BC gjorde at ideologien vant gehør blant farga: I motsetning til afrikanismen omfavnet BC også farga og indere i det svarte begrepet. BC konfronterte også klasseinteresser og splittelser innen 'det svarte samfunn' (Nassen 1991:215). For etablerte farga organisasjoner og partier førte den økte tilslutningen til BC til at man mistet støtte fra viktige deler av befolkningen. Det var ofte de samme gruppene som tidligere hadde støttet farga organisasjoner som nå ble inkorporert i BC-organisasjoner: unge, lærere og intellektuelle.

Kritikk: BC er dikotom rasisme

BCs dikotome identitetsdiskurs mellom svart og hvit innebar en fornektning av farga identitet (Erasmus 2000). Den fellessvarte identiteten innebar implisitt en avvisning av 'farga' som en påført kategori, og en del av det hvites rasistiske 'sannhetsregime'. Å

kalle seg 'farga' (i stedet for svart) ble derfor å definere seg som en undertrykt person. Identiteten 'undertrykt' er en passiv posisjon uten egen agens. BC søkte aktivt å utfordre en utenfra definert identitetsdiskurs. I forhold til farga, var de selv på mange måter en ekstern aktør, der farga var 'mottakere', mer enn aktive deltagere i redefineringsprosessen av identiteter.

Flere farga aktører avviste BC som rasistisk og reaksjonær ideologi. I ettertid er det også reist kritikk som hevder at BC-bevegelsen var en smal og intellektuell bevegelse som manglet kontaktflate med grasrota og at de ikke evnet å mobilisere. Aktivister og intellektuelle kritiserte også bevegelsen for å være reduksjonistisk ved at det ensidige fokuset på rase førte til ignorering av undertrykkelsesmekanismer som trenger økonomiske analyser for å forstås (Hirson 1982; Alexander 1991). Andre fremhever at BC aktivt konfronterte klasseinteresser og klassekonflikter (Nassen 1991:215).

Problemet er ikke bare hvorvidt BC var eller ikke var basert på 'rase' i seg selv, men hvordan de selv og motstanderne klarte å definere *oppfattelsen* av BC, og gjennomslaget av fellesidentiteten. Det oppstod en begrepsforvirring. Når man brukte begrepet 'svart' var det tidvis usikkert hvorvidt man inkluderende indere og farga eller ikke, ettersom afrikanister og senere apartheidstaten definerte svart som lik afrikaner. Denne begrepsforvirringen mellom en inkluderende og en ekskluderende definisjon av svart, har gjort det vanskelig å skille tilhengerne av BC fra afrikanistene. Selv om Biko selv understreket at det var en filosofi om tidsbegrenset tilbaketrekking fra hvite organisasjoner og institusjoner, og en bevegelse for alle 'undertrykte som ønsker å endre systemet', er BC ofte oppfattet som 'afrikanistisk' og ekskluderende. Kritikere hevdet at en underliggende tanke var at afrikanere er litt mer svarte enn farga'. På grunn av statens forfordeling av farga var farga ikke alltid oppfattet som 'svarte nok', siden det å være undertrykt var implisitt i definisjonen av svart. På samme vis var definisjonen at dersom man jobber innen systemet, kunne man ikke være svarte (man var ikke-hvite). Mange farga hadde jobber innenfor staten, spesielt i politi- og helsevesen. Selv om definisjonen 'svart' i seg selv ikke var basert på 'rase' som i den biologiske forståelsen av begrepet, er definisjonen uvegerlig knyttet til hudfarge.

5.2 NPs institusjonelle, ideologiske og diskursive reaksjon

Perioden var på mange måter innledningen til transisjonen av staten og apartheid. Black Consciousness og den nye vitaliteten i motstandsbevegelsen skremte myndighetene. I tillegg var staten og NP i krise på flere plan. Krisen førte til ideologisk endring, også med implikasjoner for identitetsfremstilling, inkludering og ekskludering av grupper (van Kessel 2000:52). I hvert fall i retorikk utviklet NP seg til å bli mer inkluderende, spesielt i forhold til engelsktalende liberale og farga.

Motstanden og statens respons innleder en paradoksal periode av NPs historie i spenningsfeltet mellom ideologisk og institusjonell oppmykning av regimet (i forhold til enkelte sosioøkonomiske og politiske tiltak) på den ene siden, samtidig med en innstramming av andre politiske rettigheter, unntakstilstand, militarisering og fordypning av statens repressive karakter.

Staten slet ikke bare med økt motstandsaktivitet. Det var økonomisk krise og staten var under internasjonalt press. Ved nabokolonienes kollaps mistet de alliansepartnere i regionen (Saunders 1995). NPs oppslutning ved valgene var fallende og det var økte interne konflikter i partiet. NP gjorde nye politiske og ideologiske prioriteringer. Diskursen om rasedeling ble endret fra et moralsk imperativ til et effektivitetsimperativ.

”Pragmatism” now trumps ”ideological principles”: uncompromising racial separatism must yield to “rational reform”, including the extension of “free enterprise”. “Effective government” entails a “total strategy” in defence of ”civilised values”, rather than a moral crusade upholding white supremacy for its own sake’ (Posel 1987:419).

‘Total Strategy’, en rekke ”kontrarevolusjonære” tiltak i perioden 1979-1984, var statens direkte respons på den økte mobiliseringen etter Soweto-opprørene i 1976. Regimet henviste til strategien som en respons på det staten kalte motstandens ’Total Onslaught’. Denne ‘totale nedslakting’ var i følge staten ledet av ANC, kommunister og andre rebeller og var en trussel mot sivilisasjonen – og krevde en total respons (ibid:422). Strategien skulle gjelde i alle sfærer: politikk, økonomi, industri, diplomati, lokale myndigheter og militæret (Goldin 1987:181). Man ville bekjempe press fra andre land, utvide den afrikanske middelklassen og inkorporere deler av den svarte befolkningen for å bekjempe radikale aktivister fra townshipene. Samtidig ville de fjerne ANC fra de sørafrikanske grensene gjennom destabiliseringspolitikk i nabolandene der ANC hadde baser (Saunders 1995:460). Militæret var avgjørende i den

nye strategien, og de fikk større politisk innflytelse enn tidligere (Tjønneland 1984:426). Statlig forfølgelse, tortur og vold ble i økende grad en del av det politiske og sivile landskap.

5.2.1 Diskursive endringer i NP

I løpet av 1970-tallet skjedde et ideologisk skifte bort fra verwoerdiansk ortodoks syn på rasesegregering som et middel, der raserenhet og 'selvstyre' var målet. Diskursen om segregering var ikke lenger basert på et normativt imperativ, men en deskriptiv fremstilling av det sørafrikanske samfunn (Posel 1987:419). En teknokratisk stat skulle styre med dette i bakhånd. Det ble til og med i diplomatiske kretser erklært at 'apartheid er død' (Greenberg 1987:389). Disse endringene kan tolkes som først og fremst strategiske diskursendringer for å avverge eller kvele motstanden. Man avideologiserte språket for å balansere mellom fraksjoner og befolkningsgruppers forskjellige interesser (Posel 1987:432). Som Botha, nyvalgt president, sa det i 1980:

'The acceptance of multinationalism, the recognition of minorities, the existence of various cultures, ideas and traditions is not an ideology, it's a reality. We did not create it, we experience it. It is a reality we have to take into consideration' (siteret i Posel 1987: 421).

I tillegg til økonomisk og politisk krise i landet var det også en ideologisk og moralsk krise i NP (van Kessel 2000:52). Det moralske grunnlaget for segregeringspolitikken, med henvisning til "det beste for alle nasjoner", mistet mye av sin slagkraft da staten reagerte voldelig på studentopprørene. Slagordet om 'separate but equal', mistet siste rest av troverdighet etter nedslakting av hundretalls barn og unge. Rasediskursen hadde ikke den samme oppslutningen og legitimiteten som tidligere.

Den ideologiske krisen i NP dreide seg ikke bare om statens rolle, men også om afrikandernasjonalismen, raseskillet og herretenkningen (Tjønneland 1984:405). Radikale historikere hevder at det har sammenheng med den økonomiske utviklingen av en afrikanderborgerklasse, som ikke lenger så behovet for en etnisk beskyttende stat (Stolten 2000a:17). At 'den ideologiske endringen' var vel så mye en diskursiv endring eller språklig vending som et reelt endret syn på samfunnet vises i dette sitatet fra NP-eren Lombard i 1979:

'South Africa must 'normalise' the character of it's socio-economic regime. [If] the maintenance of order requires discriminatory visions in our legal system, these provisions must be defined in terms of other characteristics correlated to the maintenance of order. To declare or imply that racial

differences as such are, in themselves, a threat to political order or socio-economic stability is simply no longer accepted' (sitert i Posel 1987:425).

Krisen førte til splittelser i NP. I 1979 ble den 'reformvennlige' P.W. Botha fra Cape NP, valgt til statsminister. 'De reformvennlige'³² ønsket å samarbeide med og inkludere ikke-hvite grupper og hadde et mer progressivt syn på raseskillet. De ønsket delvis kooptering av spesielt farga og indere, men også urbane afrikanere (Tjønneland 1984:405). Samme året ble en rekke reaksjonære, nasjonalistiske grupper dannet som en reaksjon på utviklingen i partiet (ibid:416). Disse propaganderte for fortsatt eksklusivitet for afrikandernasjonen. Skillet mellom den nye mer "pragmatiske" og den gamle verwoerdianske retningen ble en vedvarende konflikt, og ble gjenspeilt i inkonsistent kommunikasjon utad (Posel 1987:420).

En side ved både språkendringene og de institusjonelle reformene var at staten i større grad henvendte seg til indere og farga. I forhold til identitet, var den 'nye' språklige drakten i stand til å forholde seg til identiteter på en relativt ny måte, men uten å endre meningsinnhold:

'[It] fails to reshape or reconstitute the identity of those individuals who have internalised Verwoerdian values and meaning, and it has little to offer to the constitution of subjectivity among its new black audience' (Posel 1987: 439).

I sammenheng med forsøket på å knytte farga og indere til seg, brukte NP mye energi og krefter på å fortsette og forsterke fremstillingen av disse gruppene som normativt bedre enn afrikanere. Innenfor dette var også fremstillingen av 'Die swaarte gevaar' (den svarte fare): afrikanere fremstiltes som 'farlige, usiviliserte og generelt voldelig' for å skremme folk bort fra identifisering og samarbeid med dem.

Staten begynte parallelt med fremveksten med BC å omdefinere de statsdefinerte rasekategoriene ved at de i større grad henviste de til dem som tidligere var definert som 'Africans' som 'Black' (Goldin 1989:251). 'Svart' i NPs diskurs, henviste til en smalere gruppe, definert ut fra språkligkulturelle og fysiske kjennetegn, nemlig de bantutalende afrikanerne. Dette kan ses som en strategisk, diskursiv intervensjon for å hindre effekten av og undergrave BC og samlet svart kamp. Dermed underbygget NP begrepsforvirring rundt svart identitet.

---

³² De reformvennlige var i stor grad knyttet til det akademiske miljø rundt universitetet i Stellenbosch i Western Cape. De hadde tidligere sympatisert med segregeringspolitikken, sett som en rasjonell og effektiv organisasjonsform, ikke som et mål i seg selv (Tjønneland 1984:406). De begynte å revurdere prinsippet om apartheid etter statens voldelige reaksjoner på opptøyene i forlengelsen av Soweto.

Partiloyaliteten, som tidligere var særdeles sterk, var kraftig svekket og velgermassen var i større grad flytende. I tillegg hadde den økonomiske utviklingen ført til klarere klassestrukturer i samfunnet, og de hvite partiene ble klarere klasseprofilert. NP-ledelsen slet med manglende oppslutning for overgangen til et mer teknokratisk og markedsstyrt regime. Krisen i partiet og staten åpnet et politisk rom for organisering og ekspansjon av motstanden, som igjen økte krisen for staten (van Kessel 2000:52).

5.2.2 Institusjonell praksis for å fremme farga identitet

‘Insisting that Coloured people were the “allies of the Whites in the struggle for South Africa” and that the White South Africans must adapt or die, Botha set out to incorporate the Coloured political leadership’ (Goldin 1987:189).

Reformprosessen under Total Strategy skulle blant annet løse det som ble oppfattet som et ‘farga problem’: ‘[The] dominant concern of the [Cape Town] based component of the reform process has been that of how to accommodate the coloured population in the new system’ (Todes m.fl. 1989:192).

Økt samarbeid mellom farga og svarte ga Cape NP støtte i sin argumentasjon for å minske skillet mellom farga og hvite. Goldin (1987:184) hevder at Cape-nasjonalistene forsaket intern enhet i partiet for å få igjennom konstitusjonelle reformer for å inkludere farga og at ‘For Botha, [...] Coloured political identity was central to the success of his Total National Strategy Plan’. NP søkte å understreke likheten mellom hvite og farga:

‘Whites and Coloureds are part of the same national community [...]. I cannot envisage that Coloureds will allow the enemies of the Europeans to overthrow us’ (Rhodie, sitert i Goldin 1987:184).

‘The future of black unity amongst the Coloureds depends on the measures through which the aspirations of the population group are befriended by the government. If it is not greatly befriended a withdrawal to black identity can be expected as a means to achieve greater political and social rights’ (Cloete sitert i Goldin 1987:184).

Som en del av antiopprørspolitikken ønsket man å ‘vinne folkets hjerter og tanker’ (WHAM: Winning Hearts and Minds). WHAM-kampanjen mellom 1979 og 1984 hadde som mål å bli kvitt ‘bråkmakere’ og vinne sympati ved å imøtekomme misnøye i townshipene ved forbedring av avfalls- og kloakksystem, husbygging, rekreasjonsområder og generell forbedring av miljøet (van Kessel 2000:39). Målgruppen nasjonalt var farga og afrikansk middelklasse, mens det i Western Cape spesifikt var rettet mot de farga (Goldin 1987:181).

Nye studentopprør i 1980, som hadde sin kjerne blant farga i Western Cape, førte videre til debatt i NP, og de innså at:

'Coloured preference policies had failed in their primary purpose of preventing the dissatisfaction of the Coloured. Equally important, they had failed to prevent an alliance of Coloured and African people – in the Western Cape, more than anywhere else, resistance was characterised by a solid bond between Coloured and African protesters' (Goldin 1987:208).

Forslag om avviklingen av Coloured Labour Preference Policy hadde gjentatte ganger blitt avvist av Cape NP, selv om også de mente at den ikke var vellykket (Goldin 1987:194f). Etter hvert ble det innsett at nettopp fordi den ikke var vellykket, mistet farga insentiv til både tilknytning til en særskilt farga identitet og oppslutning om apartheid. Avviklingen fikk ikke gjennomslag før et nytt forslag ble akseptert: trekammersystemet. I tillegg opphevde staten lovforbud mot blandede ekteskap og innreiseforbud for afrikanere. Dette ble av noen sett på og fra NPs side fremstilt som formildende tiltak fra statens side. Men som Goldin (1987:233f) påpeker, kommer dette samtidig med arbeidslover og konstitusjonelle endringer som befester og sikrer raseskillet. Den fysiske segregeringen var på mange måter fullendt, så staten hadde ikke det samme behovet for et eksplisitt mål om dette, og konsekvensene av lettelser i raselovgivning ble begrenset av den fysiske og sosiale atskillelsen. Goldin hevder at avviklingen av CLPP og innføringen av trekammersystemet var et forsøk på å utdype og befeste raseskillet og særfordelene for farga på bekostning av afrikanere. CLPP hadde ført med seg en overflatisk etablering av lojalitet til 'farga' som gruppe, men Goldin (1987:234) mener at denne i all hovedsak var pragmatisk heller enn 'deep-rooted commitment' og at flertallet av farga fremdeles ønsket tilhørighet som hvite. Selv om CLPP hadde forbedret fargas posisjon relativt i forhold til afrikanere, hadde deres posisjon relativt til hvite forverret seg betraktelig (ibid).

I 1980 ble CLPP og Coloured People's Representative Council avviklet. Selv LP hadde gått inn for boikott av CPRC, og institusjonen mistet sin siste rest av legitimitet (Saunders 1995:473). CPRC vant aldri særlig støtte hos farga. En undersøkelse fra 1974 viste at kun 27% støttet valg til institusjonen og at 79% av alle farga ledere avviste både CPRC spesielt og egne farga institusjoner generelt (Jung 2000:174). Den demografiske

rasesammensetningen i Western Cape hadde endret seg betydelig³³ etter storstilt afrikansk migrasjon.

Trekammersystemet

³³At the heart of the Constitutional proposals which South African whites endorsed in 1983 lay an attempt to reconstitute a distinct 'Coloured' identity in South Africa' (Goldin 1989:241).

I 1983 bestemte regjeringen å opprette en ny parlamentarisk maktdelingsstruktur. Trekammersystemet skulle representere hvite, farga og indere i tre separate kammer etter forhold 4:2:1. Det enkelte kammer hadde endelig myndighet i 'interne saker', så som utdanning, kultur, helse, utvikling av lokalsamfunnet og lokale myndigheter. 'Generelle områder' som forsvar, politi, militærvesen, justis og transport, måtte godkjennes av alle kamrene (Saunders 1995:473). Fordelingen innebar at det var ingen mulighet for en indisk-farga allianse til å overprøve de hvites kammer. Farga og indere var uansett avhengig av de hvite. Afrikanere var fremdeles ekskludert. Fra statens side ble de institusjonelle reformene fremstilt som et brudd med apartheid og som et symbol på statens vilje til endring og en viss politisk innrømmelse. Fra antiapartheidaktivistene var det sett på som et desperat og hul fremstilling av et skinndemokrati som i realiteten var en intensivering og utdyping av apartheid og enda et forsøk på å splitte motstanden. Trekammersystemet ble et viktig symbol for motstandsbevegelsen så vel som for det statsbærende regimet.

Motstanden mot trekammersystemet, og manglende valgoppslutning i både indiske og farga områder ble brukt som argument for motstand mot NP, og tilhørighet til UDF og dermed ANC. Trekammersystemet ble også brukt av NP-sympatisører for å understreke at det var en reell økning i politisk innflytelse og økonomisk status i perioden med trekammersystemet (Trout og Jacobs, 2001 [intervju]), som en del av argumentet om fargas historiske tilhørighet til NP.

Det er lite forskning på tiltak som ble gjennomført under trekammersystemet. Lewis skrev i 1987 (s284) at til 'dags dato' har ikke trekammerssystemet klart å gjennomføre noen substansielle endringer for farga. Dette er også grunntesen til de fleste analytikere av valget i 1994 som hevder at det var ulogisk av farga å stemme NP

---

³³ I perioden 1980-85 økte folketallet i Western Cape med 26% , først og fremst på grunn av arbeidsmigrasjon fra Eastern Cape. Nasjonalt var befolkningsøkningen på 17% (van Kessel 2000: 227).

(Kadalie 2001a:6). Andre mener at institusjonen ga farga og indere reell økt ytringsfrihet og organiseringsmuligheter (van Kessel 2000:229). House of Representatives, de fargas kammer, fikk direkte ansvar for viktige områder som huspolitikk, i tillegg til at de hadde større ressurser til disposisjon (Jung 2000:175). Tidligere hadde lokale farga institusjoner vært underlagt hvite. Aktiv husbygging ble satt i gang og det var en generell økt materiell velstand i farga townshiper (ibid). I perioden mellom 1975 og 1991 opplevde majoriteten av farga økte inntekter, mens 80% av afrikanske hushold opplevde inntektsnedgang (opptil 40%). Selv flertallet av hvite hushold opplevde nedgang i inntekten sin i denne perioden. Samtidig skjedde det en enorm økning i skillet mellom fattig og rik (Tjønneland 1996:3). I løpet av de siste 20 årene av apartheid så farga samfunn substansielle forbedringer materielt, levestandarden økte, utdanningstilbudet var atskillig forbedret, og som gruppe hadde de beveget seg fra i all hovedsak et proletariat til en stabil arbeider- og lavere middelklasse (Giliomee 1994:51). Ebrahim Rasool, tidligere UDF-er og nåværende provinsleder for ANC, ser i ettertid at progressive UDF-ere undervurderte NPs innflytelse. Både gjaldt dette store økninger i økonomiske goder (utdanning, husbygging, pensjoner, offentlige støtteordninger) og NPs intensivering av "the racial propaganda of normative hierarchy: You are better than African; You are closer to white" (Rasool 2001 [intervju]).

Det ser ut som om det igjen var materielle grunner til definere seg som farga. I tillegg kan det være en (ikke-materiell) verdi i seg selv å bli akseptert som farga, et aspekt som ikke berøres i litteraturen i denne perioden, men som reflekteres i dagens debatt om farga. Farga var generelt konservative og relativt privilegerte. 'Compliance with white rule held the promise of social upliftment, while identifying with the cause of African liberation promised severe repression and an uncertain future' (van Kessel 2000:228).

5.3 Reaksjon på trekammersystemet – deltagelse eller boikott?

Etter at trekammersystemet ble vedtatt i 1983 og frem til valget i 1984, var motstandskampen preget av debatten om å boikotte eller delta (og stemme strategisk) i valgene til trekammersystemet. Debatten fortonet seg sterkere i Western Cape og i Natal enn i andre steder av landet, siden det var her henholdsvis farga og indere var konsentrert. Labour Party (LP) og United Democratic Front (UDF) dominerte farga politikk

gjennom 1980-tallet (Jung 2000:175). LP bestemte seg for å delta i valget til trekammersystemet, mens UDF ble dannet nettopp for å kjempe mot det.

Kombinasjonen av statlig krise, deprivasjon og økt motstand og politisering førte til utvidelse av det politiske rom for motstand (van Kessel 2000:54). Den nye motstanden var preget av grasrotsinitiativ, basert på vanlige folks hverdag, i motsetning til tidligere initiativ fra eksilorganisasjoner med lite kontaktflate med folket som de kjempet for (Mamdani 1996:232). Samtidig er det viktig å poengtere at det var motsetninger basert på lokalitet, klasse, generasjon, ideologi og ikke minst mellom ledelse og 'ledet' (Neocosmos 1998:229).

5.3.1 Deltagelse: Labour Party

LP gikk inn for å delta ved valget til trekammersystemet. Litteraturen peker i flere retninger når det gjelder hva LP stod for, ikke minst i forhold til identitet. To hovedfremstillinger går igjen: Den ene ser LP som et parti inspirert av BC og som fremmet en fellessvart identitet, og legger vekt på at de hevdet å representere både farga og afrikanere. Andre fremstiller partiet som en eksklusiv farga organisasjon. LP dominerte både CPRC og senere House of Representatives.

På 1970-tallet ble LP mer påvirket av tankene fra BC om svart enhet (Goldin 1987:156) og i 1972 endret de programmet fra å definere seg som et parti av og for farga til 'å jobbe for å samle alle undertrykte'. Ledelsen avviste 'farga identitet' til fordel for en felles svart identitet:

'[An] acceptance of this term 'Coloured' implies that we accept what other people determine for us. This term 'Coloured' has been decided upon by other people and if you look at the circumstances of the South African situation you must ask why? Any Government, any power group can only remain in power, particularly if they are a minority group, if they continue to keep the total majority divided' (LP-lederen Hendrickse sitert i Goldin 1987:157).

LP hevdet å kjempe for alle sørafrikaneres rettigheter, men gjennom lovlige og tilgjengelige kanaler og institusjoner. De nektet å forbeholde medlemskap til farga (Jung 2000:176). De insisterte på å representere afrikanere (men ikke indere og hvite) så vel som farga, og tok opp flere saker (som passlovene) som direkte involverte afrikanere og ikke farga.

Jung (2000) og Lewis (1987:78) mener at LP ble en del av BC-bevegelsen. De vektla at både farga og afrikanere var undertrykte. Selv om store deler av ledelsen

støttet opp om BCs retorikk, språkbruk og ideologi, var det også deler innenfor LP som stod for en separat farga identitet, og ønsket fortsatt å arbeide eksklusivt for farga (Goldin 1987:158). Konflikten mellom 'de ekskluderende' og 'inkluderende' var vedvarende utover 1970- og 80-tallet. Men fra 1974 var LP styrt av den ekskluderende fraksjonen, som forfektet en separat farga identitet (ibid.). LP var og ble først og fremst en farga organisasjon. De knyttet seg ensidig til farga områder, der de hadde hundrevis av lokale LP-grupper (Jung 2000:189).

LP ble etter hvert mer kritiske til deltagelse i CPRC. Spesielt LPs ungdomsparti utøvde sterkt press i retning av BC, og for å boikotte valgene. I 1978 vedtok partiet at de var imot CLPP (Jung 2000:177). LP hadde mistet støtte i denne perioden på grunn av sin institusjonelle tilknytning til apartheidregimet gjennom deltagelse i valg til CPRC. LP gikk til slutt inn for boikott av CPRC, og staten la ned institusjonen etter dette (Saunders 1995:473). Da ideen om trekammersystemet ble lansert, var LP imot. Men etter lange debatter (Jung 2000:180), endte det med at bare ni av tre hundre delegater til LPs landsmøte i 1983 stemte i mot deltagelse (Saunders 1995:476). Argumentene for å delta var både at House of Representatives hadde større makt enn de antok ved avvisningen et par år tidligere, og at de ønsket å hindre konservative farga parti fra å representere farga (Lewis 1987:281). Vedtaket møtte sterk motstand utenfra:

'With the 1983 reforms [...] the Labour Party changed abruptly from ritual denunciation [of apartheid] to open collaboration, evoking widespread condemnation from Allan Boesak³⁴ and a host of black political, civic and trade union organisations' (Abrahams 1984:1).

Etter hvert rettet UDF og LP mye av polemikken mot hverandre, i forlengelsen av debatten om deltagelse eller boikott (Jung 2000:177f).

Jung (2000:183) hevder at nettopp beslutningen om å delta i trekammersystemet la institusjonelle føringer på at LPs identitetspolitikk uvegerlig ble rettet mot farga. Trekammersystemet var den viktigste kanalen mellom farga og apartheidregimet. Deltagelsen og kontakten kan ha bidratt til å legitimere systemet.

Adams, Trout og Jacobs (2001 [intervju])³⁵ fremstilte innføringen av trekammersystemet som den reelle frigjøringen av og for farga og starten på transisjonen, i motsetning til frigivelsen av Mandela og opphevelsen av apartheid³⁶. LP

³⁴ Boesak er (farga) prest og var en av frontfigurene i United Democratic Front, Western Cape.

³⁵ Adams var tidligere LP-medlem. De to andre ble ikke politisk involvert før i 1989.

³⁶ Dette ble ikke sagt direkte i intervjuet, og det slo meg ikke før senere, så jeg fikk ikke testet tesen på dem

og NP ble sammen sett som de viktigste aktørene i 'frigjøringen'. Trekammerssystemet gav farga politisk medbestemmelse:

'From 1983 coloured people have been able to participate in the day-to-day politics through the LP. Participate in decision-making. It was not the white man deciding everything. There was a major breakthrough. There was real empowerment' (Adams, 2001 [intervju]).

På slutten av tiåret, og spesielt etter at de Klerk ble leder i 1989, gjorde NP nye fremstøt mot farga. Blant annet åpnet de for ikke-hvite medlemmer i 1990, og startet lokale NP-grupper i farga townshiper. Store deler av LPs ledelse ble kooptert i NP (Saunders 1995:500). Det som var igjen av LP som parti gikk i valgallianse med ANC i 1994, men bestemte seg på forhånd for å avvikle seg selv etter valget. Fire LP-kandidater ble valgt til parlamentet (ibid).

5.3.2 Boikott: *United Democratic Front*

'The seventy-odd years between 1910 and the early 1980s may have formed a period of heroic and persistent struggles, but they were marked by few successes and many defeats' (Seekings 2000b:5).

'The most important and truly original organisational expression of popular resistance in South Africa in the 1980s was the United Democratic Front' (Neocosmos 1998: 201).

United Democratic Front (UDF), ble dannet i Cape Town i 1983 og var en sentral aktør i endringen av sørafrikansk politikk, blant annet gjennom å fremme 'a political culture that emphasised democratic rights and claims indivisible by race' (Seekings 2000b:3). UDF skulle vise seg å bli sterkere og mer innflytelsesrik enn Congress Alliance på 50-tallet. UDF samlet og koordinerte krefter i opposisjon til NP og apartheid, og jobbet spesifikt mot trekammerssystemet. Medlemsorganisasjonene³⁷ hadde historisk sett varierende interesseområder, organisasjonskultur og politiske tilknytninger: kvinnebevegelse, studentorganisasjoner, lokale interesseorganisasjoner, sportsklubber og fagforeninger. UDF samlet seg rundt et politisk program som kunne favne om alle disse interessene til en massebevegelse (Seekings 2000b). Medlemsorganisasjonene beholdt sin politiske autonomi, og UDF klarte på en unik måte å kombinere nasjonale og lokale krav: 'bread-and-butter-issues' og antiapartheidkampen. De lokale sakene hadde umiddelbar og håndgripelig relevans for

---

direkte. Men jeg spurte James (2001 [intervju]). Han mente det var en spennende og interessant tese/innfallsvinkel, men han hadde aldri hørt det før.

³⁷ På stiftelsesmøtet var 500 organisasjoner registrert (Seekings 2000b:3).

folk, og var en effektiv teknikk for å mobilisere. Det var nytt å lese lokale enkeltsaker inn i en nasjonal kontekst av motstandskamp mot regimet (van Kessel 2000:54).

Man valgte en lederskapstroika, både for å ha en flat struktur og for at alle de tre regionene som var involvert fra starten skulle representeres: Natal, Transvaal og Western Cape. Disse var både de mest urbaniserte provinsene, og de med størst andel av ikke-afrikansk befolkning. UDF var først og fremst en urban bevegelse. I og med at fokuset var mot trekammersystemet, som ikke berørte afrikanere direkte, var denne delen av befolkningen mindre involvert i initieringsfasen. Senere koordinerte UDF kampanjer som også involverte afrikanske interesser.

I løpet av 1985/86 innførte regjeringen unntakstilstand, først i enkelte provinser, senere i hele landet. Regjeringen gikk massivt til angrep mot all form for opposisjon: pressen ble sensurert, 25.000 ble fengslet i løpet av seks måneder, inkludert tusenvis av mindreårige og UDF-ledere og flere ble drept og/eller torturert (van Kessel 2000:38f). Townshipene ble underlagt direkte militærstyre (Neocosmos 1998:205).

'In brief, this state offensive [WHAM & military strategies] succeeded in undermining popular organisations considerably, and probably eliminating popular leadership all together' (Neocosmos 1998:205).

UDF avsluttet ikke sine aktiviteter, men fortsatte boikottkampanjer til 1987, men det folkelige aspektet ble likevel 'dødelig såret', ledelsen ble mer og mer den dominerende initiativtaker og de demokratiske prosedyrene overlevde ikke unntakstilstanden. Fra 1986 fikk bevegelsen preg av å være en organisasjon heller enn en bevegelse, delvis etter initiativ fra den nye ledelsen som ønsket UDF som et eget parti (ibid). Ledelsen, som tidligere var ansvarlig overfor UDFs medlemmer, ble mer autonome. Seekings (2000b:3) mener at i stedet å for bli knust, ble bevegelsen stående som et sterkt symbol på og en mekanisme for samlet opposisjon.

Opprørene ble mer spontane i perioden med unntakstilstand. De var dominert og initiert av ungdommer og studenter, mer eller mindre uavhengig av UDF (Seekings 2000b; Lodge 1991). Denne 'barrikadegenerasjonen' (Weeder 2001 [intervju]) førte en mer militant form for opprør. Boikottlinjen utviklet seg fra ikke-samarbeid til antisamarbeid (Alexander 1989:180). Aggressiviteten i antisamarbeidslinjen ble også rettet mot svarte som samarbeidet, som ved å delta i valg.

I 1988 ble UDF forbudt, men fortsatte sitt virke i allianse med COSATU (Congress of South African Trade Unions) og deler av kirken, under dekke av navnet Mass Democratic Movement (MDM), inntil UDF erklærte seg selv legalisert i 1989. Året etter ble alle de tidligere forbudte organisasjonene legalisert, unntakstilstanden opphevet og Mandela frigitt. I 1991 ble UDF oppløst, og et flertall av ledelsen ble kooptert i ANC. På grunn av den nye og mer ledelsesstyrte strukturen var det lettere for ANC å overta organisasjonen (Lodge 1991:114).

Identitetsformidling: 'the people'

'The people shall govern' 'UDF unites, apartheid divides' (UDF slagord)

'In practice, a new constituency and identity which transcends the web of ethnic politics is being forged [through the UDF]' (Patel 1985:3).

UDF kjempet ikke bare for et bedre institusjonelt, politisk og økonomisk system. De kjempet også mot en sosial stratifisering mellom 'raser' og de ønsket et nytt samfunn basert på et nytt moralsk system (van Kessel 2000:9). Selv om det er klare føringer i UDF-dokumenter, var det flere (delvis motstridende) tendenser i forhold til identitetsformidling gjennom UDF.

UDF var klart inspirert av BC, blant annet ved at de ofte henviste til Biko (Jung 2000:176). UDF bygde på, men modifiserte BCs 'mythical, singular, totalizing notion of being black' (Erasmus 2000:72). Der BC mislyktes i å skape mobilisering og aktivt engasjement, gjorde UDF suksess. BC var en mental prosess, mens UDF søkte å få folk ut i gatene. Mens BC var en innadrettet prosess for 'svarte', var UDF bredere orientert mot 'folket'. 'Folket ble definert uavhengig av rase og inkluderte også sympatiserende hvite (Neocosmos 1998; 209). UDF forholdt seg til et nasjonalt sørafrikansk fellesskap på tvers av rase og klasse (Marx 1992:5). I UDFs handlingsprogram ble det stadfestet at man ønsket å jobbe for å etablere 'the United Democratic Front as the only representative front representing all sections of the people' (sitert i van Kessel 2000:4). Det er ingen tvil om at UDF var den mest representative bevegelsen i sørafrikansk historie, men det var klart at 'folket' ikke omfavnet *alle* innbyggere i Sør-Afrika (ibid.). UDFs identitetsavgrensning var politisk definert, som vi kan se av sitatet fra en UDF-konferanse i 1985:

‘We have stated in the past that the people consist of all those classes, parts of classes, organisations, groups and individuals who form a part of or support the struggle against apartheid. The people, therefore, do not consist of one class or race. Indeed, they consist of persons from all racial groups who have an interest in a struggle to destroy apartheid [...] On the other hand, the forces of apartheid are all those classes, section of classes, organisations, groups and individuals who form a part of or support the machinery of apartheid. This category includes Blacks as well as whites’ (i van Kessel 2000:4f).

UDF søkte eksplisitt å forholde seg til ’folket’, som aktører, heller enn å referere til ’rasegruppene’. Man skilte politisk mellom folkelige demokrater (folket), i motsetning til antidemokrater (undertrykkere) (Neocosmos 1998:209). I tråd med BC ble alle som jobbet innenfor staten definert som en del av apartheidsystemet. Men i motsetning til BC ble ’inngruppen’ eksplisitt definert på tvers av alle ’raser’, ikke bare mellom de undertrykte, det vil si at det kunne inkludere hvite. Tidvis ble også ’folket’ definert smalere, til kun å inkludere dem som var tilknyttet ANC og støttet The Freedom Charter (van Kessel 2000:5).

Freedom Charter ble ikke adoptert av UDF før i 1987, etter at flere av deres viktigste medlemsorganisasjoner hadde adoptert det. Før dette fryktet UDF at assosiasjoner med det bannlyste ANC ville føre til statsovergrep (ibid:16; Seekings 2000b:49). Ettersom UDF ble mer en politisk organisasjon (enn en bevegelse) i andre halvdel av 1980-tallet, ble målene mer eksplisitte. De ville etablere charteristisk hegemoni, bygge opp demokratiske organisasjoner og et mer egalitært samfunn i sosioøkonomiske termer (Van Kessel 2000:69).

Det var multiple betydninger av identitetsposisjonene (svart, folket og klasse). Det vil si at forskjellige aktører vektla forskjellige identitetsposisjoner, i tillegg til at forskjellige aktører tillot dem forskjellig meningsinnhold. Western Cape var spesielt dominert av ideologisk fraksjonering (Nassen 1991). Antiapartheidkampen ble fremstilt som den mellom ’folket’ og apartheidstaten, men det var også grupper som støttet seg mer til BC-tradisjoner, der kampen ble definert som den mellom ’svart’ og ’hvit’, i tillegg til dem som definerte konflikten i klassetermer. Mange av disse var overlappende.

Klasseretorikken gjennomsyret UDFs publikasjoner, uten at det nødvendigvis betydde at de ønsket et sosialistisk system. Intellektuelle, og ikke minst studenter forfektet arbeiderklasseidentitet som på mange måter ble lik opposisjonstilhørighet. UDF var mer en organisasjon av ungdom og intellektuelle, som så seg som en del av

arbeiderklassen i kraft av å være arbeideres barn, enn en arbeiderklasseorganisasjon (van Kessel 2000:67).

'[In] the 1980s neither the coloured or Indian working class nor the middle class was a consistent supporter of the UDF and the anti-apartheid movement in general' (Seekings 2000b:14).

UDF og farga: 'Then I was Black'.

Farga var sentrale i både oppstarten og utformingen av UDF. Farga i UDF kalte seg selv 'svarte', på linje med BC. Fokuset på den svarte fellesidentiteten var viktig fordi det skapte et reelt samhold, og det ble sett på som en trussel fra statens side. På den andre siden kan det også ha fungert som en 'sensur' på en fortsatt organisk redefinering og tilpasning av farga identitet.

Selv om det var store konflikter mellom 'rasegruppene', var det viktig å beholde 'en språklig renhet', og ikke definere disse konfliktene som rasekonflikter. 'The doctrine of non-racialism did not permit conflicts to be expressed in racial terms' (Van Kessel 2000:63). Spesielt i Natal og i Western Cape var det betydelig konflikt mellom afrikanere og henholdsvis indere og farga. I 1985 gikk det rykter om at en gruppe indere ønsket å samle makt rundt en liten indisk klikk som skulle overta og styre organisasjonen. Hendelsen i seg selv er ikke det mest interessante, men det faktum at man møtte 'problemet' med å definere det som en klasseinteresse, mellom borgerskapet (inderne) og arbeiderklassen (afrikanere), og unngikk å henvise til 'rase' (van Kessel 2000:63f). Eksempelet viser også at klasseidentitet gjerne ble brukt sammenfallende med og en erstatning for 'rasekategoriene', slik at de ikke fikk en reell innflytelse på å bryte disse skillene, verken diskursivt eller i praksis. Avvisningen av 'rasekategoriene' er spesielt tydelig i forhold til farga:

'(UDF) offered a political home for coloured people, but at the price of denying or effacing their cultural baggage [...] In trying to guide its readership from colored consciousness to both non-racialism and worker consciousness, no consciousness were made to accommodate colored consciousness. Many activists at the time would have been adamant that there was no such thing as coloured identity. While the struggle against the apartheid state was being waged, no cracks could be allowed in the façade of non-racialism' (van Kessel 2001:243).

'Farga' som begrep ble omtrent ikke brukt, og dersom det ble brukt, var det med prefikset 'so-called' foran for å avvise relevansen av begrepet, og dermed apartheids rasedefinerte segregering av befolkning. Ved å kalle seg svart deltok man i en aktiv, språklig avvisning av et system. Som Kinnes (2001 [intervju]) sa:

‘One step in denying the boundaries that created a group called Coloured separated from other groups, and gave it substance, was calling the group “so-called Coloured”. In Charterist circles in the 1980s it was not possible to say “Coloured” without the preceding “so-called”.

Selv om man kan se den språklige strategien som en viktig del av fellesmobiliseringen mot apartheid, kan det også oppfattes som en praksis der man ’påtvang’ farga en identitetsformula. Å avvise relevansen av farga identitetskategori var ikke ensidig ført an av ikke-farga. Som vist over var det flere farga organisasjoner og individ som forfektet den samme tankegangen, og mange av de intellektuelle premissleverandørene for UDF var farga. Men det var en tilnærming som var elitistisk og ikke folkelig fremstilt. At det på grasrotplan fremdeles ble oppfattet et skille mellom rasene viser blant annet denne populære vitsen om arbeidsdelingen innen UDF:

‘The whites will do the thinking, the Indians will take care of the money, the Africans will do the fighting and the dying, and when it is all over, the coloureds will celebrate’ (sitert i van Kessel 2000:24).

Sosial Praksis: samlet eller rasedelt mobiliseringsstruktur?

Viktige skillelinjer internt i organisasjonen, kan bidra til å forklare at den samlende effekten av UDF kanskje ikke var så stor som mange har fremstilt det som. De viktigste skillelinjene i organisasjonen var mellom lederskap og massene, mellom medlemsorganisasjonene og mellom ideologiske fraksjoner. I tillegg kan det virke som om UDF var flinkere å kommunisere samhold utad, enn å faktisk befeste et genuint (rasenøytralt) samhold internt.

UDF var delt inn i tre ledelsesnivåer: nasjonalt, regionalt og lokalt, hvor de regionale strukturene satt med størst avgjørelsesmyndighet inntil 1986 da organisasjonsstrukturen ble endret og mer makt ble liggende på nasjonalt plan (van Kessel 2000:24). I første halvdel av 1980-tallet skulle ledelsen koordinere aktiviteter heller enn å styre disse, den var ansvarlig overfor autonome medlemsorganisasjoner. UDFs lederskap var i de første årene dominert av indere og farga og urbane organisasjoner³⁸. At medlemmene oppfattet at rase var relevant understrekes av uttallige debatter om hudfarge i forhold til ledelsen. Etter en del friksjon på grunn av farga og indisk dominans, ble det innført et prinsipp om afrikansk ledelse i tillegg til *non-racialism* (ibid:60). Ambivalensen og konflikten mellom fremstillingen av at ’alle

---

³⁸ Alle organer i UDF var dominert av menn (bortsett fra i kvinneorganisasjonene), selv om kvinner utgjorde en betydelig andel av enkeltmedlemmene i de UDF-relaterte organisasjonene (Seekings 2000b; van Kessel 2000).

undertrykte' eller 'apartheidmotstandere' var like, og at rase ikke betydde noe på den ene siden, og uttrykket for at det faktisk betydde noe er klart. 'Non-racialism' var på mange måter i praksis 'multiracialism', der man faktisk aksepterte en rasebasert gruppeinndeling, men der det i prinsippet ikke var normative skiller mellom dem.

I følge Seekings (2000b) var ledelsen de facto *nonracialist*, mens organisasjonen var de facto *multiracialist*. Ledelsen bestod av representanter fra alle 'rasegruppene', mens medlemsorganisasjonene fremdeles var knyttet til 'rasegruppene'. Endringer i strukturen mellom enkeltorganisasjonene var begrenset av apartheids segregeringspolitikk. Det var forskjellige interesser for forskjellige 'rasegrupper', og de var knyttet til ulike administrative enheter og bodde på fysisk forskjellige steder. Dette skillet er viktig å erkjenne. Faglitteratur om UDF er oftest basert på lederne selv, eller på intervjuer med disse og kan dermed bli misvisende (Neocosmos 1998). Litteraturen fokuserer oftest på det samlende aspektet ved UDF og fremstiller forholdet mellom 'rasene' som harmonisk. Simons (2000 [personlig kommunikasjon]) hevder imidlertid at farga identitet og posisjon i forhold til afrikanere var et gjennomgangstema i UDF i Western Cape gjennom hele 1980-tallet. UDF Western Cape ble også kritisert for å konsentrere seg om farga interesser (Goldin 1987:228).

Van Kessel mener at UDF vant propagandakrigen mot staten, men at de ikke hadde like stor suksess i forhold til sine egne medlemmer. UDF i Western Cape var spesielt aktive i forhold til media, ikke minst gjennom Grassroots³⁹, en lokalavis som var medlem av UDF. Media var en samlende kraft for organisasjonen, og et viktig organ for å formidle organisasjonens ideer, men heller ikke media klarte å overskride raseskillene i organisasjonen: 'Grassroots was not succesful on trying to bridge the gap between coloreds and Africans' (ibid:226).

UDF og ANC

'The launch of the UDF was the best organized display of support of the ANC in almost a quarter of a century' (van Kessel 2000:18).

---

³⁹ Grassroots formidlet UDFs ideologi i provinsen. Avisen søkte aktivt å utdanne leserne om The Freedom Charter, *non-racialism* og lignende ideer, i kombinasjon med fokus på lokale interesser: bolig- og transportpolitikk, tvunget forflytting og politivold. UDF hadde også relativt gode relasjoner til og sympati i liberal presse, selv om mange hvite liberale var skeptiske til UDFs radikalisme (van Kessel 2000:56). UDF hadde mange profesjonelle mediearbeidere, i tillegg til flere karismatiske personligheter som gjorde gode medieprofiler (ibid:57).

‘Notwithstanding the ANC’s popularity and the universal authority of the Freedom Charter, the UDF was an intellectually intricate organisation, perhaps more so than even its leaders were aware [...] People’s power was the crystallisation of the rich and volatile mixture of ingredients within the UDF’ (Lodge 1991:140).

Mange mente at det ville vært rasjonelt om farga stemte ANC ved valget i 1994, og at den massive oppslutningen om NP konstituerte et historisk brudd. Argumentet for dette var fargas massive oppslutning om UDF og en implisitt syn på UDF som ANC’s forlengede arm i Sør-Afrika. I følge van Kessel (2000:54) var det ANC som styrte UDF i det skjulte: ‘Nearly all the UDF activists identified with the ANC: even though they were not acting on ANC instructions, they were doing what they thought the ANC wanted them to do’.

UDF var en selvstendig paraplyorganisasjon med et relativt smalt program, som inkluderte flere organisasjoner med i utgangspunktet divergerende syn på ideologi, identitet og mobilisering. Selv om UDF er sett som charterist og *nonracialist*, var det debatt om nærhet til ANC, ikke minst på grasrotsplan. Selv om ledelsen nesten ensidig var knyttet til ANC, enten som medlemmer eller aktivister (Seekings 2000b), var det ikke noen nødvendig sammenheng for enkeltorganisasjonene. Ved inngangen til 1980-tallet hadde ANC lav oppslutning, men i løpet av 1980-tallet hadde dette endret seg substansielt (Bundy 1989:213). Dette bør tilskrives UDF. Men å derfra slutte seg til en tanke om et nødvendig likhet mellom UDF-medlemmer og ANC vil bli misvisende. I tillegg var den lokale konteksten i Western Cape annerledes enn resten av landet.

Det er et viktig poeng at staten spredde oppfattelsen om at ANC stod bak opptøyene fra 1976 og utover, og at ANC ble definert som årsaken til statens ‘kontrarevolusjonære’ militante og voldelige strategi. Dette gikk imot mange UDF-eres interesse. Men det passet ANC:

‘The “total onslaught” thesis was perfectly suitable to ANC’s strategists. If the state wanted to see the ANC’s hidden hand behind the each and every riot, bomb blast, or pamphlet, the ANC was willing to oblige’ (van Kessel 2000:49).

UDF var mindre fornøyd med denne fremstillingen. Det var UDF-erne som måtte stå imot statens ‘total strategy’ mens ANC-erne stort sett var i eksil (eller i fengsel).

Det var et ideologisk skille mellom UDF og ANC. Selv om ANC var basert på *non-racialism* og Freedom Charter, var de fremdeles en afrikansk organisasjon. Ikke minst for farga var dette viktig. ANC WC var spesielt dominert av afrikanister. ANC åpnet ikke for medlemskap for ikke-afrikanere før i 1969, og så sent som 1985 åpnet de

for 'ikke-afrikanere' i ledelsen (Shubin 2000:136). Av 30 personer i den nasjonale ledelsen, ble 5 ikke-afrikanere valgt inn, to av disse var farga, en hvit og to indere (Simons 2002 [e-post]). Sitatet fra referat fra årsmøtet i 1985 tilsier at dette ikke var en lett avgjørelse, og at afrikanere blir sett som 'litt mer svarte':

'Another important decision taken at the Conference was the question of opening ranks at all levels, inside and outside the country, to all South Africans who have come to join the ANC. This was not a light decision, considering the nature of the oppression of the Africans. But the Conference felt that the ANC composition at all levels should reflect the South African society – people who are fighting and sacrificing for the national liberation of the Blacks, especially the Africans' (ANC 1985).

Det var også et skille mellom ANC i eksil og som undergrunnsbevegelse i Sør-Afrika. I eksil var de mer fokusert på den militære motstanden gjennom Umkhonto we Siswe (MK), og var fremdeles desillusjonerte etter at mobilisering på 50-tallet ble effektiv slått tilbake. ANC internt var derimot aktivt med på oppstarten av UDF (van Kessel 2000:54) og dominerte tidlige ledelsesstrukturer i UDF (Seekings 2000b). UDF og ANC internt var mer opptatt av 'folkelig basert, demokratisk revolusjon'.

Debatten om UDFs skjebne da bannlysningen av ANC ble opphevet i 1990, viser det ambivalente forholdet mellom de to organisasjonene, og at skillet var spesielt markant i Western Cape. UDF måtte enda en gang redefinere sin rolle. Sammenslutning med ANC var ikke aktuelt, både på grunn av natur så vel som struktur: ANC var en frigjøringsbevegelse på vei til å bli et parti, basert på individuelt medlemskap, mens UDF var en paraplyorganisasjon for organisasjoner, der flere ikke ville knyttes til ANC (van Kessel 2000:46). En fraksjon ønsket å legge ned UDF, ettersom de mente at fronten hadde fullført sine ambisjoner⁴⁰. En annen gruppe mente man skulle beholde UDF som et koordineringsorgan for et uavhengig sivilsamfunn, for å presse både sittende og kommende regjeringer. ANC's organisasjonskultur ble kritisert for å være hierarkisk og i strid med UDFs grasrotsbaserte struktur. Ettersom debatten gikk, og det ikke ble tatt noen avgjørelse, ble de mest prominente aktivistene og lederskapet absorbert i ANC. Tidlig i 1991 ble det bestemt at UDF skulle oppløses på dagen 8 år etter konstitueringsmøtet.

---

⁴⁰ Kvinneorganisasjoner og ungdomsorganisasjonen under UDF dannet basen i de rekonstituerte ANC strukturene ANC Womens League og ANC Youth League. Neocosmos (1998) mener at dette svekket både kvinnebevegelsen og satte en effektiv stopper for en aktiv og progressiv ungdomsbevegelse.

I Western Cape stod den tidligere frontfiguren Allan Boesak som talsmann mot å legge ned UDF. Han mente at farga ble stående uten et politisk hjem når ANC-ledelsen returnerte fra eksil eller fengsler og overtok ledelsen i provinsen: en ledelse med liten innsikt i de lokale dynamikker i provinsen (van Kessel 2000:47; Saunders 1995:403). ANC var dominert av afrikanere, og Boesak mente UDF kunne fungere som en struktur for gradvis overgang for å sikre fargas oppslutning om og inkludering i ANC. Imidlertid var dette basert på de spesielle forhold i Western Cape, og de andre provinsene delte ikke Boesaks syn (van Kessel 2000:47). Senere ble Boesak valgt som førstekandidat på ANCs provinslister i Western Cape i valget i 1994⁴¹.

5.3.3 Valg til trekammersystemet

Den lave oppslutningen om valget til trekammersystemet er brukt som argument for fargas massive oppslutning om UDF i Western Cape og deres avvisning av statsinstitusjonen. På den andre siden er det hevdet, men i mye mindre grad, at trekammersystemet medførte reell politisk innflytelse og bedre sosioøkonomiske forhold for farga, noe som ga grunnlag for støtte blant farga.

Sammenlignet med valg til CPRC var det en tydelig nedgang i farga valgoppslutning. I 1969 var 75,5 % av farga stemmeberettigede registrert, og til valget i 1984 var tallet 56,7% (Goldin 1987:220). Selv om det var lovpålagt å registrere seg, var det mange som ikke gjorde det av politiske grunner. Registrering ble et spørsmål i forlengelsen av boikottkampanjen. Noen mente at å ikke registrere seg var en protest på lik linje med å ikke velge, mens andre hevdet at man burde registrere seg for at man skulle telle i statistikken over hvor mange som stemte (offentlige tall var kun basert på registrerte velgere). Ved valget i Cape i 1984 stemte 29,5% av de farga registrerte velgerne (Goldin 1987:220). Av stemmeberettigede farga stemte bare 17,6%, sammenlignet med 48,3 % ved valget til CPRC i 1975 (Patel 1985:16).

Boikottkampanjen var vellykka. Men den lave oppslutningen kan ikke bare krediteres UDF. Western Cape har som vist over en lang tradisjon av ikke-samarbeid og boikott, og også ved boikotten av dette valget spilte Non-European Unity Movement,

---

⁴¹ I løpet av valgkampen kom Boesak i personlige problemer, da han stod midt oppe i en sexskandale som førte til skilsmisse med kona, i tillegg til korrupsjonsanklager som kom fram underveis (Lodge 1994:40). Disse personlige problemene diskrediterte ham sterkt som politisk figur og velgernes tillit til ham sank utover valgkampen.

fagforeningene og BC-baserte AZAPO og PAC samt deler av kirken avgjørende roller (Goldin 1987:221; Patel 1985:12)⁴².

I tillegg må en del av valgresultatet tilskrives et 'hostile political environment towards [the participating parties'] strategies and policies' (Patel 1985:6). Selv om man ønsket å stemme ved valget, var det langt fra sikkert at man torde. Velgerne ble utsatt for dobbelt press fra staten på den ene siden og boikottaksjonistene på den andre. Selv om ikkevold var det rådende prinsipp for motstandsbevegelsen, og de militante var få, var de likevel brutale. I forkant av det første valget til trekammeret, avbrøt og forstyrret UDF og andre aktivister ethvert forsøk på å avholde LP-valgmøter (Lewis 1987:219). Flere av disse endte med arrestasjoner, tåregass og avbrutte møter. I perioden 1985-86 ble hundrevis av 'kollaboratører' drept av motstandsbevegelsen, spesielt ved 'necklacing'⁴³. Hvorvidt de som utførte handlingene tilhørte UDF er usikkert, men gjennom høringene til TRC, kom det frem at flere av soldatene i Umkhonto we Sizwe (MK – ANC's militære gren) utførte slike drap og trusler. At så mange UDF-ere ble arrestert i forbindelse med motstanden mot LP, understreket motviljen mot LP og nørte opp under argumenter om at LP var rasistiske og kollaboratører (ibid.).

UDF møtte sterke restriksjoner under unntakstilstanden etter 1986, mens LP fortsatte å befeste seg organisatorisk (Jung 2000:190). Ved valget i 1988 økte deltagelsen igjen til 44,4% (Cameron 1991). Dette, sett i sammenheng med at faktisk 35% av farga støttet unntakstilstanden i 1986 (Jung 2000:196), kan være et tegn på at mange farga hadde mistet lojalitet (som de eventuelt hadde) til UDF, og følte seg igjen sterkere knyttet til staten, trekammersystemet og/eller LP. Giliomee (1994:50f) mener at inntrykket av et radikaliseret farga samfunn på 1980-tallet ikke er overbevisende. Dette begrunner han med den strukturelle posisjonen farga hadde som relativt privilegerte i forhold til svarte, en posisjon de ønsket å beholde og at undersøkelser viste at det var heller apati og manglende politisk interesse enn radikalisering som holdt folk borte fra stemmeurnene.

---

⁴² I identitetssammenheng, var NEUM og UDF omtrent på lik linje i forhold til synet på fellesidentitet. PAC og AZAPO var begge influert av BC, men dominert av afrikanister.

⁴³ 'Necklacing' var en henrettelsesmetode der man fylte et bildekk med bensin og trådte det over offeret, før man satte fyr på bensin og dekk, slik at offeret brant i hjel.

5.4 Oppsummering

'[It] bears emphasising that South Africa exited the 1980s a very different country from that which had entered the 1970s at the apogee of "the golden age of apartheid"' (O'Meara 1996:66).

To 'sannhetsregimer' eller hoveddiskurser dominerte 1980-tallet: apartheids rasisme med forfordeling av farga, og UDFs *non-racialism* influert av Black Consciousness. Begge to var relativt ambivalente i forhold til farga identitet, og det var divergerende fraksjoner internt i både NP og UDF. Farga stod i krysningspunktet mellom denne todelte diskursive arenaen. Farga var *verken* svarte eller hvite, *samtidig* som de er *både* svarte og hvite (som 'blanding'), *samtidig* som de må velge mellom svart *eller* hvit.

Også diskursiv og sosial praksis og oppslutning om denne, var ambivalent. Ovenfor er det presentert en del nyanser som kan modifisere tidligere forenklete fremstillinger og som kan bidra til en bedre forståelse av farga politikk i perioden både frem mot og etter 1990. To hovedkonklusjoner gjør seg gjeldene: Apartheidstaten og NPs tilnærming til farga kunne fra et farga perspektiv bli sett som reelt endringsorientert og positiv. Staten og NP har antagelig hatt større gjennomslag i farga befolkning enn tidligere antatt (eller ønsket) av flere forskere og aktivister. Men endringen ga fremdeles ikke farga fullverdige borgerrettigheter; de var fremdeles under de hvite, og de hadde et insentiv for å organisere som svarte for å oppnå like rettigheter for alle undertrykte i en diskurs som hadde som mål å bryte den hierarkiske samfunnsstrukturen. På den andre siden er forholdet mellom ANC og UDF tydelig men ambivalent, og oppslutningen om UDF var ikke like stor som antatt. UDF bidro til å hindre koopteringen av farga i apartheidsstaten. Men da de ble oppløst, og det ble et politisk vakuum for farga (Dlamini 1997:4) var det ikke en selvfølge at ANC kunne fylle dette.

Blant radikale og andre antiapartheidaktivister har 1980-tallet blitt fremstilt som en periode med harmonisering av sivilsamfunnets identiteter i samlet motstand mot staten. Denne gjennomgangen har vist at det helt klart var en viktig tilnærming mellom 'rasene' og en økt konflikt med staten, men bildet er ikke entydig. Analysen av BC tydeliggjør hvordan, sett fra et farga perspektiv, insisteringen på en dikotom diskurs mellom svart og hvit kan ha virket fremmedgjørende og handlingslammende på farga som ikke følte seg hjemme eller akseptert. Størstedelen av farga intellektuelle og offentlige personer – som deltok i diskursproduserende fora – adopterte i stor grad den

fellessvarte identiteten fra BC. Dikotomien mellom hvit og svart ble værende som identitetsmarkør også innen UDF på 1980-tallet. Black Consciousness kan i seg selv ses som en *exit*-handling ved å ta aktivt standpunkt til identitet som de søker utenfor den rådende diskursen. Denne diskursen og identitetsformidlingen ble internalisert av UDF og klarte å opprettholde og videreføres: farga var en del av det svarte samfunn, samtidig som de ikke var fullt ut akseptert som nettopp svarte. Men det mangler dokumentasjon om diskursivt gjennomslag i 'folket', og man kan vi ikke trekke endelige slutninger om dette.

NPs ideologiske oppmykning innebar en tilnærming til farga identitet, tidvis som en del av afrikandernasjonen. Segregeringspolitikken førte til fysiske begrensninger for en samlet svart motstand. Intensivering av undertrykkelsesmekanismer kan ha ført farga, med tradisjon for moderate politiske metoder, nærmere 'ordensstaten' enn den etter hvert militante motstanden og den sosiale ustabiliteten som ANC fikk skylden for. Økonomiske og politiske tiltak og økte velferdsbevilgninger gjennom trekammersystemet ga farga økt politisk innflytelse så vel som økonomisk status, ikke minst i forhold til afrikanere. Dette i kombinasjon med intensive forsøk på endring av diskurs og tilknytning mellom afrikandere og farga, kan ha gitt farga insentiv til identifikasjon og mobilisering som farga, og lojalitet til NP og staten. Også LP-ledernes kooptering i NP etter 1990 er et tegn på at farga hadde mindre mistillit til NP enn man gjerne skulle trodd.

Flere henviser til den lave valgdeltagelsen til trekammersystemet som et argument for at Labour Party ikke var en signifikant organisasjon i løpet 1980-tallet. I forhold til farga politikk vil jeg hevde, sammen med blant andre Jung (2000) at LP var en viktig organisasjon, ikke minst som en tett kanal til statsadministrasjonen. LP er sett på som en del av farga politikk, men det kan friste å analysere LP som en del av 'statlig' politikk på grunn av din deltagelse i statlige institusjoner som CPRC og trekammersystemet. Spesielt sett i lys av koopteringen i NP etter 1990, virker dette som en plausibel tolkning. LP var i en udefinert posisjon mellom lojalitet til staten (som en del av systemet) og en opposisjon innenfra (*voice*). LP organiserte som farga, og jobbet for farga, selv om de søkte å jobbe på tvers av rasegruppene. Gjennom et forsøk på *voice* kom LP med et språklig angrep som utfordret statens diskurs om rase generelt og farga spesielt.

UDF var den viktigste og mest samlende kraft i sørafrikansk motstandshistorie. Men UDF virket ikke entydig samlende mellom afrikanere og farga. Splittelser både horisontalt og vertikalt viste konfliktlinjer, som også splittet farga og afrikanere, både i syn på form og innhold i organisasjonen. På tross av at UDFs identitetsformidling var uensartet, var hoveddiskursen *non-racialism*, og i stor grad sammenfallende med BCs fremstilling av en fellessvart identitet. På den ene siden har den svarte fellesidentiteten fremmet og fordret fellesskap og felles organisering mellom de ikke-hvite. Det sosiale og organisatoriske fellesskapet ble imidlertid fysisk hindret av rasesegregeringen påtvunget av apartheidregimet.

Den i all hovedsak dikotomiserte identitetsdiskursen i fare for å fremstille et forenklet og monotont samfunn, og å overse kompleksiteter og mangfold. Dette kan ha ført farga til å føle seg marginalisert og ubekvemme innenfor dette samholdet, men ikke minst har det hindret farga å definere seg selv på egne premisser. 'Farga' ble avvist som en relevant kategori. Man kan ha stått tilbake fra en debatt det var behov for, noe som antydes av dagens identitetsdebatten rundt farga. Det forgikk en identitetsdebatt internt i UDF, men da på lokalt og ledelsesplan, og ikke offentlig. Da UDF ble oppløst og ANC ble stående som eneste alternativ, styrt av en ledelse med lite kontaktflate til grasrota, kan skillet mellom farga og ANC ha blitt forsterket. UDF *var* en avgjørende kraft i endringsprosessene i Sør-Afrika i perioden frem mot forhandlinger og demokrati, og UDF i Western Cape *var* dominert av farga og farga intellektuelle. Men fra dette til å regne med at *flertallet* av farga støttet ANC er forhastet.

6 1990-tallet: Demokrati som kontekst

‘To be Coloured in –89/90 and to be Coloured in 1995 was two different things. There has been change in meaning. Pride. In the streets they call themselves Coloured and they’re proud’ (Kinnes 2001[intervju]).

Valgutfallet i Western Cape i 1994 vakte debatt om farga. Valget i 1994 anses her som en diskursiv hendelse: Det vil si en historisk hendelse som fører med seg diskursiv debatt og mulig endring. Farga stemte ikke ‘som svarte’, slik som den svart-hvite diskursen som dominerte ANC og tidligere UDF skulle tilsi. Alliansen mellom afrikanere og farga var ikke lenger like naturlig, ettersom det hvite regimet var kastet. Oppløsningen av UDF skapte et politisk vakuum for farga politikk, og det ble et overhengende spørsmål om hvem som kunne fylle dette: ANC, NP eller andre (farga?) organisasjoner. ANC antok at de var arvtakerne etter UDF. NP⁴⁴ søkte ved hjelp av Labour Partys nettverk og strukturer å befeste seg i farga områder.

Demokratiet åpnet nytt politisk handlingsrom og førte til endrede maktstrukturer. Det åpnet for en revitalisert identitetsdebatt, en debatt som ikke var ensidig preget av skillet mellom hvite rasister og svart motstand. Det politiske bildet i Western Cape har på mange måter vært preget av denne debatten gjennom hele 1990-tallet, men spesielt i relasjon til valg. Den farga debatten er knyttet til Western Cape provinsen, men samspiller med nasjonale debatter. På det nasjonale nivå har det vært sterkere tendens til en fortsettelse av den svart-hvite dikotomien enn i Western Cape, og konflikten mellom det flerdelte og det dikotome har utspilt seg i større grad i denne provinsen⁴⁵.

Forrige kapittel har delvis lagt grunnlag for en forståelse av fargas stemmegivning i 1994, uten derved å si at det ikke konstituerer brudd med historien. Valgutfallet bærer i seg brudd så vel som kontinuitet. Dette kapittelet vil ta for seg 1990-tallets farga politikk. De fleste farga organisasjonene hadde utspilt sin politiske rolle allerede på 80-tallet. Ved valget i 1994 var NP og ANC de eneste reelle alternativene, og tiåret har befestet en dominerende topartistruktur. Farga politisk agens har først og fremst

---

⁴⁴ Da Martin van Schalkwyk overtok lederskapet i NP i 1997 endret partiet navn til New National Party (NNP) i 1998, også for å definere sin egen vilje til endring. Her vil jeg imidlertid bruke det gamle forkortelsen NP, da det kan skape forvirring ettersom jeg tar for meg en samlet periode fra tiden rundt valget i 1994.

⁴⁵ En tilsvarende debatt, om enn i mindre skala, har utspilt seg i relasjon til indere i Kwazulu Natal. Også et flertall av inderne her stemte på National Party. Det er to grunner til at denne debatten er mindre: Indere har en mer avklart identitet og siden de er i mindretall i provinsen har de ikke den samme avgjørende betydning for valgutfallet. Inkhata Freedom Party vant valget i provinsen i 1994, men basert på zuluenes stemmer.

manifestert seg som *voice* innenfor spesielt ANC, eller *loyalty*, både innen NP og ANC. Noen har også uttrykt politisk *exit* enten i form av å ikke delta i valg i det hele tatt eller ved forsøk på å danne egne farga organisasjoner eller parti. Disse har fått lite gjennomslag organisatorisk, men derimot bidratt i den diskursive debatten.

Kapittelet tar utgangspunkt i forholdet mellom kontinuitet og endring: Hvor plasseres farga, og hvor plasserer de seg selv? Siden det er få farga organisasjoner, og NP⁴⁶ og ANC har etablert seg som dominerende, vil fokuset rettes mot disse to, men på farga agens *innenfor* eller rettet *mot* disse partiene. Både ANC og NP har hatt som mål å vinne flest mulig stemmer fra de farga i Western Cape. For å vinne valg i provinsen er det behov for bred støtte blant det farga flertallet. I tillegg trenger partiene støtte utenfor sine tradisjonelle støttegrupper for å legitimere sin stilling som brede, ikke-rasebaserte parti. Store deler av 1990-tallets politiske debatt har vært preget av nasjonsbyggingsparadigmet og om hva det er, hvordan det skal gjøres, og tidvis om implikasjonen av de forskjellig nasjonsdiskursene når det gjelder inkludering og ekskludering. I dette kapitlet vil det diskuteres hvorvidt og hvordan de nye nasjonsbyggingsdiskursene evner å inkludere farga på en positiv måte. Videre vil ANC og NP vurderes hver for seg, og sees i sammenheng med forsøk på å bygge farga alternativ innenfor eller utenfor disse. Men først (seksjon 6.1) vil det diskuteres endring og kontinuitet i maktrelasjoner. I kapittel to ble det definert at maktrelasjoner og –posisjoner er strategisk viktige i kampen om diskursene. Hvorvidt og hvordan maktrelasjonene endres eller opprettholdes, er avgjørende både for å definere viktige aktører og deres muligheter til diskursiv påvirkning. Det vil også kort vises hvor farga er plassert, eller føler seg plassert i disse maktrelasjonene, økonomisk, politisk og sosialt. Men først en begrepsavklaring i forhold til dette kapitlet.

Fra 'svart' til 'farga' – en generell begrepsendring

⁴⁶The ANC's term black, which is inclusive also to coloureds looks good on paper. And the intention is even good. But the political relevance is different: the polarised demography; the different

---

⁴⁶ I mars 2000 gikk NP sammen med Democratic Party i en valgallianse (Democratic Alliance) som også stilte felles lister ved lokalvalget i desember 2000. Planen var at de skulle slå seg sammen til et parti, men formaliteter hindret at dette skjedde før 2000. Styrkeforholdet på nasjonalt plan var i klar favør til DP, men i Western Cape dominerte NP. Alliansen slo sprekker tidlig, og ble endelig avviklet ved utgangen av 2001. Siden samarbeidet var kortvarig, og det politiske programmet var uavklart og under diskusjon i hele perioden, vil det ikke bli lagt vekt på dette i denne oppgaven.

demarcations; agreements in favour of non-coloureds draining the coloured community...' (Taylor 2001[intervju]).

I motsetning til 1980-tallets fokus på fellesvart identitet, er det i dag vanligere å bruke svart når man henviser til bantutalende afrikanere, og å kalle farga for farga igjen. Dette gjelder også blant de mange farga intellektuelle og tidligere motstandsfigurer, som på 1980-tallet insisterte på at de var svarte.

'It is encouraging to hear more of the people who are members of the 'struggle' organisations finally admitting they are coloureds and not 'so-called coloureds'. At least the intelligentsia of South Africa is waking up to the reality that South Africa is not simply a black and white equation' (Marais 1995).

Denne utviklingen må ses i lys av debattene og analysene som vist i kapittel fem, og som vises i dette kapittelet. En revitalisert identitetsdebatt om farga og fargas politiske handling viser at farga og svarte ikke alltid har de samme interesser, og dette er forsterket i det nye, demokratiske Sør-Afrika. Debatten om farga, styrt av farga, basert på fargas posisjon, handling og rolle, har fremtvunget en redefinering av farga som noe eget. Debatten er fortsatt konfliktfull, og det er mange som fremdeles forfekter en fellessvart identitet som skal inkludere farga, 'afrikanere' og indere. For mange er det fremdeles en fornærmelse å bli kalt farga (Patricia deLille 2001 [intervju]). Disse kritiserer gjenopptagelsen av farga som en egen identitet som reaksjonært og rasistisk. Disse er imidlertid selv kritisert for å fornekte sosiale realiteter (Erasmus 2000). Svart-hvit dikotomien brukes mer av nasjonale politikere enn lokale, og mer som forenklende og generaliserende beskrivelser av og diskusjoner om nasjonale spørsmål.

Herfra og utover i oppgaven vil jeg endre begrepsbruken min. Jeg vil skille mellom svarte, farga, indere og hvite, og anse alle som både sørafrikanere og afrikanere. Der det eksplisitt er behov for å bruke 'svart' som samlebetegnelse, vil dette komme frem eksplisitt.

6.1 Maktrelasjoner – kontinuitet og endring

'South Africa has gone through a political liberation. But not social or economic liberation' (Julian Sonn i Kaplan 1995)

Etter 1994 ble Sør-Afrika et formelt inkluderende, liberalt demokrati med like rettigheter for alle borgerne⁴⁷. I tillegg til den nye åpenheten et demokrati i seg selv

---

⁴⁷ En ny rettighetsdebatt er imidlertid i emning, der det er illegale immigranter uten sørafrikansk statsborgerskap som mangler sosiale, politiske og økonomiske rettigheter. Et nytt viktig skille i debatten om identiteter er den

medfører, er det demokratiske Sør-Afrika fundert på en av verdens mest omfattende (demokratiske) konstitusjoner (Deegan 1999:xv). Konstitusjonen forbyr enhver form for diskriminering av alle former for minoriteter ('rase', seksuell legning, kjønn, sosialt kjønn, etnisitet, sosial status osv.).

Det konstitusjonelle demokratiet har medført substansiell åpenhet i store deler av det formelle politiske system, og åpner for *muligheten* for nye politiske grupper til å markere seg så vel som å vinne posisjoner og innflytelse. De nye formelle strukturene⁴⁸ sikrer betydelig beslutningsmyndighet til lokale og regionale myndighetsinstanser og gir åpning for minoritetsgruppers politiske innflytelse, og dermed åpning og muligheter for farga innflytelse og maktposisjoner. Med grunnlag i sin numeriske andel i Western Cape⁴⁹, er de formelle mulighetene for farga mobilisering og politisk påvirkning til stede. Transisjon og demokratisering har medført endrede formelle rettigheter, men ikke nødvendigvis reell maktbalanse i Sør-Afrika.

6.1.1 Økonomisk og politisk elite

Under apartheid var maktbalansen uttalt skjev, og 'fienden' var lett gjenkjennelig i det hvite apartheidregimet. Denne ensidige hvite maktdominansen åpnet også for en todelt diskurs så vel som et todelt konfliktbilde mellom svarte (marginaliserte, undertrykte) og hvite (privilegerte i maktposisjoner)⁵⁰. Med ANC i den politiske ledelsen og fortsatt hvit dominans i den økonomisk sfæren er ikke de sosiale og politiske skillelinjene og konfliktmønstre like tydelige, noe som gjør at Black Consciousness-strategien er sterkt svekket, og med den også mulighetene og insentivene for felles svart kamp (Erasmus og Pieterse 1999:171). I kjølvannet av dette har også farga identitetsdebatt skutt fart.

økende xenofobien som rettes mot (legale som illegale) arbeidsimmigranter, spesielt fra andre afrikanske land.

⁴⁸ Ikke minst gjelder dette valgsystemet som i seg selv gir mulighet for små partier både nasjonalt og regionalt. Det er basert på en nesten ekstrem grad av proporsjonal representativitet, uten noen formell nedre sperregrense (Faure 1997:74). Halvparten av nasjonalforsamlingens delegater er valgt fra provinslister. Provinsforsamlinger og kommunestyrer utdypet muligheten for lokale parti eller partilister. På tross av disse mulighetene, er valgsystemet blitt kritisert for å være svakt når det gjelder representantenes ansvarlighet overfor velgerne (ibid:83). Videre er det påpekt at ANC's totale dominans kan begrense fordelene i valgsystemet. Imidlertid er ANC ikke dominerende i Western Cape, der ANC og NP har ligget tett, noe som gir åpning for en mer reell politisk konkurranse.

⁴⁹ Selv om de farga i dag utgjør drøye 60% av innbyggerne i Western Cape, er det mange farga som føler sin tallmessige maktposisjon i provinsen som truet på grunn av en massiv migrasjon av svarte fra Eastern Cape (Jung 2000:218).

⁵⁰ Erasmus og Pieterse (1999) påpeker at selv om apartheid forfektet tribalisme, er den overordnede diskursen basert på skillet mellom svarte og hvite. Dette er, som vist i kapittel fire og fem, ikke så fremtredende i Western Cape som i resten av landet.

Den nye maktdeling mellom svarte (politisk makt) og hvite (økonomisk makt), er av mange ansett som et resultat av forhandlingen mellom ANC og NP om demokratisering og avvikling av apartheid. Denne 'pakten' mellom svarte og hvite har møtt misnøye blant en del farga som oppfatter seg som ekskludert fra prosessen:

'Power was being divided between whites and Africans with no thought for coloured people, except as pawns, voting fodder or percentages when strategies tried to figure out how many coloureds were needed to ensure a victory at the polls or to swing the balance of the constituent assembly' (du Pre 1994:228-9).

Selve forhandlingsmodellen som grunnlag for transisjon baseres på kompromiss mellom NP (den hvite minoriteten) og ANC (den svarte majoriteten). Forhandlingsformen har i seg selv begrenset mulighetene for en reell og omfattende omfordeling og omstrukturering av de økonomiske maktrelasjonene i landet (Erasmus og Pieterse 1999:171). I forhandlingene lå det en aksept av at man ikke skulle diskutere produksjonsstrukturer, eiendom, rikdom og fattigdom og at disse ville bli stående mer eller mindre intakt (Bundy 1999:9).

I ettertid er det reist kritikk mot ANC for i det hele tatt å gå inn i forhandlingene med NP, ikke bare på grunn av kompromissene som forhandlingsmodellen innebærer, men også fordi ANCs forhandlingspartnerne ikke ble anerkjent som representative. Forhandlerne var en del av ANCs elite; tidligere fengslede og eksilere. Mange lokale aktivister anså dem som atskilt fra kampen i Sør-Afrika, eller i det minste med manglende innsikt i lokale forhold og dynamikker. I tillegg er forhandlingene kritisert fordi de var mellom hvite og svarte. Indere og farga hadde ikke representanter i forhandlingsprosessen som definerte betingelsene for demokratiseringen.

'The pact between Mandela and de Klerk in practise led to the exclusion of 'the [mainly coloured] Middle'. This exclusion again enforced and strengthened coloured identity. Following the pact order, this has just been strengthening by the two-party system where [the white] DA and [the black] ANC firstly look after their own constituencies' (Taylor 2001 [intervju]).

Etter 1994 er en nasjonal topartistruktur mellom det dominerende ANC⁵¹ og NP sementert. Western Cape er på mange måter et unntak⁵². Provinspolitikere har prøvd å skape en egen lokal identitet, delvis for å motvirke en følelse av å bli forbigått i nasjonale saker (Bekker m.fl. 2000). Et viktig aspekt i denne prosessen er utviklingen

---

⁵¹ ANC har hatt jevn oppslutning på godt over 60% ved alle valg, og ved nasjonalvalget i 1999 var det frykt for at de ville få over 2/3 og dermed parlamentarisk flertall til å endre konstitusjonen.

⁵² Kwazulu-Natal bryter også denne topartistrukturen på grunn av Inkatha Freedom Party's dominans.

av en egen provinskonstitusjon, drevet frem av NP spesielt (ibid.). Provinsen har alltid vært relativt rik, og den nasjonale fordelingspolitikken i dag gjør at provinsen har lavere fordeling over statsbudsjettet enn det deres skattemessige bidrag til nasjonalbudsjettet skulle tilsi.

Den historiske arven har ført til en spesifikk lokal demografi, der de farga er i flertall. Den politiske maktbalansen mellom ANC og NP har også vært relativt jevn. At det er reell maktkamp mellom de to partiene, samt at begge har eksplisitt behov for å legitimere seg som ikke-rasepartier, gjør at de farga har en potensiell makt i forhold til valg. Likevel er det en følelse av at farga blir brukt i et politisk spill, mer enn å bli gitt et eget politisk handlingsrom med en aktiv agens:

'In post-apartheid South Africa, coloureds have been used by mainstream political parties as voting fodder, and their ongoing fears about issues like affirmative action and government allocation of resources like housing and education are not being addressed' (Rossouw 1996a).

Maktrelasjonene går ikke nødvendigvis bare mellom NP og ANC, nasjonalt og lokalt myndighetsnivå, eller 'rasegrupper', men like mye mellom elite og 'folket'. ANC er i større grad enn NP beskyldt for elitisme. Som vist har den ikke-hvite organiseringen under apartheid ofte vært elitistisk og sentralstyrt. I overgangen til demokratiet er det et etterslep av en slik hierarkisk organisasjonsstruktur som spesielt gjenspeiles i ANC.

6.1.2 Avrasifisering av staten, men ikke sivilsamfunnet

'Post-apartheid South Africa's most resounding accomplishments reside in the deracialisation of the political-institutional realm' (UNDP 2000:24).

Den formelle avviklingen av rasemessige privilegier har i løpet av demokratiperioden ikke ført til substansielle endringer. Tall fra UNDP (2000) viser ikke bare at de økonomiske forskjellene i landet fremdeles er tredje størst i verden, men også at disse fremdeles går langs de apartheidkonstituerte raseskillene⁵³. Sivilsamfunnet er i hovedsak fortsatt rasedelt.

'In South Africa, then as now, the salient identities thus described were, and are, those of four historically evolved colour castes, and it was a folly to fail to acknowledge this and to address its social implications' (Alexander 1996a:107).

---

⁵³ Bare Sierra Leone og Brasil har større interne forskjeller mellom fattig og rik enn Sør-Afrika. I Sør-Afrika er kun 1% av de hvite 'fattige', men 61% av afrikanere. 65% av hvite hushold er i øverste inntektskventilen, mens 17% av de farga og 10% av afrikanere er i denne kategorien (UNDP 2000).

Til forskjell fra under apartheid, forsvares ikke de rasemessige privilegier lengre med rasismens, men individualismens diskurs, på lik linje med det Mamdani beskriver for de postkoloniale afrikanske stater:

'Når den ble konfrontert med en raseløs stat, trakk ikke bare rasismen seg tilbake til det sivile samfunnet, men den forsvarte seg ved hjelp av ytringer om individets rettigheter og uavhengige institusjoner' [...] Resultatet var et brudd mellom diskursen om rettigheter og den om makt, der rettighetenes språkdrakt ble et fikenblad som skjulte privilegier, og der makt ble fremstilt som garantist for sosial rettferdighet og oppreisning' (Mamdani 2000:165-166).

ANC som gikk til valg i 1994 med sosialistisk valgprogram (Lodge 1994), har i dag adoptert en liberalistisk økonomisk politikk. Både manglende økonomisk vilje og begrensninger lagt i forhandlingene gjør at økonomisk fordeling har gått sakte eller er ikke prioritert. Maktspredningen og forsøket på 'black economic empowerment' har kun gagnet få (Jacobs 2001), og bidratt til økte skiller innen 'rasegruppene' (Breytenbach 2000). Forsøket på å skape en svart middelklasse har snarere ført til en smal svart overklasse, og en ubetydelig middelklasse (Harvey 2000). Markedskrefter i kombinasjon med institusjonell praksis har heller ikke ført til (fysisk) integrasjon i Cape-området (Turok 2001:2349). Cape Town er en av de byene som har endret seg minst etter 1994, og skillene mellom rasene ser ut til å øke (ibid: 2371).

På tross av delegitimeringen av raseidentiteter og rasisme, viser en undersøkelse fra 1997 at det er en *økt* identifisering knyttet til rase og etnisitet etter 1994 (Mattes m.fl. 1997). Den samme undersøkelsen konkluderer også med at nasjonsidentitet og etnisitet/rasetilhørighet ikke er i konflikt, men er komplementære. Videre viser undersøkelsen at farga er den gruppen som opplevde svakest tilknytning til sin 'rasegruppe'. Men det er tendenser til økende identifisering med denne gruppen, selv om det fremdeles er en fragmentert gruppe. Paradoksalt nok kan det se ut som avviklingen av rasedefinerte rettigheter til fordel for individets, kan føre til økt identifisering med kollektive grupper som kompensasjon for manglende muligheter innenfor den individuelle rettighetsdiskursen. Dette henger sammen med at rasemessige privilegier er *formelt* avskaffet, men den er rotfestet institusjonelt. Forsøk på å rette opp i de historiske skjevhetene, defineres ut fra rase (og kollektiv identitet), heller en individuell posisjon.

6.1.3 Hegemonisk antirasisme

'If you talk about white privilege you're a racist, not an economist' Rasool (2001 [intervju]).

Etter apartheids fall har mer eller mindre all form for rasisme blitt delegitimert (Adam m.fl. 1998:122), i hvert fall i det offentlige rom. Etnisk identifisering, og enda mer mobilisering, blir oftest møtt med skepsis og anklager om rasisme. Selv om man kan se positivt på denne diskrediteringen av etnisk mobilisering, er det også fare for at den antirasistiske diskursens dominans brukes strategisk til å anklage ikke-rasister for å være rasister eller etnisister. 'Accusations of racism are also used to silence dissent and independent thought' (Kadalie 2001a:4).

Diskrediteringen av rasisme er så sterk at det er blitt en (symbolsk) maktposisjon i seg selv 'å være ikke-rasistisk'. *Alle* de politiske partiene kaller hverandre gjensidig for rasister. Ved første halvdel av 1990-tallet kunne man bli kalt rasist dersom man kalte seg 'farga' heller enn svart. Ettersom tiåret har utviklet seg er farga identitet blitt mer akseptert, men forsøk på mobilisering eller organisering som farga (både innenfor og utenfor etablerte organisasjoner) er ofte møtt med anklager om tribalisme, etnisk rasisme og 'antinasjonsbygging'. Antirasismen kan ha definert et diskursivt rammeverk som gjør farga mobilisering vanskelig.

'Coloured organisations are seen as racist. Coloureds are seen as inherently racist, especially after the 1994 election. At the same time ANC co-operates with IFP, which is exclusivist ethnic: This is dangerous' (Kinnes 2001 [intervju]).

Farga har således blitt definert som rasister på grunn av sin manglende oppslutning om ANC, vel så mye som på annet grunnlag. Det vil være begrenset handlingsrom for alternativ farga mobilisering fordi de oppfattes som rasister så lenge de ikke er ANC.

Farga identitet blir ofte definert kun innefor apartheids vokabular, og innen dette kulturelle rammeverket gis det ikke rom for en redefinering av det farga 'selvet', verken som en del av eller i motsetning til 'svart'. Det vil si at selv om nye aktører forfekter et genuint eget meningsinnhold i begrepet 'farga', atskilt fra apartheids diskurs (*voice*), møter kritikerne dem som om de var like apartheids fremstillinger (*loyalty*). Det diskursive rammeverket om 'rase' er på mange måter reduksjonistisk og lite åpent for nyanser, og mulighetene for å bryte ut av dikotomien mellom 'rasisme' og 'antirasisme' er begrensede.

På den annen side gir antirasismen en potensielt strategisk mulighet for farga til å hevde en positiv identitet på tvers av raseskillene. 'Democracy and anti-racism is our best allies in the struggle for constructing a positive alterity for Coloureds' (anonym 2001 [*e-post*]). Antirasismen kan gi en åpning og mulighet for farga identitetsbygging og selvhevdelse, men er foreløpig en nesten ubrukt kilde. Fremdeles henger Bikos (1996) definisjon av rasisme igjen: Rasisme handler om maktrelasjoner, og svarte, som var fratatt all makt, kan per definisjon ikke være rasister. Det tas ikke høyde for endringen i maktrelasjonene, og makt defineres ensidig i økonomiske termer. Denne typen holdning er sjelden uttrykt eksplisitt, men er tydelig integrert i utsagn. Det trengs altså en nytenking om 'rasisme' i seg selv.

6.2 Farga marginalisering, identitetskrise, begrenset mobilisering

'As a child I believed 'coloured' to be a race. Until I was 10 or 11. We were lots of coloureds put together, but it never really occurred to me to question it. Only later I've questioned it. When apartheid went way, it's like resistance is also taken away. The tangible enemy was taken away. Then you start rethinking everything. You start asking yourself 'What the hell am I?' Apartheid was not there to classify me' (Peterson 2001 [intervju]).

Under apartheid var de farga ikke hvite nok og i dag er de ikke svarte nok til å bli inkludert som fullstendige borgere (Jacobs og Holele 1997:10). Farga har på mange plan blitt eller følt seg ekskludert også fra det nye Sør-Afrika, og ikke minst den politiske prosessen rundt demokratiseringen (Caliguire 1996). Under apartheid hadde farga en (symbolsk) makt over svarte innen apartheidhierarkiet, mens det i dag er en oppfatning av å befinne seg 'nederst på rangstigen'. Farga hevder seg marginalisert i forhold til politiske, økonomiske og sosiale sfærer (ibid.). Farga identitetskrise kom samtidig med redefineringen av samfunnet, der de ikke lenger ble akseptert som svarte eller hvite, og farga identitet var fortsatt ambivalent og udefinerbart.

'There is a palpable sense of marginalisation from the new political system, which has the power to create a dangerous distance between the coloured communities and other, particularly African, communities of South Africa. The distance is inherited as part of the divisive legacy of apartheid [...] During the transition to democracy, [the coloured 'middle ground'] is a place that seems to be more unstable than before as its inhabitants try to navigate through a crisis of identity fraught with threads of racial polarisation. It is a place that also seems to be shrinking as some of its existing residents feel they are losing ground in the new democratic order. That is, what limited benefits were provided in the past are gone and there is a sense of being excluded from the new recourses to be distributed' (Caliguire 1996:15).

Debatten om plassering og definering av farga, handler ofte om skalering av privilegier. På den ene siden var farga privilegerte i relasjon til svarte. På den andre

siden tas det ikke høyde for de faktiske graverende forhold i en del farga områder som tidvis er verre stilt enn svarte (Fester 2001 [intervju])⁵⁴. Ved å definere status ut fra apartheids definering av grupper, overser man kompleksitetene og variasjonene internt i og mellom 'rasegruppene'. Rasool (2001 [intervju]) henviste til Western Cape velferdsratio de siste årene før 1994 der 80% gikk til hvite, 18% til farga og 2% svarte. Disse midlene (17 millioner rand) skulle etter 1994 omfordes til også svarte, og det var en reell nedgang i allokering til farga områder⁵⁵. Det samme skjedde innen boligpolitikken, der NP/LP stod bak enorstilt husbygging i farga områder på 1980-tallet. Fokuset på 'tidligere privilegert' status relativt til svarte er relevant i forhold til TRC så vel som *affirmative action* (se under), og i forhold til moralsk legitimitet.

I forrige kapittel viste jeg hvordan farga var definert (i hovedsak utenfra) enten som svarte, innenfor en frigjøringsretorikk, eller som 'blandingsrase' og litt bedre enn svarte innen apartheiddiskursen. Dikotomien mellom svart og hvit tilkjenner ikke farga en egenverdi som farga, samtidig som de ikke fullt aksepteres som verken svart eller hvit. Peter Marais, tidligere LPer og nå lokal frontfigur i NP, oppsummer på mange måter identitetskrisen og utgangspunktet for den nye debatten om farga:

'Coloured people have been a twilight people for too long, and too long others have said what we are supposed to be, where we come from and where we should be politically. Nobody asks us where we want to be' (Marais 1996:59).

Videre refererer Marais til hvordan hvite og svarte kan være nettopp hvite og svarte, og samtidig være zulu, xhosa, britisk eller fransk, mens

'as soon as one refers to a coloured umbrella under which reside Griquas, Namas and Khoi-San, there are those who retort: what is this new thing? Don't confuse me. Keep it simple; Keep it black and white' (ibid: 60)

Samtidig som flere insisterer på at farga skal være en del av det svarte fellesbegrepet, har farga blitt 'politically isolated from blackness' (Sakarai 1997:30). Det vil si at de heller ikke blir akseptert som svarte. Media spesielt er kritisert for reduksjonistisk og stereotypisert fremstilling av farga som 'coons'⁵⁶, tjenere, fyllebøtter,

---

⁵⁴ Fester nevner spesielt Elsies Riever og deler av Mitchell's Plain. Hun mente å huske å ha sett tall på at 35% av de farga levde i fattigdom, og 40% av svarte (Fester 2001 [intervju]). Disse tallene er imidlertid ikke bekreftet.

⁵⁵ Jeg har lett etter studier som går spesifikt på endringer som dette, og har spurt etter det, men har ikke funnet noe. Rasool var provinsens velferdminister etter 1994, og var dermed sjef for nettopp de beskrevne prosessene.

⁵⁶ Coons er betegnelsen på deltagerne i nyttårskarnevalet i Cape Town. Deltagerne er alle farga, og det regnes som en farga tradisjon. Ved karnevalet kler de seg opp i relativt ensartede drakter, maler ansiktene og danser og spiller. Det forgår (og har forgått over lang tid) debatt om denne festivalen er 'display of slavementality' eller et genuint

blomsterselgere, mordvitner eller mordere (gangstere) og alle bor i Mitchell's Plain/Cape Flats, er arbeidsledige og rasister som helst skulle vært hvite og stemmer NP. Selvforakten som er utbredt blant farga (Fester 2001 [intervju]), knyttes gjerne til det manglende rommet for alternativ fremstilling og presentasjon av farga.

På tross av den gjengse oppfattelsen av farga marginalisering i det politiske rom, er det få, sporadiske og lite vellykkede forsøk på mobilisering som farga. Ved alle valg har egne farga partier stilt med lister, men de har fått lite oppslutning (3% oppslutning ved valgmåling i 1995) (Prinsloo 1997:12). Det er flere viktige årsaker til dette: For det første ble størstedelen av de farga intellektuelle med ledererfaring fra 1980-tallet kooptert i ANC og NP. For det andre er farga som gruppe fragmentert når det gjelder tilhørighet og syn på hva farga er. Flertallet av farga er også mindre politisert og mobilisert generelt enn svarte (James og Simons 1989:x; duPre 1994:225). Farga er den gruppen som er minst knyttet til sin 'etnisitet', og minst sannsynlige til å mobilisere på grunnlag av deres 'fargethet' (Prinsloo 1997:12). Farga har som gruppe vært splittet internt av rasisme (mer eller mindre svarte eller hvite), religion (kristne og muslimer), språk (engelsk og afrikaans), klasseskiller og urbant – ruralt skille (Rasool 1996:56).

Partitilhørighet går parallelt med utdanning⁵⁷. Høyt utdannede farga tenderer mot ANC, og lavere utdannede stemmer NP (Eldridge og Seekings 1996). I hovedsak er farga politisk handling og uttrykk rettet mot ANC og NP (som *voice* eller *loyalty*), heller enn som forsøk på alternativ politisk mobilisering (*exit*). Farga valgmønster viser en relativ stabil oppslutning om NP, en viss økning i oppslutningen om ANC, men først og fremst en kraftig nedgang i valgoppslutning i det hele tatt.

6.2.1 Fargas valg på 1990-tallet: handler det om hudfarge?

Siden valget i 1994 er det avholdt tre valg: lokalvalget i Western Cape i 1996⁵⁸, nasjonalvalg i 1999 og lokalvalg i 2000. Som nevnt er valgresultatene de mest tilgjengelige data for å vurdere velgernes lojaliteter. Ved nasjonalvalget i 1999 økte ANC sin relative proporsjon av stemmene i Western Cape; de fikk alene mer enn NP.

---

uttrykk for farga kultur og egenart (Martin upublisert).

⁵⁷ I tillegg går det et skille mellom rurale og urbane farga, der flertallet av farga i rurale områder stemmer ANC (Jacobs kommer). Siden 90% av Western Cape regnes som urban, og tilsvarende antall farga lever urbant, er dette et skille jeg ikke kommer videre inn på i denne oppgaven.

⁵⁸ De andre provinsene i landet avholdt det første lokalvalget i 1995.

ANC fikk i 1994 33% og 1999 42%, mens de tilsvarende tall for NP er 53% og 38% (Nijzink og Jacobs 2000:40). I mars 2000 gikk Democratic Party og NP sammen for å danne et eget parti; Democratic Alliance (DA). Ved valget i 2000 var dette å regne som et valgsamarbeid, ettersom formaliteter gjorde at de ikke var godkjent som et parti. Ved lokalvalget i 2000 fikk ANC 40% og DA 52% i Western Cape (Eisa 2000).

Oppmøtet ved urnene i 2000 var på 58% av de stemmeberettigede, høyere enn i noen andre provinser i landet (landsgjennomsnitt på 48%) (Pottie 2000). Imidlertid skyldtes dette i hovedsak en massiv mobilisering av hvite velgere (70% oppslutning), som også dannet bakgrunn for DAs solide valgresultat. Det var en betydelig nedgang i valgoppmøtet for både svarte (50% oppslutning) og farga (45 %oppslutning) (afrol.com 2000). En del av den lave oppslutningen kan tilskrives en generell trend med lavere deltagelse ved lokalvalg, enn nasjonalvalg (85% oppslutning i 1999). Men deler tilskrives også en økende misnøye med utviklingen av samfunnet generelt, og myndighetenes levering spesielt. Det er også et tegn på manglende tillit til og tilhørighet til det politiske system og partiene.

Som en reaksjon på problemstillinger rundt og debatt om farga identitetskrise og marginalisering har det blitt hevdet at det er et behov for farga organisasjoner og parti (Oosterwyk 1996). Aspekter ved lokalvalget i 2000 kan tyde på at det i liten grad er behov for og ønske om farga partier. Det nye farga partiet Middle Party (MiP) fikk bare 3500 stemmer og en representant (Taylor 2001 [intervju]). I tillegg var det flere mindre farga parti som ikke fikk noen representanter. På grunn av NPs sammenslåing med (det hvite) DP, var det mange farga NP-ere som trakk seg i protest mot DP-representanters dominans på valglister i farga områder (Lodge 2001:32). 35 av disse stilte på en felles uavhengig liste (Ensor 2000). *The Alliance of Independent Candidates* skulle være et alternativ til det som ble sett som et hvitt dominert DA. Så og si alle disse var tidligere representanter i det farga huset i trekammersystemet, og har sittet som NP-representanter i lokale myndighetsstrukturer etter apartheid. Ingen av disse ble stemt inn fra sine valgkretser, og det ble tydelig at lojaliteten ikke lå på person, men på parti. Marks (2001[intervju]), mener at farga ikke stemmer etter hudfarge (farga kandidater), men på (hvite) parti.

6.3 ANC og staten: gode intensjoner, men fastlåste diskurser?

'[An informant] argued that the ANC was responsible for pushing the coloureds into a corner' (Sakarai 1997:31).

Selv om de første årene ble styrt av en samlingsregjering⁵⁹, regnes staten som ANC-styrt og vil også bli det her. Mesteparten av polemikken fra farga rettes mot ANC, deres partistrukturer og diskurser. Flertallet av farga intellektuelle og ledere som har tatt del i debatten om farga, er eller har vært ANC-ere eller UDF-ere. Derfor og fordi det er ANC som har statsmakten, er også mesteparten av litteraturen om farga fokusert på ANC.

I denne seksjonen om ANC vil jeg først ta for meg de mest sentrale nasjonsbyggingsdiskursene. Nasjonsbygging har vært et hovedmål for det nye Sør-Afrika, og ses i sammenheng også med historieskriving (som i TRC) og økonomisk politikk (*affirmative action* spesielt). Nasjonsbyggingsdiskursene er med på å definere fargas posisjon i samfunnet. Diskursene avgrenser den politiske virkelighet og definerer det politiske rom som en del av mulighetsstrukturene for politisk mobilisering og handling.

Deretter vil det bli sett nærmere på ANCs partistrukturer og partikultur; den sosiale og diskursive praksis som definerer den spesifikke muligheten til alternativ (farga) identitetsdiskurs. Til sist vil det gis eksempler på to farga grupper som har forsøkt en alternativ mobilisering for farga, basert på ANCs prinsipper.

6.3.1 Nasjonsbyggingsdiskursene

Erasmus (2001:19f) mener at farga valgmønster ikke kan reduseres til arven fra apartheid, men at det må ses i sammenheng med de dominante nasjons-identitetsdiskursene forfektet spesielt av ANC. Disse, mener hun, begrenser mulighetene for å inkludere farga på en positiv måte. På samme måte som 'den hegemoniske antirasisme', fremstilles nasjonsbyggingsidealet som i seg selv moralsk 'riktig' og antirastisk.

'The calls for "nation-building" by the President and his party are simultaneously undermined by their constant racialisation of those who dare criticise. [...] And so when the coloured people of the

---

⁵⁹ Den første regjeringen etter 1994 var en samlingsregjering (Government of National Unity) der alle partier med mer enn 10% oppslutning kunne kreve plass, og ANC, NP og IFP dannet regjering. NP og ANC var de største aktørene inntil NP i 1996 trakk seg da de ikke så seg tjent med situasjonen som 'opposisjonell posisjon', men ønsket å være en reell opposisjon.

Western Cape voted overwhelmingly for the opposition party in the last election, they did so [...] to protest their exclusion from the government's project of nation building' (Kadalie 2001a:4).

Innenfor ANC har det vært tre hovedretninger når det gjelder diskurs og ideologisk syn på gruppeinndelinger: statsnasjonalistene inspirert av The Freedom Charter, kulturnasjonalistene/afrikanistene inspirert av panafricanisme og sosialister inspirert av anti-kapitalistisk klasseanalyse (Breytenbach 2000)⁶⁰. I de siste årene er sosialistene blitt mer marginale innenfor staten og ANC⁶¹. Mandela var en statsnasjonalist med sterk tilhørighet til The Freedom Charter, *non-racialism* og etter hvert til regnbuenasjonen som symbolet på en singulær fellesidentitet innenfor staten. Mbeki er mer afrikanist i sine aspirasjoner, både for Sør-Afrika som nasjon, og som en del av det afrikanske kontinentet (ibid.). Mbekis tilnærming er også nærmere 'Black Consciousness' dikotome identitetsformidling. Selv om det er et relativt tydelig skille mellom Mandela-regjeringen (1994-1999) og Mbeki-regjeringen (1999-) er det fortsatt et uavklart skille mellom statsnasjonalismen og afrikanismen. For farga er dette grunnlag for forvirring. De to diskursretningene har også forskjellige implikasjoner for farga identitet og plassering⁶².

Postapartheid Non-racialism

Postapartheid Sør-Afrika er konstitusjonelt definert som en *non-racialist* stat. *Non-racialism* var som nevnt ANC's politikk i møte med statens rasistiske inndeling av samfunnet. Imidlertid er det uklarhet i *hva* begrepet innebærer og står for. Giliomee (1996:95f) definerer tre mulige bruksmåter av begrepet: Den første er en total avvisning av enhver form for rasisme og apartheid. Den andre er en avvisning av hvitt overherredømme, og implisitt apartheids '*multiracialism*'. Den tredje er en (afrikanistisk) form for

---

⁶⁰ Breytenbach bruker i utgangspunktet nasjonalister om det jeg definerer som statsnasjonalister, ut fra en definisjon av nasjonalisme som er knyttet til fellesskap basert på statstilhørighet. Han definerer ikke eksplisitt afrikanistene som kulturnasjonalister, men rasjonale bak afrikanismen er en fellesafrikansk kulturbakgrunn og interesser som kan sammenlignes med 'kulturnasjonalisme'.

⁶¹ På tross av at to av tre medlemmer i trepartialliansen, nemlig COSATU (Congress of South African Trade Unions) og SACP (South African Communist Party) er basert på sosialistisk klasseforståelse, er ANC dominerende i alliansen og partiets nasjonsfokus har dominert den diskursive debatten og det kulturelle rammeverk.

⁶² Det er også blitt stilt spørsmål ved om fargas identitetsdebatt og identitetskrise kan være en fare og et hinder for nasjonsbyggingsprosjektet, men Mattes' (1999) undersøkelse viser at det ikke er et motsetningsforhold mellom farga og sørafrikansk identitet.

'non-racialism' '[which] fosters and conceals the African demand for power and control of the widest range of political and social institutions. It is at the same time a rejection of any mobilisation by ethnic minorities or communities to advance their own ethnic claims and interests.'

Både internt i ANC og eksternt var og er alle tre bruksområdene i bruk. Som nevnt var det en relativt betydelig del av afrikanister i Western Cape ANC, som da assosieres med den sistnevnte formen for *non-racialism* (Eldridge og Seekings 1996:5f).

Mange farga er skeptiske til ANCs *non-racialism*, ikke minst av frykt for at det svarte flertallet vil dominere på bekostning av farga interesser. 'Coloureds are not so much racists as they fear non-racialism' (Rasool 1996:57). En årsak til frykten er kulturelt bundet, ved at det i praksis har sammenfalt med en avvisning av en egen farga identitet. *Non-racialism* kan slik stå i fare for å bidra til en diskurs som ikke åpner for å diskutere farga gruppeidentitet uten å falle innunder 'rasismebegrepet'. *Non-racialism* har en tendens til å bli fremstilt som det motsatte av rasisme, og lik ANC, og konklusjonen er at de som ikke er ANC (og *non-racialist*) er rasister. Økonomisk sett er det en frykt for at ANCs *non-racialism* vil frata farga det de hadde opparbeidet seg gjennom tidligere privilegier, et argument som underbygges av NP.

Regnbuenasjon

I motsetning til de homogeniserende nasjonsbyggingsparadigmene i de fleste andre afrikanske land etter avkoloniseringen, har det sørafrikanske paradigmat vært å bygge enhet (nasjon) gjennom å akseptere og fremme mangfoldet, gjennom regnbuenasjonssymbolet (Palmberg 1999). Regnbuenasjonsbegrepet har vunnet stor sympati og entusiasme utenfor Sør-Afrika, men mindre i landet. Kritikken ligger i symbolets føringer, altså de diskursive implikasjonene. Men kritikken er motstridene:

Alexander (1996b) hevder at symbolet implisitt aksepterer rasekonstruksjoner og etniske identiteter. Det er selvsagt en overhengende fare for at symbolet brukes som en aksept for å *normativt* dele samfunnet *hierarkisk* i henhold til rase eller etnisitet, ikke minst med tanke på interdiskursivitet og tilpasning av gamle ideologier i nye. Men dette er ikke gitt av symbolet i seg selv, og i hvert fall ikke slik det er fremstilt av Tutu og Mandela. Det er forskjell på å akseptere og å essenialisere rasegruppene eller etniske identiteter. En aksept av mangfold kan virke positivt på grupperelasjoner, og det er ikke nødvendigvis problematisk da det åpner for nettopp en slik prosess som de farga er inne i nå, med redefinering av seg selv i en ny kontekst. Innen regnbuenasjonsidentiteten kan

man være spesifikt farga, og ta del i en større enhet under nasjonsbegrepet. På mange måter vil farga passe veldig godt inn i et slikt symbol, nettopp på grunn av de uklare skillene og udefinerte avgrensingene til 'andre' (farger), siden farga som kategori er nettopp ambivalent og uavklart.

På den andre siden hevdes det at regnbuenasjonsdiskursen ikke gir rom for aksept av at mangfold, ulikheter og skillelinjer er basert på ekstremt skjeve maktrelasjoner. Det hevdes at å fremstille den sørafrikanske nasjonen som et harmonisk flerkulturelt samfunn vil ta brodden fra den politiske kampen for utjevning og likhet (Erasmus og Pieterse 1999). Slik mener Erasmus og Pieterse at regnbuenasjonssymbolet blir en hemmende faktor for økonomisk og politisk utvikling, og en legitimering av en relativt vedvarende maktdeling mellom 'rasene'. Det ikke bare befester skillene, men hindrer også reell mobilisering mot disse. Videre mener de at symbolet er et nytt 'metanarrativ', eller en diskurs, som effektivt marginaliserer alternative stemmer.

'[There] is a fundamental question about how social space will be created for racialised (as opposed to rainbow inseparability) political and cultural struggles that are not about essentialist self-interest' (Erasmus and Pieterse 1999:172).

Erasmus (2001:20) hevder at regnbuenasjonsdiskursens vokabular åpner for en smal og essensialistisk fremstilling av farga og farga identitet: Farga vil bli redusert til 'annerledeshet', smalt definert ut fra 'kultur'. Hun mener at sammen med *non-racialism* insisteres det på harmonisk raseblindhet som gjør det vanskelig eller umulig å bearbeide, gjenkjenne og artikulere konfliktene og antagonismen i (bl.a.) fargas historie.

Grunebaum og Robins (2001:170) mener derimot at regnbuesymbolet i sammenheng med ideer om flerkulturelle samfunn skaper nettopp rom for å utfordre forsøk på å fremme en homogen farga identitet. Regnbuenasjonssymbolet er et potensielt positivt rammeverk for farga identitet, og gir muligheten for å definere sin identitet som en heterogen del av et heterogent fellesskap. I tillegg vil det kunne skape rom for å akseptere farga ikke bare som en del av, men som en *nødvendig* del av det sørafrikanske hele. Imidlertid er dette rammeverket ikke utnyttet strategisk til å skape en slik rolle for farga spesifikt. Ettersom 1990-tallet skred frem, er regnbuenasjonssymbolet redusert i betydning til fordel for Mbekis *afrikanske renessanse*, som ikke nødvendigvis står i motsetningsforhold til dette, men som har tatt oppmerksomheten bort fra det.

Sebranasjon og afrikanisme – og afrikansk renessanse

‘[The] mood of non-racialism ... is fading. The views of the proponents of Black Consciousness are increasingly being heard again and the people are listening to them. It is giving rise to the development of an Africanist ideology (Southern Africa Report 1995, sitert i Neocosmos 1998:226).

‘Mbeki does not see South Africa as a single nation, but as two nations: rich white and poor black. [...] So, if Mbeki succeeds, the outcome may be more capitalist, but less non-racial (read: blacker).’ (Breytenbach 2000).

Regnbuesymbolet er kommet i skyggen av Mbekis beskrivelse av Sør-Afrika som ’A Two Nation state’: mellom hvit og svart; de som har og de som ikke har. Dette tilsvarer i stor grad BC-diskursen, om enn Mbeki fokuserer mer på økonomiske skjevheter enn Biko gjorde. Mbekis utgangspunkt er den økonomiske skjeve fordelingen som fortsatt går mellom svart og hvit, men diskursen er problematisk fordi den ikke omfatter politiske og sosiale aspekter, der maktrelasjonene er (delvis) endret. Dette kan ses som en reproduksjon av en dikotom og monoton diskurs om Sør-Afrika, der farga (og indere) ikke passer helt inn. En fortsatt dikotom diskurs kan fra et farga perspektiv oppleves ovenfra og ned og tolkes som innskrenkede muligheter for farga til en plass i samfunnet ut fra egne premisser. Flere farga har kjempet for nettopp aksept for å være ’farga’, fordi de ikke føler seg akseptert eller hjemme i en svart kategori, og for en egen farga agens i historien.

‘Terminology counted for a lot. Because everything what the leaders are saying says nothing about the Coloured people. Mandela speaks to the nation and he speaks about White fears and how the Black people have suffered and the White this and the Black that. That is how the Coloured see it. And they were listening, waiting, when are they going to talk about us? And they didn’t’. And among us activists, we were beginning to say, we know they mean everybody, but maybe they should begin to say that’ (Wort sitert i Jung 2000:214).

Svart-hvit dikotomien er spesielt problematisk i sammenheng med fremveksten av afrikanismen, som ikke aksepterer farga som en del av et ’svart oss’. Jung (2000:210) definerer afrikanisme⁶³ som en ‘assertion of the Africanism of the ANC and a denial of the Blackness of the Coloureds’. I postapartheidperioden har det vært artikulert misnøye fra farga innen ANC, ikke minst som en reaksjon på den oppblomstrende afrikanistisk lobby innen ANC nasjonalt (Erasmus 2000:72). Igjen er tvetydigheten om begrepet ’svart’ av politisk relevans⁶⁴.

---

⁶³ Dette er en terminologi som er definert utenfra, spesielt i media og i akademiske tekster. Imidlertid er det ikke funnet noen som selv erklærer seg som afrikanist (Jacobs og Holele 1997:11).

⁶⁴ Samtidig blir Black Consciousness også (re-)definert som eksklusiv. Mbeki har blitt beskyldt for å være ’too Black Consciousness’ – altså en afrikanist (deLille 2001 [intervju]).

‘ANC leadership has been wrong: They have kept referring to Africans as black people. This has added to the confusion. One would have expected the ANC to be more mature and including. Coloureds have felt left out of Mbeki’s African Renaissance because of this definition. Mbeki differs from Mandela in this aspect’ (Patricia deLille 2001 [intervju]).

‘Den afrikanske renessanse’ regnes som Mbekis kontinentale så vel som nasjonale program om afrikanske fornyelse i en ny verdensorden⁶⁵. Det er likevel en debatt om hvem som er ‘*African*’. Dersom dette leses inn i afrikanistisk ideologi og identitetsdiskurs, der afrikaner er eksklusivt definert som ‘bantutalende afrikaner’ eller svart, kan det føre til ytterligere opplevd fremmedgjøring av farga så vel som andre grupper. Som nevnt er det fremdeles begrepsforvirring mellom ‘svart’, ‘afrikaner’ og fargas relasjon til og eventuelle inkludering i denne.

Reartikuleringen av farga identitet kan ses som en reaksjon på en ekskludering fra ‘svarthet’ så vel som ‘afrikanskhet’, i en nasjonal så vel som internasjonal kontekst. ANC har vært basert på afrikanistisk nasjonalisme siden opprinnelsen, men dette aspektet er nedtonet i løpet av anti-apartheidkampen og under Mandela-regjeringen.

‘ANC’s so-called ambiguity is stranded in the shores of racial binary history inherited from the struggle of apartheid. Their black nation’s idea is to all its intents and purposes shaped by tribal authenticity and the need to fashion black national authenticity that served as a basis to resist Apartheid’ (anonym 2001 [e-post]).

På tross av den økende fremstillingen av ‘svart’ som en afrikanistisk identitet som ikke inkluderer farga, er fortsatt tydelig ambivalens om hva begrepet svart inneholder, og hvorvidt farga faller innunder begrepet. Mange farga anser seg likevel som en del av ‘det svarte flertallet’.

TRC: manglende rom for farga som aktive deltagere i historien

‘Stories are the secret reservoir of values: change the stories individuals and nations live by and tell themselves and you change the individuals and nations’ (Ben Okri, sitert i Kayser 1998:18).

‘One of the difficulties of discussing the TRC analytically is that one can too easily overlook or fail to recognise its power. I am referring to its emotional, cultural and symbolic power’ (Bundy 1999:8).

TRC (Truth and Reconciliation Commission)⁶⁶ er det histori(ografi)sk viktigste prosjektet i Sør-Afrika etter valget. Det er et massivt forsøk på å få frem ‘sannheten’ om

---

⁶⁵ Tanken drar tydelige veksler på tidligere afrikanske tenkere fra kolonifrigjøringstiden og panafrikanismen, som fremført av ghanesiske Nkrumah. I tillegg er det tydelig inspirasjoner fra Black Consciousness.

⁶⁶ På norsk har man brukt begrepet ‘sannhetskommisjon’, men ved å gjøre det mister man det essensielle aspektet om forsoning gjennom ‘sannhet’.

historien, et ledd i forsoningspolitikken og nasjonsbyggingen. TRC har dermed vært den viktigste arenaen for å redefinere historien etter apartheid, og implisitt i dette er det en gjenskapning av identiteter (Ndebele 1998:27).

TRC skulle kartlegge 'grove menneskerettighetsbrudd' i perioden mellom bannlysningen av ANC og andre i 1961 til 1993. Svarte har i større grad enn farga vært utsatt for 'grove menneskerettsbrudd' (som definert av TRC), noe som har ført til at det var flest svarte (ofre) og hvite (overgripere) som har blitt tatt inn som vitner (Robins 1998:137). Det er problematisk at det virker som om dikotomien leses inn i 'raseskillet', uten videre hensyn til andre variabler (som lokalitet, personlig økonomi, politisk aktivitet). Det er også problematisk at kommisjonen ikke fokuserer mer på den strukturelle formen for overgrep som apartheid stod for, og individualiserer både offerrollene og overgriperrollen (Mamdani 1997)⁶⁷.

Offer/overgriperdikotomien går ikke direkte og entydig langs rasebaserte skiller. Også motstandere av apartheid (ANC og andre opposisjonsorganisasjoner) kom under kategorien "overgriper" under TRC-høringene. Likevel er det fare for at disse kategoriene understreker gamle raseskiller, særlig siden det er en relativt sterkt oppfattelse av en moralsk forskjell mellom motstandsbevegelsen og representanter for apartheidstaten: motstanderne av apartheid hadde den moralske retten på sin side.

Et annet aspekt ved dikotomien er at subjektposisjonen 'offer' er en implisitt identitet som en passiv, hjelpeløs mottaker av heller enn en aktiv agent i historien, der overgriperen er den aktive (Ndebele 1998:27). Samtidig har den svartes offerrolle gitt dem en moralsk eller symbolsk makt, som igjen knyttes direkte til ANC: 'TRC compounds victimhood. It is as if victimhood is embodied in the ANC' (Weeder 2001[intervju]). Å være offer, er blitt et politisk slagvåpen. Dette understrekes i debatter der også farga søker å definere seg som 'like mye ofre'⁶⁸. Skalering av folkegruppene etter rase over hvem som 'har vært mest offer' (Mamdani 1997) kan bidra til å befeste raseskillet fra apartheid.

TRC tiltrakk seg ikke farga (eller hvite og indere) vitner i samme grad som svarte (van der Merwe 1999). Svarte var de som hadde størst eierforhold, og er mest positive

---

⁶⁷ Mamdani (1997) påpeker også at formålet med forsoning, og dets vekt på kompromiss og tilgivelse, kan i seg selv stå i kontrast til 'rettferdighet' som i prinsippet om økonomisk opprettelse av historiske skjevheter.

⁶⁸ Til og med afrikandergrupper har prøvd å definere seg som 'ofre av historien'.

til TRCs arbeide (Gibson og McDonalds 2001). Farga var mindre knyttet til og fornøyde med prosessen⁶⁹. Ved sitt fravær manglet det også en plass for farga i (den TRC-definerte) historiefortellingen. Dette er både fordi farga ikke har følt seg hjemme i TRC, delvis forklart med hvilken type overgrep som ble behandlet under høringen.

At ikke-fysiske former for vold og overgrep ikke ble definert som en del av TRC, gjorde at historien om farga ikke ble en del av apartheidhistorien.

‘How will the public histories and collective memories of apartheid deal with this past without silencing those deemed not to have the necessary biological, historical, and cultural background to legitimately speak about ‘black experience’ under apartheid? [W]ill new public histories marginalize experiences of Coloureds on the grounds that they did not suffer under apartheid as much as black South Africans?’ (Robins 1998:137).

Talsmenn for khoisansamfunn har påpekt denne forbigåelsen, delvis som et resultat av den historiske begrensning lagt til kun de siste tre tiårene (Robins 1998:130), men også typen av overgrep. Khoisan har historisk sett vært blant de mest undertrykte, både under og før apartheid, men gjerne i form av psykologisk vold (Bester og Buntman 1999).

‘Rather than living with the fragments and silences of colonial violence and domination, Khoisan activists have sought to construct totalizing ethnic-nationalist narratives that draw upon collective memories of suffering’ (Robins 1998:131).

Et mulig resultat av ekskludering fra TRC er å ty til selvdefinering langs etniske linjer i et forsøk på å skrive seg aktivt inn i historien som ’ofre’.

6.3.2 Affirmative action: *De farga er ikke svarte nok*

Under apartheid var privilegier knyttet til hvite, og om du var hvit var du garantert velferdsgoder og jobb. I dag er det ikke jobbgaranti for noen. Hvite, med høyere utdanning har ofte lettest tilgang på (godt betalte) jobber. *Affirmative action* er et programfestet tiltak for å oppveie overrepresentasjon av hvite menn (eller tidligere privilegerte) i høye posisjoner ved ’positiv diskriminering’ av tidligere underprivilegerte (basert på rase, kjønn og andre variabler). Tiltaket er en del av RDP (Reconstruction and Development Program) som søker å jobbe eksplisitt mot ulikhet mellom kjønn, rase og region (Lodge 1994:30f). Implementeringen av programmet har tendert mot å underbygge dikotomien fra TRC, men er definert som den mellom

---

⁶⁹ 76% av afrikanere bifalt kommisjonens arbeid, mens bare 37% av de hvite gjorde det. Tallene er ikke spesifisert på farga, men de hadde et ’fairly negative view towards the TRC, although not as critical as the whites’ (Gibson og McDonalds 2001:2).

'privilegert' og 'underprivilegert' heller enn offer og overgriper. Farga har følt seg forbigått på grunnlag av at de ikke var 'underprivilegerte/svarte' nok.

Problemet med *affirmative action*, som med *non-racialism*, er i stor grad uklarhet, delvis på grunn av debatt om innholdet internt i ANC (Ramphela 1996:84; Lodge 1994:31). Selv om ANC forsikret at *affirmative action* skulle gjelde alle tidligere underprivilegerte, også farga, er det en bred oppfatning om at politikken først og fremst rettes mot svarte: 'Regardless of the assurances ANC leaders may give, this type of affirmative action offers no joy to coloured people for it is in essence an African preferential policy' (Giliomee 1996:96). *Affirmative action*, og ikke minst NPs fremstilling av den, bygger opp under fargas frykt, ikke bare for at deres tidligere privilegier og sosiale posisjon vil forsvinne, men også frykt for å miste rettigheter ved å bli mer eller mindre utestengt fra arbeidsmarkedet. 'Før var vi for svarte, nå er vi for hvite' (Kinnes 2001 [intervju]).

Selv om ANCs ledere forsikrer om at *affirmative action* langt fra er en 'black-only-policy' (Mandela 1996:7; Jung 2000:212), er det ikke uten grunn at farga frykter politikken. Ramphela (1996:95) påpeker at svarte faktisk var 'mer underprivilegert' enn farga, og at dette var enda tydeligere i Western Cape enn ellers i Sør-Afrika.

'[This] correct observation ([that the coloureds suffered less than Africans under Apartheid] has on occasions led to a certain kind of chauvinism and abuse on the part of certain elites in the African community' (Jacobs og Holele 1997:11).

Problemet er at det slik ikke tas høyde for ulikhet internt i gruppene. Ikke alle farga var mer privilegert enn alle svarte. NP og DP (og mange farga) har anklaget ANC for 'omvendt rasisme', som går utover hvite og farga. Mange mener at implementeringen av *affirmative action* som en black-only-policy ikke nødvendigvis skyldes ANC, men næringslivets implementering av programmet (Jung 2000:213; Marks 2001 [intervju], Ebden 2001 [intervju]). Andre mener at det også fra staten (ANC) diskrimineres mot farga. NP har klart å kapitalisere på fargas frykt for *affirmative action*.

Etter diskusjonene om *affirmative action* og farga holdninger og frykt for denne, skulle en regne med at store deler av de farga motsatte seg denne politikken. Imidlertid er det bare snaut 30% som er imot denne, mens 46,3 % støtter *affirmative action*. (Gibson og Macdonald 2000)⁷⁰. Undersøkelsen er basert på nasjonale tall, og tar ikke

---

⁷⁰ Undersøkelsen er utført av *Institute for Justice and Reconciliation* (IJR) i etterkant av TRC (1999-2000) og den

høyde for de spesielle forhold til Western Cape, og det er ikke spesifisert divergens mellom klasser i den enkelte gruppe. James (1996a:42) poengterer at de som var minst utsatte økonomisk tenderte mot å stemme ANC, mens de mest utsatte for affirmative action, og dermed press på arbeidsmarkedet tenderte mot å stemme NP. Dette understrekes av en undersøkelse blant farga i Mitchell's Plain som viser at over 60% av de spurte mener at 'svarte får mer enn de fortjener' (gjennom *affirmative action*, og RDP-tiltak), mens bare 16% mener det samme om hvite (Prinsloo 1997:12).

Også ANC Western Cape har vært bekymret for at *affirmative action* skulle bli en økonomisk politikk rettet mot svarte på bekostning av farga. Lokale ANC-ere kjempet for utarbeidelse av en provinsspesifikk *affirmative action*-plan som skulle ta hensyn til de spesielle demografiske forholdene generelt, og farga spesielt. 'No affirmative action policy can be applied successfully in the Western Cape that excludes coloureds' (Omar sitert i Baleta 1996). ANC WC fikk ikke gjennomslag i ANC nasjonalt (Gumede 1996).

Affirmative action har bidratt til debatten om hvem som var mer eller mindre privilegert under apartheid. Flere farga prøver å skrive farga historie som en historie om underprivilegering på lik linje med svarte. På samme måte som TRCs rammeverk, virker *affirmative action* ekskluderende for farga. I tillegg tilbys et rammeverk av subjektposisjoner (med tilhørende rettigheter), der maktaspektet er et tveegget sverd: for å få tilgang på rettigheter som definert i programmet, må man hevde og bli anerkjent med en passiv subjektposisjon – nemlig som 'tidligere underprivilegert'. Internalisering av en passiv subjektposisjon kan virke politisk pasifiserende⁷¹.

6.3.3 Partistruktur og partikultur; sosial og diskursiv praksis

ANC er kritisert både for hva som formidles om farga, og hvordan det formidles, altså både diskursen om og den sosiale og diskursive praksis i forhold til farga. ANC's problem er først og fremst organisatorisk mer enn et raseproblem (Marks i Jung 2000:210).

'Post-1994 also saw the coming together of a number of competing political traditions in the ANC: That of exile and Robben Island, with its greater devotion to loyalty and a 'Stalinist' instinct for organisational discipline on the one hand, and on the other that of the internal apartheid movement

---

konkluderer med at holdningsforskjellene mellom rasekategoriene er 'enorme'.

⁷¹ Både TRC og *affirmative action* er kritisert for denne passive fremstillingen og konsekvensene av dette. Aktivister fra flere hold søker aktivt diskursiv *exit* ved å fremme 'overlevelsesidentitet'. *Survivor*-identiteten søker å beskrive eller gi mening til identitetsposisjoner som aktive subjekter. Dette er igjen kritisert for å virke fordekkende, og til og med fraskrive overgriperne ansvar (Barrell 2001).

with its greater affection for consultative decision-making. Exile politics was definitively uncomfortable with the latter tradition and understandably so. In exile, blind loyalty to the ANC leadership was required. The consequence organisationally and politically of this style of leadership for the ANC and its allies is devastating now' (Jacobs, kommer).

Jacobs peker på et viktig skille i lederskapskulturen mellom hjemkomne eksilere og frigitte fanger, og motstandsaktivistene fra 1980-tallet. I det store og hele har ANC-ledelsen etter 1990 vært styrt av de to første gruppene. De lokale lederne føler seg ikke bare forbigått, men også overkjørt av en mindre demokratisk tradisjon, noe som igjen understreker skillet mellom UDF og ANC. ANC startet ikke lokalgrupper i de farga townshippene før i 1991. ANC klarte ikke å bygge på og videreføre nettverket fra UDF, både på grunn av at deres fokus i perioden etter 1990 lå nasjonalt og internasjonalt mer enn lokalt, og fordi UDF selv var svekket de siste årene (Jung 2000:219ff). Marks (2001 [intervju]) mener at ANCs problem ligger i en elitistisk partistruktur og –kultur. Han forlot selv ANC i 1993 på grunnlag av partiets manglende evne til å kommunisere og samarbeide med lokale, tidligere antiapartheidbevegelser som ikke eksplisitt støttet ANC (Jung 2000:21)⁷². Den diskursive og sosiale praksis er hierarkisk, i tillegg til at det foregår på et høyt akademisk og for mange utilgjengelig nivå (Eldridge og Seekings 1996). 'Arrogansen' vises ekstra tydelig i kommunikasjonen med farga (Marks 2001 [intervju]).

ANC har vært opptatt av å ha en bred ('rasesammensatt') ledelse, der det er rom for farga, svarte, indere og hvite. Mange av ANCs regionale ledere og flere i regjeringssposisjon er farga. På ledelsesplan er ANC '*non-racial*' på samme måte som UDF var det. ANC har i Western Cape søkt å fronte farga politikere i valgkampene for å tiltrekke seg farga velgere. Som vist over (seksjon 6.2.1) ser det ikke ut som om fargen på kandidatene er avgjørende for de farga velgerne. ANC er også kritisert for denne frontingen av farga (Kies 1999). Weeder (2001 [intervju]) mener at ANCs syn på farga som en homogen etnisk gruppe i kombinasjon med troen på at hudfargen på partikandidatene er avgjørende, understreker ANCs mistolkning av og miskommunikasjon med farga. Frontfigurer er ikke tilstrekkelig; det er behov for et politisk rom for farga til å definere ANCs agenda og tilnærming til farga grupper og

---

⁷² Saken dreide seg spesifikt om ANCs 'antidemokratiske relasjon' til CAHAC (Cape Area Housing Action Committee), en av de mest sentrale organ under UDFs paraply (Seekings 2000b). CAHAC ønsket å stå utenfor den nyopprettede SANCO (South African National Civics Organisation) som er formelt uavhengige av ANC, men som har eksplisitt støttet dem i alle valg (Jung 2000:21).

områder. Det ligger også en implisitt antagelse fra ANCs side om at 'race matters', og kan tolkes som om ANC fortsatt anser rase som den avgjørende politiske variabelen.

I tillegg har ANC blitt kritisert for at de ikke vil forholde seg realistisk til og ta et oppgjør med sin afrikanistiske, nasjonalistiske historie. ANC fremstiller seg selv som *non-racialist*, og som om de alltid har vært det, og undergraver dermed viktige sider ved sin egen historie. Dette hindrer også partiet fra å forbedre seg selv i forhold til dette.

Nasjonalt – lokalt skille

Nasjonalt regnes det som et betydelig raseskille mellom partiene. NP og DP⁷³ får støtte fra farga, indere og hvite mens ANC i det store og hele er støttet av svarte (Cullinan 1998:8). Imidlertid er Western Cape den eneste provinsen der ANC fikk et betydelig antall stemmer fra ikke-svarte ved valget i 1994 (Lodge 1994:38). Samlet fikk ANC 33% av stemmene, mens kun 18% av elektoratet var svarte. 27%⁷⁴ farga stemte ANC i 1994 (Lodge 1994:38) og tallet øker forsiktig utover tiåret (Jacobs, kommer). Likevel er dette kjernen i debatten om farga identitet og lojalitet, ettersom mange forventet og anser det som politisk naturlig at farga stemmer ANC.

I Western Cape var afrikanistene relativt mer fremtredende i partiet, samtidig som utvidelsesstrategien (mot farga) gjorde at ANC WC fikk relativt mer midler enn andre provinser til valgkampen i 1994 (Eldridge og Seekings 1996:2f). Nasjonalt er det mer fokus på det svart-hvite skillet, mens det lokalt i Western Cape er større takhøyde for farga og fargas rett til sin egen historie og identitet (Bateman 1996). ANC nasjonalt har utøvet press på ANC WC for å jobbe tettere mot farga (Jacobs 2001), samtidig som de fleste konkrete utspill fra ANC WC for å ha en egen provinsbasert politikk har blitt overprøvd av ANC nasjonalt (Davis 1995). Selv om ANC lokalt har møtt friksjon fra nasjonalt plan, skjer det en utvikling mot en mer spesifikk tilnærming til politikken i Western Cape. Ved lokalvalget i 2000 utviklet ANC WC en lokalspesifikk valgkampanje, atskilt fra felleskampanjen som ble brukt i samtlige andre provinser (Lodge 2001:39). Dette ble gjort av hensyn til de farga.

---

⁷³ DP regnes generelt for 'hvitere' enn NP.

⁷⁴ Disse tallene er estimer, basert på boområder, og dermed unøyaktige.

Fremstilling av farga: 'the coloured problem'?

ANCs problem er mer dårlig kommunikasjon enn dårlig politikk (Kinnes 2001 [intervju]). ANC er kritisert for sin fremstilling av og antagelser om farga. I første halvdel av 1990-tallet ble farga fremstilt som en del av det svarte fellesskapet, men spesifikt henvist til som 'såkalt farga'. Dette kan oppfattes som både nedlatende og arrogant (James 1996a:41). Implisitt er det en fornektelse av at det finnes en egentlig farga gruppe. Særlig med bakgrunn i at farga var i 'identitetskrise' og søkte etter å befestet en egen identitet særdeles viktig (bl.a. Caliguire 1996; Marais 1996) i denne perioden, kan en se at ANCs taktikk virket mot sin hensikt. For farga var det direkte diskriminerende: 'And again and again, the ANCs discourse underlined its cultural condescension towards the people it was supposed to attract by referring to them as 'so-called' coloureds' (Lodge 1994:40). ANC-ledelsen ønsket ikke å se farga interesser som atskilt og tidvis i konflikt med svartes, samtidig som farga ikke følte seg fullverdig akseptert som svarte. Som en reaksjon på fargas innspill og fargas valgfater har ANC etter hvert i større grad forholdt seg til farga som en kategori og gruppe.

'ANC has tried not to use [the term coloured]. But we have had to. Today we use the term again as a reaction to the re-emergence of it after the unbanning of the ANC and the election in 1994' (Rasool 2001 [intervju]).

Fra ANC sin side er det fremstilt som irrasjonelt av farga å stemme NP. Det er best og riktigst å stemme ANC. ANC kommuniserer imidlertid dårlig hvorfor. 'The ANCs message is "You are coloured; therefore vote for us"' (Ebden 2001 [intervju]). En begrunnelse har ligget i at ANC i første halvdel av 1990-tallet, og delvis senere, inkluderte farga inn i det 'svarte fellesskapet', og skilte ikke på hva som spesifikt skulle gjøres med farga problemer. I Western Cape, og spesielt i fattige urbane områder er store deler av den sosiale desintegrasjonen, fremmedgjeringen og voldskriminaliteten spesifikt knyttet til farga områder. Dette er det tatt mer høyde for de siste årene (Rasool 2001 [intervju]). Flere ANC-ere konkluderer med at progressive UDF-ere og ANC-ere undervurderte effekten av NPs politikk i forhold til farga, og at de dermed også har en manglende forståelse for farga (Rasool 2001 [intervju]).

Det 'ulogiske' i farga valgoppførsel krevde umiddelbare svar. Det mest nærliggende var at farga var rasister og anti-svarte. 'For exercising their vote, coloured people were once again labeled racist and anti-African' (Kadalie 2001a:4). Både at farga 'var'

rasister, at man måtte redefinere 'farga' og at farga stemte 'ulogisk' ble sett på som problem. Siden har debatten om farga, og hvordan inkludere og fremstille dem, blitt referert til som '*The Coloured Question*'⁷⁵ eller '*The Coloured Problem*'. Slik ble det uttrykt av en deltager ved en konferanse om nasjonal enhet og farga:

'Is there an assumption that because the ANC did not win the Western Cape Provincial elections and that the majority of the coloured voters in the Western Cape voted for a different party that there is something wrong with the community? And is there also an assumption that because of the election outcomes in favour of a non ANC party we need to examine this community to find out what is wrong with this group of people called coloured? If the ANC had won the [province] would there be a conference?' (Williams 1995).

Tidlig reaksjon fra ANC på fargas valgførelse var å definere dem som ignorante og ofre for slavermentalitet og falsk bevissthet med grunnlag i apartheids propaganda. ANC ser på farga som 'inherently racist' (Kinnes 2001 [intervju]).

'As brown people we have internalised the pervasive white racist message that "white is right" and "West is best". This has encouraged brown communities to distance themselves from African origins and seek a greater identification with whites' (Sonn 1996:62).

Marks 2001 [intervju]) mener at denne tolkningen er riktig. Basert på egne erfaringer og holdninger som møter ham i lokalsamfunnet, mener han at farga lider av 'det tyske kompleks', nemlig at de nesten desperat klynger seg til sin 'hvite forfar' sin identitet men fornekte sin svarte eller fargete historie. Han mener altså at ANC har rett i sin tolkning, men at de kommuniserer dette dårlig og særdeles arrogant.

'ANC don't take ordinary people seriously. They are being put down and insulted for their political choices' (James 2001 [intervju]).

'The key here is not to denigrate the people of the coloured townships, to take them seriously and honestly by challenging, not laughing at, their prejudices' (James 1996b)

Et eksempel på ANC's kommunikasjon i forhold til farga og rasisme er en reklamekampanje for å tiltrekke seg farga som ble lansert i oktober 2001. Reklamen spurte 'Who are the coconuts?' der de henviste til farga som solgte seg til NP som 'kokosnøtter': brune utenpå men hvite inni. Kadalie (2001b), som selv er ANC-medlem (enn så lenge) reagerer sterkt:

'What hypocrisy, what political opportunism, and what is worse, what blatant racism! Do [the ANC] really think that the millions of educated 'brown' people of our province, some of whom may have voted for the Democratic Alliance, are going to forgive the ANC for calling them "coconuts"? And this from a party that brags of non-racialism? [...] We are not so dumb [...]'.

---

⁷⁵ Uttrykket kan bringe assosiasjoner de hvites konflikt om 'the Native Question' i tidlig koloniseringsperiode.

I tillegg til NPs propaganda om ANC, har organisasjonen selv dårlig eller mangelfull kommunikasjon. Dette i sammenheng med en viss realisme i påstandene, gjør at mange farga anser ANC som en afrikanistisk organisasjon som først og fremst jobber for svartes interesser og ikke representerer farga behov; en diskriminerende organisasjon som ikke lar farga ta del i *affirmative action* fordi de ikke er svarte nok og at de mangler kulturell affinitet for farga (Dlamini 1997:3).

6.3.4. Organisatorisk exit og voice,

Selv om det har vært uttrykt stor misnøye med ANC's politikk i forhold til farga, er det få forsøk på å skape alternativ. I 1996 var det to forsøk på å skape alternative organisasjoner for farga som begge var basert på ANC's politikk. Både December 1st Movement (D1M) og Community Youth Movement (CYM) kan ses som strategiske forsøk på uttrykke diskursiv *voice*, og skape et rom for farga i forhold til ANC. D1M gjorde det innenfor ANC (som et uttrykk for organisatorisk *voice*), mens CYM startet et alternativ utenfor partiet (organisatorisk *exit*).

December 1st Movement: voice

‘We commit ourselves to working towards the inclusion of the coloured community in the process of political transformation’ (December 1st Movement).

Trevor Oosterwyk (1996) skrev i en artikkel at ANC for lenge har trodd på sin egen propaganda fra UDF-tiden, og at det trengtes et eget forum for å diskutere og re-analysere 1980-tallet og ANC, og da spesielt i forhold til farga. Artikkelen ble utgangspunkt for en lang avisdebatt om farga, fargas rolle i samfunnet og i ANC.

Sammen med andre tidligere UDF-ere og i all hovedsak ANC-ere dannet Oosterwyk December 1st Movement (D1M) i 1996, med bakgrunn i argumenter om ANC's manglende evne og vilje til å inkludere farga. Navnet er tatt som et minne for datoen for opphevelsen av slaveriet i 1834. Gruppen jobber også eksplisitt for å skape en plass for de farga i historien. D1M's tanker og fremstillinger kan på mange måter sammenlignes med BC's diskursive intervensjoner for å (gjen)skape en positiv identitet for alle svarte. D1M, en slags tilsvarende intervensjon for å skape en positiv rolle i 'historien', samtiden og fremtiden for farga, kan ses som en form for *coloured consciousness*. Med utgangspunkt i slavetida ønsker de å definere en aktiv historie både

før (som khoisan, afrikanere, asiater og hvite, med hver sin stolte historie), under (som slaveopprørere) og etter (som aktive medspillere i kampen for et ikke-rasistisk Sør-Afrika). Det farga fellesskap skal bygges på historien som slaver, ikke en etnisk eller 'rasedefinert' gruppe, men et historisk fellesskap. D1Ms politiske plattform henter inspirasjon fra Mbekis tale til parlamentet i 1996:

'I owe my being to the Khoi and the San whose desolate souls haunt the great expanses of the beautiful Cape – they who fell victim to the most merciless genocide our native land has ever seen, they who were the first to lose their lives in the struggle to defend our freedom and independence and they who, as people, perished in result' (Mbeki sitert i Weeder, udatert).

D1M vektlegger slavehistorien som felles referanseramme for alle som er definert som 'farga'. De ønsker å kjenne sin historie, som i stor grad er oversett i historieskrivingen om Sør-Afrika, ikke minst fokuset på slavenes motstand, og altså fargas aktive agens i historien. Dette kan også tolkes som reaksjon på TRCs manglende rom for farga 'fortellere' og spesifikk farga historie så vel som 'offeridentiteten'.

Bevegelsen gjør et poeng av å definere farga eksplisitt som afrikanere (December 1st Movement, udatert), som kan ses som et forsøk på diskursiv endring, ettersom 'afrikaner' er blitt definert som lik bantutalende eller svart. I forbindelse med afrikanismen som beskrevet overfor kan en se dette som en reaksjonshandling mot ANC's økte nasjonalisme.

Selv om organisasjonen har bidratt til økt debatt, og satt farga politikk på dagsorden, er den politisk marginal og passiv. I begynnelsen kjempet de mot stempelet som rasister:

'They've been labelled reactionaries, racists and gravy-train wannabes, but the group of former [UDF] activists, church leaders, youth leaders and unionists behind the "December 1 Movement" believes the political salvation of coloureds lies in their hands' (Rossouw 1996a).

Etter hvert er det først og fremst uenighet og strid internt om hvor og hvordan de skal organisere og eventuelt mobilisere, som hindrer organisasjonen fra å spille en aktiv rolle. Kinnes (2001 [intervju]) mener at fremtiden for farga politikk ligger i en samling av farga ledere fra ANC, NP og DP som sammen kan forme et eget farga parti, fordi det ikke er rom for farga i ANC. Weeder (2001 [intervju]) derimot ønsker at organisasjonen skal fungere som en lobbygruppe for farga interesser innen og i forhold til ANC, fagforeninger og kommunistpartiet. Selv om bevegelsen regnes som den mest 'seriøse' av farga organiserte uttrykk (Sakarai 1997:31), har den ikke klart å mobilisere farga,

blant annet på grunn av den interne uenigheten. De er fremdeles få mennesker, med 10 kjernepersoner, og omtrent 50 tilknyttede (Weeder 2001 [intervju]).

Farga ungdom exit ANC

Eugene Paramoer stod i spissen for at farga lokalgrupper av ANC *Youth League* (ANC YL) i 1996 trakk seg ut i protest mot manglende innflytelse og påvirkningsmuligheter (Jung 2000:220f). De protesterte mot at de ikke ble anerkjent som lokallag på grunn av for lave medlemstall og dermed ikke fikk stemmerett (ibid:21). Selv om det var vedtektsfestet at man måtte ha 100 medlemmer i lokallaget for å få status som fullverdig lokallag med stemmerett, ble avvisningen lest og sett på som rasistisk mot farga, og en måte å holde farga ledere ute av ungdomspartiet (ibid:215f). Protestantene dannet Community Youth Movement (CYM), som var basert på ANC's politiske prinsipper, men kun organisert i farga områder. Imidlertid ble CYM oppløst allerede i 1999. Flere av de opprinnelige initiativtakerne, spesielt fra de mindre fattige områdene, er gått tilbake til ANC YL eller ANC's lokalgrupper (Simons 2002 [e-post]). I utgangspunktet var CYM tolket som en respons på behovet for en egen farga organisering utenfor ANC. At de ble oppløst, kan tyde på at dette behovet ikke er spesielt stort.

6.4 NP – fra rasistisk nasjonalisme til multirasialisme?

‘[The] National Party without its apartheid policy is the natural home for the majority of the Coloured community’ (Peter Marais sitert i Jung 2000:199).

I det nye, demokratiske Sør-Afrika hadde NP et moralsk og politisk behov for støtte utover den hvite minoriteten. Farga i Western Cape var prioritert målgruppe. Det moralske behovet lå i å kvitte seg med sin rasistiske status, ettersom rasismen var i hovedsak delegitimert i den politiske sfære. Det politiske behovet var grunnet i avhengigheten av støtte i det farga flertallet i Western Cape for å vinne provinsen. Det var også den eneste provinsen hvor NP hadde mulighet for å beholde den politiske makten.

NP åpnet for fargas medlemskap i 1989, og har siden også åpnet for fargas aktive påvirkning av partiets (identitets)politikk. Den sosiale og diskursive praksis var mer åpen enn ANC's, og fungerte bedre i forhold til farga. NP i Western Cape har gitt rom for farga *voice*, og blir i økende grad ansett som de fargas parti (Merton 2001)⁷⁶.

---

⁷⁶ Dette har blitt understreket av debatten ved sammenslåing mellom NP og DP. Farga reagerte på

‘[Morkel, NP provincial candidate] recalled the days when supporters, including himself, where called “[boer’s whore]” and insisted coloured supporters had made the party their own. “We have changed the party so much that it has become our party; we fell in love with it”’ (Merton 2001).

NP klarte tidlig å utnytte Labour Partys strukturer og personer i overgangen etter apartheid (Jung 2000). Trout og Jacobs understreker at NP var lettere tilgjengelig (i 1989) ettersom ‘UDF was less visible because it was underground’. NP tok og fikk æren for forhandlingene og forandringene, også blant mange farga (Trout og Jacobs 2001 [intervju]). deKlerk nøt stor respekt, ikke minst blant farga, og har personlig blitt tillagt stor del av ‘æren’ for NPs tillit, ikke minst blant farga (Eldridge og Seekings 1996; Giliomee 1994).

Giliomee (1994:68) mener at forandringen i NP etter 1989, var ‘one of the most radical transformations any political party has yet experienced’. Velgerne, i hvert fall utover de svarte velgerne og ANC, aksepterte i stor grad NPs nye linje (ibid.)⁷⁷.

‘In the past when NP said it would oppress, exploit, engineer in the mad vision of racialism, it delivered on these threats. When the Group Areas Act was passed, coloured leaders widely proclaimed on the impossibility of such a mission. Sadly, they were proved wrong in that over 300 000 coloureds had been forcibly removed by 1976. At issue is the importance of keeping one’s promise, of the peculiar institution of promises, even when that comes on one’s own expense. When FW de Klerk promised in 1990 that he and his party would remove racial classification, group areas, open up the political process and make a deal with the organisations of the black majority, he kept his word on every item. The devil who kept his promise became the angel who did likewise’ (James 1996:41)

6.4.1 NPs ‘farga’: Brune afrikandere?

NPs identitetspolitikk i forhold til farga er fremdeles ambivalent og uavklart (Jung 2000:208). Afrikanderne og afrikandernasjonalismen har vært og er selv i en identitetskrise og har behov for å redefinere sin rolle i det nye Sør-Afrika. Forsøk på redefinering av afrikanderidentiteten har ført til splittelser. Det går et skille mellom et segment som fortsetter å hevde afrikandernasjonen som basert på en eksklusiv, ‘white supremacy’-ideologi (Eldridge og Seekings 1996), mens andre søker å redefinere afrikandernasjonen til å være en språklig-kulturelt definert enhet, som da inkluderer afrikaansspråklige farga (Coetzee 1998; Adam m.fl. 1998:118). Det er til og med noen som hevder at hvite og farga afrikandere tilhører samme ‘rase’, men der farga er en undergruppe av den hvite ‘afrikanderrasen’ (Jung 2000:206f). De mest eksklusive og

---

sammenslåingen, nettopp fordi de så NP som ‘sitt’ og fryktet hvit dominans fra DP (Merton 2001).

⁷⁷ Etter at alliansen mellom NP og DP sprakk i slutten av 2001, er det spekulasjoner og forhandlinger om sammenslåing mellom ANC (muligens lokalt) og NP. Dette viser at ANC etter hvert også har godtatt endringene i NP.

ekstreme afrikandernasjonalistene har brutt ut av NP og dannet to parti: Freedom Front og Conservative Party⁷⁸, og noen av disse hevder seg til og med å være opprinnelige bosettere (*natives*) i Sør-Afrika (Mamdani 1998).

NP har i sine valgkamper oppfordret hvite og farga til å stå sammen, delvis på grunn av at de var bundet sammen av språk og historie (McDonald 1994:11). Dette språklige hensyn har vært i NPs favør, ettersom kommunikasjonen i valgkampen har vært bedre: 'NP leaders communicated with obvious ease in Afrikaans whereas when the ANC tried, it sounded laboured and was thus received as insincere, almost patronising' (James 1996a:41). NPs diskurs aksepterte farga som en egen kategori, uten å underminere eller latterliggjøre identitetskategorien gjennom prefikset 'såkalt'. I tillegg hadde afrikaansspråklige aviser sterke bånd til NP, og det var i hovedsak disse avisene farga leste (Giliomee 1994:53).

Afrikandernes tradisjonelle nasjonshistorie ble søkt omskrevet til også å inkludere farga (som en del av afrikandernasjonen), delvis som et ledd i å legitimere sin ikke-rasistiske base, delvis for å legitimere afrikandernes rett til jord (Coetzee 1998). Å inkludere farga (og dermed khoisan) i afrikanderbegrepet styrker 'nasjonens' historiske røtter til jord og jordbruk. Denne fremtillingen av afrikanderidentiteten er mer eller mindre lik afrikanderbegrepet som forfektet i Cape NP før apartheid, med den forskjell at det i større grad er farga selv som forfekter identiteten, enn at NP definerer den:

'I regard myself as a bruin Afrikaner [of Griqua and Afrikaner descent]. The reference to bruin simply indicates that my ethnic origins are Griqua and Khoi-San. Unfortunately the cultures of Griqua and Khoi-San were lost as a result of apartheid. So I aligned myself with another cultural group, the Afrikaner, with whom I found a home' (Peter Marais 1996:60).

Sitatet understreker at afrikanderbegrepet tidvis defineres som et språkfelleskap, i motsetning til den opprinnelige etnisk definerte enheten. Marais understreker den etniske bakgrunnen fra og tilknytningen til Sør-Afrika, som altså brukes i argumenter om rettigheter til jord. Men i hovedsak er det en fortsatt diskurs om hvite og farga som atskilte og forskjellige innen NP. Det kan stå i fare for en fortsatt rasistisk, hierarkisk inndeling sementeres gjennom 'brune afrikandere'-konseptet, ettersom det beskrives som en 'undergruppe' av afrikandere og ikke en sidegruppe.

---

⁷⁸ Det mer kjente høyreekstreme partiet AWB (Afrikaner Weerstandsbeweging) er en utbrytergruppe fra CP.

I følge Giliomee (1992:361) oppfatter et flertall av (de hvite) afrikanderne farga som en naturlig del av afrikanderbegrepet, spesielt definert ut fra språkfelleskap. Denne tendensen skriver seg tilbake til 1970-tallet, men ble mer eksplisitt etter 1990 (ibid). På 1970-tallet stod farga intellektuelle i det store og det hele imot forsøket på inkludering, men etter 1990, med mange farga intellektuelle som ble kooptert i NP, skjedde i større grad en samlet forsøk på redefinering og inkludering. Giliomee, som selv er hvit afrikander, var initiativtaker til å forme en afrikaansbevegelse; en gruppe intellektuelle som ønsket å få spesielle rettigheter for å kunne bevare språket afrikaans (Rossouw 1996b). Språksaken er beskyldt for å være et skalkeskjul for fortsatt rasisme og hvit dominans, der farga blir brukt som passive symbolfigurer for å ivareta disse strukturene:

‘The initiative [to the language movement] would have to guard against turning its language struggle into a bid to retain privilege, warned Dr Mahmood Mamdani [...] He questioned whether it could be an attempt by the "privileged" Afrikaner community to recruit foot soldiers from its less fortunate "cultural cousins" - coloureds who spoke Afrikaans as a first language’ (Rossouw 1996b).

6.4.2 Multiracialism, minoritetsbeskyttelse og ’den svarte fare’

‘The NP did particularly well among minority groups because it was exceptionally attentive to the need for many voters in these groups to have their ethnic and communal identities confirmed.’ (Giliomee 1994:65).

NP stemte, som alle andre partier i Sør-Afrika, for at landet skulle defineres som ’*non-racial*’ (i konstitusjonen), og det nye NP (NNP) har definert seg som et *non-racial* parti fra 1998 (NNP 1998). Men NP har en annen tolkning av *non-racialism* enn ANC (Cullinan 1998). NP tolker ANC’s *non-racialism* som en del av ’majoritetsrasismen’, eller som afrikanistenes ønske om svart ’overherredømme’. NP hevder å være mer *non-racial* enn ANC på grunn av bredere ’rasemessig’ oppslutning ved valg. Ved valget i 1994 forfektet NP økonomiske, politiske og sosiale minoritetsrettigheter, under paraplyen *multiracialism*, og impliserte en beskyttelse *mot* ANC og svarte. Senere (etter 1998) har NP fokusert mer på multikulturalisme enn *muliracialism*. Imidlertid virker det som om det er mer enn språklig endring, ettersom nasjonsdefinisjonen delvis har vært definert ut fra kultur. På den andre siden åpner det for nærmere tilknytning mellom hvite (afrikandere) og farga. *Multiracialism* er vanskelig forenelig med en redefinisjon av en felles afrikaans kulturforståelse mellom hvite og farga. Multikulturalisme er mer i tråd med fremstillingen av en ’utvidet’ afrikandernasjon basert på kultur, ikke rase.

På samme måte som regnbuenasjonsbegrepet er *multiracialism* definert som et ønske om et samfunn basert på aksept av mangfold. James (1996a:40) mener at NP har endret seg fra å være et eksklusivt nasjonalistisk parti til de sørafrikanske minoritetenes parti, der minoriteter defineres kulturelt mer enn med hensyn til rase (ibid). I NPs politiske program står det: 'We support the right of all cultural communities to claim autonomy over all matters that affect the preservation and promotion of their languages, cultures and traditions in particular' (NNP 1998).

NP har henvist til internasjonalt lovverk, spesielt FN, om minoritetsrettigheter, for å underbygge sin politikk for å sikre både hvite og farga rettigheter som nasjonale minoriteter (Marais 1996:60f). Dette kan ses i sammenheng med afrikandernes statusendring, fra å sitte med ensidig makt til å være en nasjonal minoritet. De får større legitimitet som minoritetsparti ved å fremme retter for alle minoriteter.

NP har kapitalisert på, og delvis fremprovosert, debatten om farga marginalisering. Debatten om denne marginalisering har etter hvert tatt form av et politisk mantra, der man ikke lengre spør seg på hvilken måte og i hvilke sfærer marginaliseringen forekommer. Frykten for svart 'majoritetsdiktatur' (på bekostning av farga, hvite og indere) er tett knyttet til frykten for å miste privilegiene minoritetene hadde under apartheid. NP har også fremhevet sin tidligere favoriseringspolitikk av farga, og diskursen om at 'alt var bedre før'.

'It is worse [now than during apartheid]. Before 1994 we had hope. After matrix there was a direction. There were less school-fees, because of more state subsidies. We [coloureds] could be teachers, nurses or policemen. That was a part of the elite, and you got respect from your community. Now there is no direction or opportunities. There is no work. Apartheid was not good. But there were advantages. We recognise the good parts. Apartheid controlled crime. Apartheid gave us education and free books at school. We had jobs. The ANC are closing down factories' (Trout og Jacobs 2001 [intervju]).

Gjennom henvisning til NPs tidligere 'farga privilegier', ikke minst sett i sammenheng med tidligere diskusjoner om *affirmative action*, ser man tydelig sammenhengen mellom identitetspolitikk, rettigheter og materielle insentiv. Argumentet er at ANC ikke tilbyr farga økonomiske goder, mens NP vil (som de alltid har gjort) fremme fargas interesser.

I tillegg til at det er en ikke-materiell verdi i seg selv å akseptere og respektere farga som en egen gruppe, brukte NP økonomiske lokkemidler og materielt basert skremselspropaganda om 'den svarte fare'. NP er konsekvente på *ikke* å kalle farga for

svarte, og kalle ANC for et svart parti. I tillegg har de kritisert ANC for deres 'svarte' identitet og deres fornektelse av farga egenart og identitet og en reduksjonistisk dikotom fremstilling av det sørafrikanske samfunnet (Jung 2000:203). De hevdet at ANC/svarte ikke bare skulle overta fargas hus og arbeid, men at de ville regelrett stjele til seg disse rettighetene som kriminelle (Eldridge og Seekings 1996; McDonald 1994:11). 'Den svarte fare' er blitt et begrep som går igjen i NPs valgkampanjer, men mindre i det skriftlige valgkampmateriale enn i taler (Fester 2001 [intervju]). Svarte blir fremstilt som en felles 'andre' som man definerer et 'vi' bestående av ikke-svarte, mot. 'Vi' er basert på en negasjon av hva de *ikke* er, altså svarte. 'De andre' er ofte unge, lovløse, skruppelløse, uansvarlige, farlige, fiendtlige mot farga som hvite og de er kommunistiske ateister som vil ta både hus og jobb fra 'oss' (Jung 2000:203f).⁷⁹ Det er et reelt aspekt av rasisme, både fra NP som parti og fra farga som gruppe (Marks 2001 [intervju]; Sonn 1996). Marks mener at mange farga fremdeles aspirerer etter å aksepteres som hvite: 'Coloureds have an unprincipled desire to assimilate with white'.

NPs identitetsdiskurs, som innebærer en egen farga identitet samt beskyttelse av disse som minoritet både økonomisk og kulturelt, må også ses i sammenheng med og i kontrast til ANCs (opplevde) manglende aksept for farga som en egen gruppe i kombinasjon med manglende aksept av farga som svarte, og tilsvarende manglende retter som 'tidligere underprivilegerte'. Studier av indere i Kwazulu Natal, som i det store og det hele tilsvarende farga valgmønstre og tilhørighet til NP, tilsier at det er grunnet i minoritetsbeskyttelse, økonomiske og sosiale intensiv mer enn kulturell og språklig tilhørighet (Carrim 1996). Dette kan også være tilfelle for farga i forhold til NP. Frykten for *affirmativ action* i kombinasjon med løfter om minoritetbeskyttelse veier tungt. NP blir ikke bare sett på som et parti som aktivt åpner for og inkludere farga, men et parti som gir reell innflytelse og 'empowerment' for tidligere underprivilegerte:

'Coloureds are slowly gaining power [in Cape]. First the senior coloureds are gaining power through the NNP, and then they will transfer this to the younger generations.'

---

⁷⁹ Siden slutten av 2001 har det vært tilnærminer til samarbeid mellom ANC og NP, ettersom samarbeidet mellom NP og DP sprakk. Dersom en slik allianse kom i stand, ville det tvinge NP til å tone ned skremselspropagandaen om 'den svarte fare'.

Before we joined NP, we were just housewives. Now we're in council! Through NP we've been able to use our talents. We feel fit for council. We want to be there, serve our communities' (Trout og Jacobs 2001[intervju]).

6.5 Andre uttrykk/diskurser

Debattene om farga marginalisering og fremmedgjøring har ført til en oppfattelse av et politisk vakuum som kan fylles av egne farga parti/organisasjoner. Forsøkene på å danne egne farga politiske organisasjoner er få og har møtt lite resonans (se også seksjon 6.2.1). Imidlertid har flere av disse, inkludert de nevnte bidratt til å påvirke debatten om farga og diskursen om farga identitet (Jung 2000:215).

6.5.1 Brun nasjonalisme – etnifisering av farga identitet?

'The Coloured community, they are homemade. [...]. We are born and bread in South Africa. Nine month after 1652, Coloured has their heritage. [...] Everybody in South Africa are settlers, except the Coloured community. We are homemade' (Joseph sitert i Jung 2000:216).

'Brun nasjonalisme' er fremmet av flere bevegelser, der Kleurlinge Weerstand's Beweging (KWB; farga motstandsbevegelse) har fått mest oppmerksomhet⁸⁰. KWB ble dannet i februar 1995 av avhoppere fra ANC, NP, fagforeninger og det nye Labour Party⁸¹ (Mail & Guardian 1995). Den brune nasjonalismen er basert på klar avgrensning av farga som en samlet, etnisk, kulturell og politisk enhet, sammenlignbar med den identiteten apartheidregimet søkte å fostre (Erasmus og Pieterse 1999:175). KWB-lederen, sier det slik:

'We are proud that we are ethnic. And once we are ethnic and being recognized by various other people, we can also go further and say, "Look we are ethnic. We have our own language, our own culture, our own land and we want to govern ourselves." We are not prepared to be governed by the white man anymore – he has made a mess of it for 300 hundred years. We are not prepared to be governed by black people' (Mervyn Ross sitert i Caliguire 1996:10).

Den 'brune nasjonalismen' avgrenser klart mellom farga, mot både svarte og hvite. I tillegg er det tydelig hvordan man eksplisitt henviser til sammenhengen mellom identitetskonstruksjon og rettigheter, i dette tilfellet som egen nasjon med selvstyring. KWB har krevd Western Cape som en egen autonom farga *volkstaat* (Jung 2000:216). Deres diskurs knytter dem rettmessig til den sørafrikanske jorda, til forveksling lik

---

⁸⁰ Andre bevegelser innenfor denne diskursen er 'the National Liberation Forum' og the Coloured Forum (Erasmus og Pieterse 1999:175).

⁸¹ I 1994 ble nye LP dannet. Allerede hadde de fleste frontfigurene forlatt partiet til fordel for NP. Det som var igjen i nye LP hadde sterke nasjonalistiske tendenser (Jung 2000:215).

afrikandernes høyreekstreme nasjonalisme i AWB (Afrikaaner Weerstandsbeweging). På samme måte som afrikanerne har farga en egen historisk 'opprinnelse' knyttet til det sørafrikanske territoriet. Som andre grupper av farga som søker å skaffe seg rettigheter, er nasjonalismediskursen knyttet til landet: 'We are the original people of this country, but the whites took away our land, our language and made slaves of us' (Ross sitert i Johnson 1997). KWB ønsker anerkjennelse som 'native of the land' (Mail & Guardian 1995)⁸². Historisk sett stammer ikke alle farga fra Sør-Afrika, men khoisan-folket, som senere ble klassifisert som farga, var de eneste som bodde på og brukte landet rundt Cape da de hvite kom. KWB forfekter et syn på samfunnet, parallelt med ekstreme afrikandere, der de selv befinner seg i et fiendtlig samfunn, der både hvite og svarte motarbeider farga (ibid). Ross selv hevder at de er en reaksjon på ANC's, LP's og NP's rasisme og 'sell-out' av farga. Ikke minst viser han til landredistribusjonslovene som definerer at land som er tatt etter 1913 kan føres tilbake til etterkommerne av dem som mistet jorda. De fleste farga hadde mistet landtilhørighet lenge før 1913.

I tillegg til kontakt med AWB har disse nasjonalistiske gruppene nær kontakt med andre nasjonalistiske grupper, blant annet er det flere fra KWB som har stilt til valg i Western Cape for IFP (Inkhata Freedom Party)⁸³. Nasjonalister har også vist lojalitet til NP, der de oppfatter at det er et politisk rom for dem (Jung 2000:207).

Nasjonalisme går ofte sammen med et spesifikt syn på rase. Og mange hevder 'den brune rases' renhet som et konsept og som et genetisk faktum. Diskursen om raserenhet fortsetter altså internt i gruppen som stod som symbolet på 'raseurenhet' eller blandingsrase. Dette er blitt gjort samtidig som de henviser klart til seg selv som nettopp en 'ny rase', basert på blanding av andre: afrikanske, hvite og asiater. Denne ekstreme formen har imidlertid ikke vunnet særlig mye tilhengere og har i det store og det hele forsvunnet fra offentligheten.

6.5.2 Urbefolkningsdiskursen

Også urbefolkningsdiskursen baserer seg på å fremme farga historie som knyttet til sted og opphav. 'Urbefolkningsrepresentanter' ønsker anerkjennelse av khoisanfolket som

---

⁸² Ironisk nok er dette også budskapet til ekstreme afrikandernasjonalister i AWB: De er 'native to the land' og krever landrettigheter ut fra dette (Mamdani 1998).

⁸³ IFP er i utgangspunktet en zulunasjonalistisk parti, men utenfor Kwazulu-Natal, har de fokusert på andre nasjonalistisk grupper. I valget i 2000 gjorde IFP fremgang i Western Cape, men er fremdeles små og marginale.

urbefolkning, men det er uklart hvor mange farga som i tilfelle 'er' khoisan. Som nasjonalismediskursen defineres 'selvet' som en nasjon (*first nation*). Selvet er gjerne definert i forhold til rasebegrepet, og det er til og med brukt argumenter om raserenhet. I motsetning til nasjonalismediskursen, som kan knyttes mer til kontinuitet fra apartheiddiskurser, er denne mer direkte knyttet til den internasjonale arena. Dette må ses i sammenheng med internasjonalt fokus på urbefolkningsrettigheter⁸⁴, som rett til å ivareta sin kultur og til land, spesielt etter FNs urbefolkningsår i 1992.

Urbefolkningsdiskursen gir rom for historie, egenverd og stolthet. For khoisanfolk i Cape-området, kan det også tolkes i relasjon til manglende nasjonale lover for de farga, og til de nye landlovene. Ved en urbefolkningskonferanse for sørafrikanske urbefolkningsgrupper, ble nettopp dateringen av landspørsmålet kritisert og delegasjonen gikk sammen om en resolusjon der de ber regjeringen adressere spørsmålet om khoisanfolkenes land som ble stjålet etter 1652 (Mail & Guardian 2002).

I motsetning til nasjonalismediskursen, som definerer et 'oss' som tilsvarer apartheids definisjon, er denne smalere definert og vil kun omfatte en del av de farga (khoisan), og underbygger dermed fragmenteringen av farga som gruppe. Selv om man henviser til at man ikke er av 'ren avstamming', er det mange som er definert som farga (så som malayene) som ikke har historiske bånd til khoisan.

Urbefolkningsdiskursen har ikke vunnet frem hos 'folket', utover smale kretser og i FN (Fester 2001 [intervju]). Men det tas alvorlig i det offentlige og møter motstand. I sivilsamfunnets forberedelsesmøter til FNs verdenstoppmøte i Johannesburg i 2002, ble ikke urbefolkningsrepresentanter invitert. En representant uttalte:

'We did not want first people because, after all these years of fighting against divisions based on ethnicity, we think it inappropriate to revive them. The concept may make sense in other countries, but not in South Africa. Indeed, in other countries it usually means everyone who still maintains pre-industrial values — which applies not only to the presumed descendants of the San' (Daniels og Macfarlane 2001)

Sitatet kan spille tilbake på det jeg over har kalt hegemonisk antirasisme, og manglende politisk rom for det som (strategisk?) ses som etnisk eller rasebasert mobilisering. Og det viser at urbefolkningsdiskursen ses som opportunistisk og bakstreversk.

---

⁸⁴ Sanfolkene i Kalahariørkenen, i området som grenser til Namibia og Botswana har fått urbefolkningsstatus og blitt tilegnet land (Vaalbooi, 1999). I Sør-Afrika er khoisan fellesbetegnelse på khoi- og sanfolk.

6.6 Oppsummering

‘Colouredness has been harnessed to multiple political agendas, continues to shift in unpredictable ways, as yet contains no dominant political meaning, and operates within a substantially different range of political possibilities in 1999 than it did in 1989’ (Jung 2000:235).

Maktrelasjonene er endret etter 1994, noen først og fremst formelt og andre reelt, noe som også har konsekvenser for identitetspolitikk: både med hensyn til hvilke aktørers’ identitetssyn er mest avgjørende for den praktiske politikken og til hvilke interesser som fremmes eller hemmes. De forskjellige gruppene innehar forskjellige typer makt. Farga har følt seg marginalisert og fremmedgjort for ’alle maktsfærer’. Farga politisk mobilisering ser ut til å gå i tre hovedretninger: ANC, NP eller ingen⁸⁵. Ved inngangen til 1990-tallet var ’the coloureds caught between two nationalisms (white and african)’ (Sakarai 1997:11). Afrikanismen og afrikandernasjonalismen som Sakarai henviser til har begge søkt å endre sin diskursive tilnærming til farga, i tillegg til at farga selv har bidratt til endringer i ’det diskursive markedet’. Disse bidragene befinner seg både innenfor (som *voice*) og utenfor (som *exit*) tidligere diskurser og organisasjoner. I løpet av 1990-tallet har både ANC og NP søkt å tilnærme seg farga, men på forskjellige måter og basert på forskjellige identitetsformidlinger. I tillegg er det egne farga organisasjoner og parti som har søkt å bidra i ’kampen om diskursene’, men disse har vært få og små. Selv om farga ikke har en ’egen organisasjon’, er det i den politiske debatten i Western Cape en tydelig agens fra farga, både utenfor og innenfor de etablerte partiene, om enn mindre i det offentlige. Fokuset på farga og reaksjonene etter valget i 1994 og på diskursen om farga, har i seg selv påvirket diskurser om farga.

NP har gitt mer rom for farga til å redefinere et ’selv’ innenfor partiet enn ANC. Imidlertid minner den ’brune afrikanderen’ om NP i Cape sin identitetsfremstilling av farga i perioden ved innføringen av apartheid i 1948. NP Western Cape er i økende grad ansett som et farga parti. NP som parti er og har alltid vært svært fleksible og tilpasningsdyktige, men det ligger fremdeles en rasetankegang under. *Multiracialism* er basert på en rasedeling av samfunnet, om enn ikke nødvendigvis en hierarkisk inndeling av disse. Endringen av fokuset til multikulturalisme er en språklig vending som gir større høyde for en kulturdefinert afrikanderidentitet som kan inkludere farga. NP har

---

⁸⁵ Dette gjelder i forhold til politiske partier, i den valgpoltiske sfæren. Fagforeninger og andre politiske organisasjoner er en annen sak.

også på 1990-tallet klart å bygge opp en identitetspolitikk med løfter om økonomiske (imot *affirmative action*) og politiske retter til farga (som minoriteter) i kombinasjon med en positiv fremstilling av farga (som en kontinuitet av rasismen der de er bedre enn svarte, og/eller som integrering i afrikanderfellesskapet).

ANC er på den andre siden mer ambivalent, delvis på grunn av historien om det svarte fellesskap, som de ikke ønsket å gi slipp på. På den andre siden er det sterke afrikanistkrefter i ANC som hindrer fargas tilgang, både i et identitetsfellesskap og til partiet. På den andre er de som reelt ser 'svart' som en fellesidentitet som inkluderer farga. Enkelte rettigheter, spesielt økonomiske, er knyttet til 'tidligere ofre eller underprivilegerte', og farga kommer til kort i forhold til svarte. *Affirmative action* er sett som 'black-only-policy', og en del av ekskluderingen av farga (som ikke var 'undertrykte nok'). Der BC og UDF på 1980-tallet vektla alle svartes identitet som underprivilegerte, er 1990-tallet preget av en fremstilling av farga som 'tidligere (relativt) privilegerte'. Nasjonsbyggingsdiskursene, som i det store og det hele styres av ANC-staten, går også i flere retninger i forhold til farga. ANC har også et viktig kommunikasjonsproblem, med grunnlag i en hierarkisk partistruktur og manglende evne til å kommunisere med farga og la farga få en stemme internt.

Farga har igjen en interesse i å definere seg som farga, både som en reaksjon på manglende inkludering i den fellessvarte identiteten, men også fordi de gjennom en farga identitet kan hevde retter som urbefolkning, som minoritet, sammen med eller utenfor NP. Farga har selv påpekt sin slavehistorie, khoisanbakgrunn og generelt manglende plass i historien som fellesnevner.

På tross av de fargas flertall i provinsen er det ikke bygget opp et helhetlig farga identitetsfellesskap, basert på felles interesser, som kunne dannet grunnlag for felles mobilisering. Gruppen er fremdeles fragmentert, og selv om det begynner å bli en politisk aksept for diskusjon om farga identitet, er meningsinnholdet i fargas identitet fremdeles ambivalent, konfliktfullt og uavklart.

7 Konklusjoner

Denne oppgaven har brukt diskurs- og mobiliseringsanalyse som tilnærming til identitetspolitikk i forhold til farga i Western Cape Sør-Afrika. Den har sett hvordan ulike aktører har fremstilt 'farga' i to historiske perioder, og hvordan farga har mobilisert i forhold til disse. I innledningen presenterte jeg disse spørsmålene som utgangspunkt for analysen i denne oppgaven:

- 1. Hvilke identitetsdiskurser presenteres av de dominerende politiske aktørene i disse periodene, og hvordan fremstiller disse farga?**
- 2. Hvilke føringer på mobilisering ligger det i de aktuelle diskursene og hvor og hvordan mobiliserer farga i forhold til disse?**

Farga er fremstilt på ulike vis av ulike aktører i ulike kontekster. Farga er sett som en egen kategori eller som en implisitt del av andre kategorier, da først og fremst i relasjon til hvit og svart innenfor en dikotom identitetsdiskurs (som 'blanding' av de to, som svart, eller som 'hvit/afrikander'). Ikke minst på grunn av fragmenteringen av farga som gruppe og uklarhetene i farga identitet, var det viktig å søke mangefasetterte sammenhenger mellom makt, diskurs, identitet og mobilisering. Mobiliseringsmønstre blant farga er flertydige, kanskje nettopp i tråd med de flertydige identitetene. I begge periodene som er analysert er det skiller mellom hvem farga har mobilisert som (som svart, farga, arbeider, afrikander, urbefolkning) og hvor i det politiske terrenget de har mobilisert (innenfor eller utenfor staten, innenfor eller utenfor ulike politiske organisasjoner).

Det har foregått en viss normalisering av farga debatt, selv om den fremdeles er sterkt knyttet til begrensede valgperioder, uten at det er kommet noen entydighet om meningsinnholdet i 'farga'. Farga er fremdeles i konflikt mellom identitetene 'svart', 'farga' og 'hvit' (afrikander), men det er blitt vanligere å bruke farga som en egen kategori. Gjenbruken av farga identitet kan falle innunder både *loyalty* og *voice*: Noen søker en redefinering av meningsinnholdet i identiteten (*voice*), for å gjenskepe en aktiv subjektposisjon som gir rom for kollektiv så vel som individuell agens og stolthet. Andre uttrykker *loyalty* til NPs tidvis fortsatte hierarkiske rasediskurs der farga er 'under' hvite, men 'over' svarte, som kan føre til fortsatt politisk passivitet. Andre

definerer seg som svarte, og uttrykker *loyalty* til den fellessvarte identiteten. I tillegg er det forsøk på *exit*, der man definerer 'nye' identiteter for farga; som i den brune nasjonalismen og som urbefolkning.

Fra slutten av 1970-tallet og frem til avviklingen av apartheid var det intensivert forsøk på å avpolitiserer farga identitet til fordel for en svart identitet, gjennom BC og UDF. 'Farga' ble avvist som en ikke-identitet eller som en undertrykkelseskategori uten reelt meningsinnhold: man var alle svarte, og i opposisjon til den hvite staten. Å se seg selv som farga var en passiv og undertrykt identitetsposisjon. Som en del av et svart fellesskap var det naturlig å mobilisere sammen med svarte, og kjempe for likhet og demokrati. BC og UDF førte til kvalitativ ny organisering på tvers av rasegruppene basert på en fellessvart identitet. Delvis på grunn av de segregerte strukturene av samfunnet, gikk likevel de sosiale og diskursive praksiser ofte på tvers av diskursen om fellesidentitet. Organisatorisk praksis klarte ikke reelt å bryte med raseskillene.

I samme periode intensiverte apartheidsstaten sine forsøk på å opprettholde den politiske relevansen av farga som en kategori. NP fremstilte farga som en egen gruppe som var litt bedre enn svarte, men ikke like bra som hvite. Ikke minst hadde NP mulighet ut fra sin posisjon til å implementere og institusjonalisere forfordeling av farga sosialt, politisk og økonomisk for å underbygge hierarkiet, og for å splitte motstanden. Forfordelingspolitikken ble også økt som en respons på den økte mobiliseringen etter BC. NP ga farga relativt klare insentiv til å vise lojalitet til identiteten. Samtidig var NPs diskurs undertrykkende: Farga var ikke likeverdige hvite, hadde ikke fulle rettigheter. Farga hadde også insentiv til allianse med svarte for å kjempe mot apartheid og for et demokratisk Sør-Afrika.

Endringen i den politisk-institusjonelle konteksten ved demokratiseringen, og den delvis endrede maktbalansen mellom ulike aktører i landet, har ført til et endret politiske rom for identitetspolitikk i bred forstand. Debatten om farga som ble holdt bak lukkede dører under motstandskampen, ble nå dratt ut i offentligheten. Mange farga mener at de som gruppe er marginalisert i disse endringsprosessene så vel som i utfallet av dem. I tillegg har valget og debattene om farga i kjølvannet av og i relasjon til valgene, i seg selv bidratt til å påvirke debatten om farga og det kulturelle rammeverk. Den fysiske segregerte inndelingen av samfunnet og ulike historiske bakgrunn, er

fremdeles et hinder for integrasjon mellom 'rasene', selv om segregeringen ikke er institusjonelt befestet som under apartheid.

I dagens Sør-Afrika er de fundamentale konstitusjonelle rettighetene basert på individers heller en kollektive gruppes rettigheter. Likevel har det utviklet seg konflikter i forbindelse med statens forsøk på å rette opp historiske skjevheter, der farga har følt seg marginalisert eller forbigått (som *affirmative action* og TRC). Det er et overfokus på fargas 'relative privilegium' under apartheid, mer en deres status som 'relativt depriverte'. At farga ikke er fullverdig akseptert som 'underprivilegerte' på lik linje med svarte, som lå til grunn i den opprinnelige definisjonen av BCs svarte fellesidentitet, viser at de ikke faktisk blir akseptert som svarte. Dette har bidratt til å fremprovosere debatten om farga identitet og mobilisering. Mange hevder seg og ønsker å definere seg som svarte (og underprivilegerte med retter innen *affirmative action*). NPs tilnærming til farga som en del av afrikanderne, eller som en egen 'nasjonal minoritet', med behov for forsvar av kulturelle og språklige retter så vel som økonomiske i beskyttelse mot (den svarte) majoriteten, kan for farga ses som et reelt alternativ med bedre 'tilbud' om rettigheter.

ANC sliter med interne strukturer så vel som afrikanisme og de har kommunisert dårlig om og med farga, og har dermed bidratt til å føre farga 'ut' av den fellessvarte identiteten og ofte ut av ANC. ANCs regnbuenasjonssymbol bærer imidlertid i seg et mulig positivt rammeverk for redefinering av identitet, med åpning for mangfold og ulikhet som en nødvendig del av et hele. Sammen med *non-racialism* og demokrati-tanker, er det rom for farga identitet, men krever (som 1990-tallet har vist) farga agens innen den sosial og diskursive praksis. Som en del av dette er det imidlertid viktig å ikke (språklig) harmonisere samfunnet, uten å peke på de ekstreme ulikhetene for dermed å gi politisk rom for endring av disse.

1990-tallet er preget av en generell re-politisering av farga identitet, delvis på tvers av partipolitiske preferanser. Selv om det er forskjeller mellom partiene i fremstillingen og vektleggingen av farga, er det en viktig generell trend at mye av debattene foregår i et felles offentlig rom, i motsetning til 1980-tallet da det gikk et skille mellom motsandsbevegelsen som søkte å debattere farga identitetspolitikk og posisjon utenfor det offentlige, mens NP og apartheidstaten åpent fremmet en egen farga identitet. På tross av denne felles re-politiseringen, først og fremst ført i ordet av

farga selv, ser det ikke ut til at det krystalliseres en egen farga mobilisering utenfor svarte og hvite organisasjoner og partier. Dette kan bety at selv om det oppfattes en politiske relevans av farga identitet, er det ikke et samlende grunnlag for mobilisering. At farga fremdeles er økonomisk, politisk og sosialt fragmentert fører også til forskjellige politiske handlingsvalg.

Om teori og strategi

Denne oppgaven har brukt diskurs- og mobiliseringsteori som analytisk rammeverk. Diskursteori har gitt et perspektiv for å lese historien om identitet som en kompleks, dynamisk og relasjonell utvikling mellom struktur og aktør, mellom språk og institusjon, mellom endring og treghet. Den oppfordrer forskeren eksplisitt til å sette spørsmålsteget ved 'det selvsagte', men også ved det tilsynelatende 'uviktige'. Perspektivet tydeliggjør innholdet i og premissene for debatten om farga identitet og mobilisering. Selv om det er en gryende entusiasme for diskursanalyse også i Sør-Afrika, er perspektivet hovedsaklig brukt i psykologi- og litteraturstudier. I forhold til politiske studier er perspektivet først og fremst brukt i forhold til en aktør om gangen (for eksempel NP *eller* ANC), så det fundamentale aspektet av relasjonalt og endring som en implisitt del av 'den diskursive kampen' forsvinner.

Diskursteorien gir et nytt perspektiv på makt, som er mindre ensidig knyttet til institusjonelle eller økonomiske posisjoner, men viser hvordan disse posisjonene ofte sammenfaller med andre. Maktperspektivet i diskursteorien gir anledning til å se det komplekse, og definere mange aspekter og maktdimensjoner. Analysen har også vist at det ikke er et ensidig forhold mellom makt i forskjellige sfærer (som mellom økonomisk, politisk og 'moralisk' sfære). Hvite har ikke hatt ensidig makt. Men svarte har gjerne hatt en annen form for makt. Det som kan kalles en 'moralisk handlingsrett', eller å tilkjenne en aktiv identitetsposisjon er en form for makt i seg selv, da det åpner for handlingsrom. Dette perspektivet kunne også blitt utdypet, for eksempel ved hjelp av Bordieus kapitalbegrep, der man kan definere forskjellige former for (makt)ressurser i forskjellige sfærer, ressurser som også kan aktiviseres på tvers av sfærene.

Diskursteoriens utgangspunkt for å se handlings- og endringsmuligheter i forhold til makt, språk så vel som materielle forhold, har vist seg nyttig. Perspektivet åpner for

relasjonalitet og dynamikk, der en kan se utviklingen som et slags aksjons-/reaksjonsmønster mellom aktører. Apartheidstaten brukte sin maktposisjon til diskursiv og institusjonell forming av samfunnet. Dette dannet en politisk kontekst for mobilisering som fysisk begrenset mulighetene for, men også formen på denne. Motstanden klarte likevel å mobilisere på tvers av de statsdefinerte gruppene, og fikk staten til å reagere med endret språklig fremstilling så vel som institusjonell utforming. Motstandens problemer med å bryte diskursen så vel som praksisen vises gjennom treghetsaspektet som ligger både i språk og struktur.

Diskursanalytikere er kritisert for ikke å tilkjenne aktører en aktiv agens, og mangle et aktørperspektiv der det er rom for reell motstand. Faircloughs kritiske diskursteori gir rom for aktive aktører, men gir ikke svar på hvordan man metodisk skal forholde seg til aktører. Ved å kombinere diskursteori med Hirschmanns entry-variabler og mobiliseringsteori, er Faircloughs aktørperspektiv satt i en politisk kontekst og sammen med et metodisk redskap for å analysere dette. Denne oppgaven har vist at aktører, både individuelle og grupper, helt tydelig *har* påvirket diskursen; motstanden var og er mulig. BC og UDFs diskursive intervensjoner i kombinasjon med mobilisering bidro til å endre statens tilnærminger. På samme vis har farga bidratt til endringer i det kulturelle rammeverket i løpet av 1990-tallet. Analysen har også i tråd med teoriperspektivet vist hvordan disse intervensjonene, ikke alltid har fått det *villed* utfallet. Også motdiskursene 'gjør seg tilgjengelige' på det diskursive markedet og tas til inntekt for holdninger og praksiser de opprinnelig kjempet mot: De kan adopteres i eller tilpasses andre diskurser, som NP gjorde i motsvar til BC ved å endre sin språklige tilnærming til bantutalende afrikanere ved å (re)definere dem som svarte heller enn afrikanere for å forvirre og motvirke BC.

Tanker om videre farga debatt og politisk utvikling

Da jeg startet arbeidet med denne oppgaven regnet jeg med at dette avslutningskapittelet skulle handle om re-rasifisering av det sørafrikanske sivilsamfunnet. Oppblomstring av farga identitetsdebatt handler ikke bare om rase, identitet eller språk. Det handler heller ikke bare om økonomi og politiske institusjoner. Det handler også om et språklig rom for en gruppe som ikke er fullt ut akseptert som hvit eller svart. Farga identitet er oftest fremstilt som en 'restidentitet', en blanding av og verken-eller-

identitet; en negasjon av hvit og svart. Man har behov for 'å være' (ha en identitet), og også aksept for hva eller hvem man 'er'.

I forhold til mobilisering ser det ikke ut til at det kommer til å skje store endringer i valgarenaen. Fargas lojaliteter til henholdsvis ANC og NP er noenlunde stabile. Spekulasjoner om sammenslåing mellom ANC og NP antyder at de to partiene er mer like enn man har likt å innrømme. I forhold til farga politikk kan en sammenslåing være positivt dersom de to partene klarer å syntetisere sine innsikter og avproblematisere farga identitet. En slik sammenslåing vil også (med nødvendighet) føre til at NP nedtoner, og forhåpentligvis avvikler det rasistiske budskapet om den svarte fare. For ANC kan det føre til moderering av den afrikanistiske fløyen. ANC og NP har tidligere samarbeidet lokalt i Western Cape.

Et problem i forhold til forskningen på farga identitet og mobilisering, er at den relativt ensidig har fokusert på partipolitikk. Kompleksitetene i det utvidete politiske rom kan stå i fare for å forsvinne. Farga har vært relativt passive i forhold til partipolitisk mobilisering. Det finnes alternative mobiliserings- og organiseringsmuligheter innen andre arenaer. Mobiliseringsmønstre i forhold til fagforeninger, CBOs (Community Based Organisations) og så videre, viser et annet og mer aktivt bilde av farga mobilisering. Det ser også ut til å være en revitalisering av organisering i sivilsamfunnet i Sør-Afrika, etter en lengre periode med relativ stagnasjon i forhold til tilpasning til det nye Sør-Afrika og gjentatte dilemmaer i relasjon til ANC (og staten) som ofte ser deg selv som 'frigjørerne' og derfor 'på sivilsamfunnets side' og derfor 'uangripelige'. Dette burde forskes videre på gjerne ut fra temaspesifikke organisasjoner som fagforeninger eller boligpolitiske organisasjoner, og ses i sammenheng med den partipolitiske organiseringen for å vurdere *hvor* man organiserer ut fra politiske mulighetsstrukturer. Selv om det er en del forskning på sivilsamfunnet i Sør-Afrika, og Cape Town, er det ikke (så vidt meg bekjent) foretatt komparative studier mellom partipolitikk og annen politisk organisering spesifikt i forhold til farga, som eventuelt kunne utdype bildet av farga organisering spesielt og mobilisering generelt.

Politisering av farga identitet kan være et skritt i retning av avpolitisering av farga identitet. Med dette mener jeg at farga identitet ikke trenger være politisk relevant, i den forstand at man politisk isolerer seg fra andre grupper. Men jeg tror at ved å ikke diskutere identiteten, ville den ha fortsatt å være politisk relevant *uten* at det inkluderes

som en del av den politiske debatten. Dersom farga fortsatt ser (eller beskriver) seg som marginaliserte kan det være en fare for ikke bare en organisering utenfor valgarenaen, men *exit* staten og loven, som vi ser tendenser til gjennom gangstervirksomheten i Cape Flats. Gangstere er spesielt knyttet til farga områder, og forklares ofte med nettopp fremmedgjøring og manglende sosiale muligheter innenfor staten (og loven). Den økte stoltheten knyttet til fargahet, er et positivt tegn (i det minste så lenge det ikke er tilstrekkelig rom for farga innen andre identiteter). Selv om jeg tror 'farga identitet' vil normaliseres, i den forstand at man kan diskutere den, tror jeg ikke det vil bli en normalisering eller konsensus om meningsinnholdet i identiteten: '[The] stability of coloured identity rests in its instability' (Simone 1994:170).

Nettopp ambivalensen i forhold til og fragmenteringen av farga identiteter, og debatten rundt dette har et viktig potensial som strategisk bruk i nasjonsbyggingsprosessen og kampen for et reelt *non-racial* Sør-Afrika. Farga passer ikke inn i og bryter den svart-hvite dikotomien som oftest brukes i fremstillinger av det sørafrikanske samfunn. Inspirert av Bikos tre stadier for utvikling mot idealsamfunnet, kan man tenke at den dikotome svart-hvit diskursen uten rom for farga identitet er tesen, farga debatt og diskursive tilbaketrekning en form for antitese, og reell integrering på tvers av det sørafrikanske samfunnet er syntesen.

Referanseliste

Litteratur

- Abrahams, Trevor (1984) 'Coloured Politics' in South Africa: the Quislings' Trek into the Abyss' i Review of African Political Economy Vol. 11 No. 29
- Adam, Heribert, Frederik van Zyl Slabbert og Kogila Moodley (1998) Comrades in Business; Post-Liberation Politics in South Africa, Utrecht; International Books
- Afrol.com (2000) South Africa; ANC admits defeat in Cape Town' online (http://www.afrol.com/News/sa019_cape_da.htm).
- Alexander, Neville (1989) 'Non-collaboration in the Western Cape' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide; Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Alexander, Neville (1996a) 'The Great Gariep: metaphors of national unity in the new South Africa' i Wilmot, James, Caliguire, Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Alexander, Neville (1996b) 'Sow the wind of, reap the whirlwind' i Cape Times 28. mars
- ANC (1985) Referat fra Second National Consultative Conference, Kabwe, Zambia, 2-6 July tilgjengelig [online]: <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/conf/kab.html>
- Andersen, Nils Åkerstrøm (1994) Institutionel historie: en introduktion til diskurs- og institutionsanalyse. Rapport 10/94. København: Center for offentlig organisation og styring
- Baleta, Adele (1996) 'A tough task' i Cape Times 10. mai
- Barrell, Howard (2001) 'Here's to survival' i Mail & Guardian, 20. desember, tilgjengelig [online] <http://www.mg.co.za/mg/archive/2001dec/features/20dec-survival.html>
- Bateman, Chris (1996) 'Omar promises to address coloured issue' i Cape Times 10. januar
- Beinart, William, (1994) Twentieth-Century South Africa, Oxford; Oxford University Press,
- Bester, Rory og Barbara Buntman (1999) 'Bushman(ia), photographic intervention and the problem of "mainly white, middle-class, First World men who photograph everybody else"' i African Arts Vol 32 Nr 4
- Biko, Steve (1996) I Write What I like: A selection of His Writings, Randburg, Ravan Press,
- Breytenbach, Willy (2000) 'Democracy in South Africa: What kind and is it consolidating?' fra Economic Research Website tilgjengelig [online]: <http://www.fnb.co.za/economics/br000921.asp>
- Bundy, Colin (1989) 'Action, comrades, action!' Politics of youth – student resistance in the Western Cape, 1985' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide; Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Bundy, Colin (1999) 'Truth ... or Reconciliation' i Southern Africa REPORT Vol 17, nr 1
- Burman, Erica, Amanda Kottler, Ann Levett og Ian Parker (1997) 'Power and discourse: culture and change in South Africa' i Levett, Ann, Amanda Kottler, Erica Burmann og Ian Parker Culture, Power and Difference. Discourse Analysis in South Africa Cape Town; UCT Press

- Caliguire, Daria (1996) 'Voices from the communities' i Wilmot, James, Caliguire Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free: Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Cameron, Robert (1991) 'An analysis of the Structure and Functioning of Coloured and Indian Local Authorities since the Introduction of the Tricameral System' Politikon Vol 18 nr 1
- Coetzee, Carli (1998) 'The Remembered Self' i Nuttall, Sarah og Carli Coetzee (red) Negotiating the past, The making of memory in South Africa, Cape Town; Oxford University Press
- Cullinan, Kerry (1998) 'Zebra Nation?' i Siyaya nr 2, Cape Town, Idasa
- Daniels, Glenda og David Macfarlane (2001) First people left out in the cold' Mail & Guardian [online], tilgjengelig: <http://www.mg.co.za/mg/za/archive/2002mar/features/11mar-first.html> 11. mars
- Davis, Gaye (1995) 'Pride and prejudice bedevil ANC' i Mail & Guardian 24. mars [online], tilgjengelig: <http://web.sn.apc.org/wmail/issues/950324/wm950324-37html>
- de la Rey, Cheryl (1997) 'On political activism and discourse analysis in South Africa' i Levett, Ann, Amanda Kottler, Erica Burman og Ian Parker (reds) Culture, Power and Difference: Discourse Analysis in South Africa, Cape Town; University of Cape Town Press,
- December 1st Movement (udatert) 'December 1st Movement: Freedom is for all, draft statement of intent'
- Deegan, Heather (1999) South Africa reborn: Building a new democracy London; UCL Press
- Dharampal, Pal (1991) 'Indians in Post Apartheid South Africa, Indian journal of African studies (4), Ind-Africana; collected Research papers on Africa vol 4 no 2 p15-35, Dehli, University of Dehli
- Dlamini, Kuseni (1997) 'The Nats of Cosatu: Pondering the Coloured vote' i Indicator South Africa, Vol 14 (3)
- duPre, Roy H. (1994) Separate but Unequal; The 'Coloured' People of South Africa - A Political History, Johannesburg; Jonathan Ball Publishers
- duToit, Andre (kommer) 'Emerging Afrikaner Nationalism: Documents 1860-1890 i Afrikaner Political Thought, Vol.2: 1850-1910, (second edition)
- Eisa (2000) '2000 the local government election result' tilgjengelig [online] www.eisa.org.za
- Eldridge, Matt og Seekings, Jeremy (1996) 'Mandela's lost province: The African National Congress and the Western Cape Electorate in the 1994 South African Election' i Journal of Southern African Studies 22 (4)
- Ensor, Linda (2000) 'Excluded candidates revolting in the Cape' Business Day [online], tilgjengelig: <http://www.bday.co.za/bday/content/direct/1,3523,725822-6078-0,00.html>, 23. oktober
- Erasmus, Zimitri og Edgar Pieterse (1999) 'Conceptualising Coloured Identities in the Western Cape Province of South Africa' i Palmberg Mai (red.) National Identity and Democracy in Africa Uppsala, Nordiska Afrika Institutet
- Erasmus (2000) 'Recognition through Pleasure; Recognition through violence: Gendered Coloured Subjectivities in South Africa' i Current Sociology, Vol 48, Nr 3 (71-85)
- Erasmus, Zimitri (2001) 'Re-imagining coloured identities in post-Apartheid South Africa' i Erasmus, Zimitri (red.) Coloured by History, Shaped by Place: New Perspectives on Coloured Identities in Cape Town, Cape Town: Kwela Books/ South African History Online
- Fairclough, Norman (1992) Discourse and Social Change, London; Polity Press 1992

- Faure, Murray, (1997) 'Elections for Parliament and the Provinces in the New South Africa 1994-2004' i African journal of political science vol 2 No.1
- Fredrickson, G.M. (1981) 'Emancipation, Reconstruction and Political Consolidation' i Fredrickson, G.M. White Supremacy: A Comparative Study in American and South African History, New York: Oxford University Press
- Gamson, William A. og David S. Meyer (1996) 'Framing Political Opportunity' i McAdam, Doug, John D. McCarthy og Mayer N. Zald Comparative Perspective on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing, Cambridge: Cambridge University Press
- Gibson, James og Helen Macdonald (2000) 'An Empirical Snapshot of the Nature of Racial Attitudes in South Africa, paper presentert for National Conference on Racism, Sandton <http://www.ijr.org.za/empirical/em1.html>
- Giliomee, Herman (1992) 'Intra-Afrikaner conflicts in the transitions from apartheid' i African Affairs Vol 91, nr 364,
- Giliomee, Hermann (1994) 'The National Party's Campaign for a Liberation Election' i Reynolds, Andrew (red) Election '94, The campaigns, results and future prospects Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.,
- Giliomee, Hermann (1996) 'A politically incorrect view of non-racialism and majority rule' i Wilmot, James, Dara Caliguire og Kerry Cullinan (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers,
- Goldin, Ian (1987) Making Race, The Politics and Economy of Coloured Identity in South Africa London; Longman Group Ltd. 1987
- Goldin, Ian (1989) 'Coloured Identity and Coloured Politics in the Western CApe Region of South Africa' i Vail, Leroy The Creation of Tribalism in Southern Africa, London; James Currey,
- Greenberg, Stanley B., (1987) 'Ideological struggles within the South African state' i Marks, Shula og Stanley Trapido (red) The politics of race, class and nationalism in twentieth-century South Africa, London; Longman Group Ltd;
- Grunebaum, Heid og Steven Robins (2001) 'Crossing the colour(ed) line: Mediating the ambiguities of belonging and identity' i Erasmus, Zimitri (red.) Coloured by History, Shaped by Place; New Perspectives on Coloured Identities in Cape Town, Cape Town: Kwela Books/ South African History Online
- Gumede, William-Mervin (1996) 'ANC going for the big one now; To take West Cape, they must cater for 'coloured' vote' i Cape Times 10. februar
- Hagelund, Anniken)1998) Diskurser om bistand, kunnskap og utvikling – en diskursanalytisk tilnærming til NORADs policy, hovedoppgave, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo,
- Hall, Stuart (1992) 'The West and The Rest: Discourse and Power' i Hall, Stuart og Brian Gieben, (red) Formation of Modernity, Cambridge; Polity Press 1992
- Hammer, Sven (2001) 'Diskursbegrepet i sosiologisk relieff' i Sosiologi i dag, årgang 31, nr 4
- Harvey, Ebrahim (2000) 'The myth of a black capitalist class' i Mail & Guardian 11. februar
- Hirson, B., (1981) Year of Fire, Year of Ash, The Soweto Revolt: Roots of Revolution? London, Zed Press,
- Hofemyr, Isabel (1987) 'Building a Nation from Words: Afrikaans Language, Literature and Ethnic Identity' i Marks, Shula & Trapido, Stanely (red) The Politics of Race, Class and Nationalism in Twentieth Century South Africa, London; Longmann,

- Humphries, Richard (1989) 'Administrative politics and the coloured labour preference policy during the 60s' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide: Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Jacobs, Sean (2001) 'Black Empowerment the ANC and Globalisation – History is not on our side' paper presentert for årsmøtet til African Studies Association, Houston, November
- Jacobs, Sean (kommer) 'The coloured vote' in post-apartheid South Africa'
- Jacobs, Sean og Tiro Holele (1997) 'Revisiting the 'National Question': Ethnicity, non-racialism, and the ANC' paper presentert ved konferansen 'Multicultural citizenship in the 'new' South Africa' Cape Town, IDASA
- James, Wilmot og Mary Simons (1989) 'Introduction' i James, Wilmot og Mary Simons (reds) The Angry Divide: Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- James, Wilmot (1996a) 'The devil who keeps promises' i Wilmot, James, Dara Caliguire og Kerry Cullinan (reds) Now That We are Free: Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- James, Wilmot (1996b) 'The travail of the coloured leadership' i Cape Times 13.mars
- Johnson, Angela (1997) 'Fight for the right to be coloured' Mail & Guardian 14. februar [online], tilgjengelig: <http://web.sn.apc.org/wmail/issues/970214/NEWS119.html>
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999), Diskursanalyse som teori og metode, Roskilde; Roskilde Universitetsforlaget
- Jung, Courtney (2000) Then I Was Black, South African Political Identities in Transition New Haven; Yale University Press
- Kaplan, Mark (produsent) (1995) 'Diversity and Conflicts in the Westren Cape' Cape Town IDASA/Intermedia, dokumentarvideo
- Kadalie, Rhoda (2001a) Politics of Race and multiculturalism' paper presentert ved International Conference on the Dialogue of civilizations, Tokyo/Kyoto, juli – august
- Kadalie, Rhoda (2001b) 'We are not so dumb, Mr. Rasool' Mail & Guardian 19. oktober [online], tilgjengelig: <http://www.sn.apc.org/wmail/issues/011019/OTHER53.html>
- Kayser, Undine (1998) 'Creating the Past, - Improvising the Present; Narrative Construction and Re-construction of the Past in South Africa and Germany', Centre for African Studies, Cape Town; University of Cape Town, Honours Thesis
- Kies, HN (1999) 'The 1999election: Before – and After?' The Educational Journal Vol.69 Nr4,
- Lewis, Gavin (1987) Between the wire and the wall, A history of South African 'Coloured' politics Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Lodge, Tom (1991) 'Rebellion: The turning of the tide' i Lodge, Tom og Bill Nassen (red) All, Here and Now: Black Politics in South Africa in the 1980s, Cape Town; David Philip Publishers
- Lodge, Tom (1994) 'The African National Congress and Its Allies' i Reynolds, Andrew (red) Election '94, The campaigns, results and future prospects Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Lodge, Tom (2001) 'Local governmental elections of December 2000' Politikon, Vol. 28, Nr. 1,
- Mail & Guardian (1995) 'New struggle for coloureds' 24. mars [online], tilgjengelig: <http://web.sn.apc.org/wmail/issues/950324/wm950324-32.html>

- Mail & Guardian (2001) 'South Africa's Khoisan demand their rights' 2. mai
- Mamdani, Mahmood, (1996) Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Colonial Rule, Cape Town; David Philip Publishers
- Mamdani, Mahmood (1997) 'From Justice to Reconciliation: Making sense of the African Experience' discussionpaper 8, Uppsala; Nordiska Afrikainstitutet,
- Mamdani, Mahmood (1998) 'When does a Settler become a Native? Reflections of the Colonial Roots of Citizenship in Equatorial and South Africa – inauguration speech', Cape Town; University of Cape Town, New Series No 208
- Mamdani, Mahmood (2000) 'Det afrikanske dilemma: Indirekte styre, etnisitet og det sivile samfunn' i Afrikanere om Afrika, Fellesrådets Afrika-årbok 2000-2001, Oslo, Solidaritet Forlag
- Mandaza, Ibbo (1997) Race, Coloure and Class in Southern Africa, Cape Town, CTP Book Printers
- Mandela, Nelson (1996) 'Citizens of a single rainbow nation' i Wilmot, James, Dara Caliguire og Kerry Cullinan (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Marais, Peter (1995) 'Not just black and white' i Cape Times, 22. mars
- Marais, Peter (1996) 'Two long in the twilight' i Wilmot, James, Dara Caliguire og Kerry Cullinan (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Maree, Johann (1989) 'The General Workers' Union 1973-1986' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide: Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Martin, Denis-Constant (upublisert) 'Cape Town's Coon Festival: A site for the confrontation of opposed coloured identities' paper
- Marx, Anthony (1992) Lessons of Struggle, South African Internal Opposituon 1960-1990, New York; Oxford University Press
- Marx, Anthony (1998) 'Making Race and Nations. A Comparison of the United States, South Africa and Brazil', New York; Cambridge University Press
- Mathisen, Werner Christie (1997) 'Diskursanalyse for statsvitere: Hva, hvordan og hvorfor' Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo, forskningsnotat,
- Mattes, Robert, Donald Taylor og Abigail Poore (1997) 'The role of identity in building a democratic culture in South Africa' paper presentert ved konferansen 'Multicultural citizenship in the 'new' South Africa' Cape Town, IDASA
- Mattes, Robert (1999) 'Do Diverse Social Identities Inhibit Nationhood and Democracy? Intitial Considerations from South Africa' i Palmberg Mai (red.) National Identity and Democracy in Africa Uppsala, Nordiska Afrika Institutet
- Mbeki, Thabo (1999) Report of the Government of the Rebrpublic of South Africa on the question of the Afrikaners, National Assembly, Cape Town 24 March tilgjengelig [online] <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/mbeki/1999/tm0324.html>
- McAdam, Doug, John D. McCarthy og Mayer N. Zald (1996) 'Introduction' i McAdam, Doug, John D. McCarthy og Mayer N. Zald Comparative Perspective on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing, Cambridge: Cambridge University Press

- McCarthy, John (1996) 'Constraints and opportunities in adopting, adapting, and inventing' i McAdam, Doug, John D McCarthy og Mayer N. Zald Comparative Perspective on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing, Cambridge: Cambridge University Press
- McDonald, David 'How the West Was Won: The Coloured Vote in the Western Cape' i Southern Africa REPORT vol 9 (4), Toronto; TCLSAC 1994
- Merton, Marianne (2001) 'Cracks show in Democratic Alliance' Mail & Guardian 2. oktober [online], tilgjengelig: <http://www.mg.co.za/mg/za/archive/2001oct/features/02oct-cracks.html>
- Nassen, Bill (1991) 'Political Ideologies in the Western Cape' i Lodge, Tom og Bill Nassen (red) All, Here and Now: Black Politics in South Africa in the 1980s, Cape Town; David Philip Publishers
- Ndebele, Njabulo (1998) 'Memory, metaphor, and the triumph of narrative' i Nuttall, Sarah og Coetzee, Carli (red) Negotiating the past. The making of memory in South Africa, Cape Town; Oxford University Press
- Neocosmos, Michael (1998) 'From People's Politics to State Politics' i Olukoshi, Adebayo O. (red) The Politics of Opposition in Contemporary Africa, Uppsala; Nordiska Afrika Institutet
- Neumann, Iver B., (2001) Mening, Materialitet, Makt: En innføring i diskursanalyse, Oslo; Fagbokforlaget
- Nijzink, Lia og Sean Jacobs (2000) 'Provincial Elections and government formation in the Western Cape: the politics of polarisation' Politikon, Vol. 27, Nr. 1,
- NNP (1998) 'Federal Constitution of the New National Party of South Africa' tilgjengelig [online] <http://www.natweb.co.za/HTML/NNPConstitution.asp>
- Norval, Alletta J. Deconstructing Apartheid Discourse London; Verso 1996
- O'Meara, Dan 'Politics in the Apartheid State: Analysing the Materiality of the Political' i Social Dynamics 22.2 (1996) 37-73
- Oosterwyk, Trevor (1996) The Coloured Question - some considerations, Cape Times 28. mars
- Palmberg, Mai (1999) 'Innledning' i Palmberg Mai (red.) National Identity and Democracy in Africa Uppsala, Nordiska Afrika Institutet
- Parker, Ian, Ann Levett, Amanda Kottler og Erica Burman (1997) 'On discourse, power, culture and change' i Levett, Ann, Amanda Kottler, Erica Burman og Ian Parker (reds) Culture, Power and Difference: Discourse Analysis in South Africa, Cape Town; University of Cape Town Press
- Patel, Ebrahim (1985) 'Legitimacy and Statistics: A critical analysis of the first tri-cameral parliamentary elections, August 1984' Cape Town; Southern Africa Labour and Development Research Unit, working paper no 61,
- Pinnock, Don (1989) 'Ideology and urban planning: Blueprints of a garrison city' 60s' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide: Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Pottie, David (2000) Report on the local government election 2000', South African local government elections online [tilgjengelig] <http://www.localelections.org.za/reports/WCape.htm>
- Posel, Deborah 'The language of domination, 1978-1983' I Marks, Shula og Stanley Trapido The politics of race, class and nationalism in twentieth-century South Africa London; Longman Group UK Ltd. 1987
- Prinsloo, Rachel (1997) 'Identity and Community in the Western Cape: "Coloured Identity" and Political Processes', diskusjonspaper presentert ved konferansen 'National Identity and Democracy', University of Western Cape, Cape Town 14-18 mars

- Ramphela, Mamphela (1996) 'Treading the thorny path to equity' i Wilmot, James, Caliguire Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers 1996
- Rasool, Ebrahim (1996) 'Unveiling the heart of fear' i Wilmot, James, Caliguire Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Reddy, Thiven, [2001] 'The politics of naming: The constitution of coloured subjects in South Africa' i Erasmus, Zimitri (red.) Coloured by History. Shaped by Place; New Perspectives on Coloured Identities in Cape Town, Cape Town: Kwela Books/ South African History Online
- Robins, Steven (1998) 'Silence in my fathers house: memory, nationalism, and narratives of the body' i Nuttall, Sarah og Carli Coetzee (red) Negotiating the past. The making of memory in South Africa, Cape Town; Oxford University Press
- Rossouw, Rehana (1996a) 'The 'children of slaves gather' Mail & Guardian 18. oktober[online], tilgjengelig: <http://web.sn.apc.org/wmail/issues/961018/NEWS49.html>
- Rossouw, Rehana (1996b) 'More 'colour' needed in Afrikaans group' Mail & Guardian 06.oktobre [online]: tilgjengelig: <http://www.sn.apc.org/wmail/issues/961206/NEWS52.html>
- Rubin, Herbert J. og Rubin, Irene S. (1995) Qualitative Interviewing London; Sage Press
- Sakarai, Lawrence (1997) 'The Political Marginalization of the Coloured Student Community of the University of the Western Cape' i African Anthropology Vol 4 No 1
- Saunders, Christopher (red) (1995) Illustrated History of South Africa Cape Town: Reader's Digest
- Seekings Jeremy (1996) 'From Independence to identification' i Wilmot, James, Caliguire Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Seekings, Jeremy, (2000a)'Apartheid revisited: Analysing Apartheid as a Distributional Regieme' , Centre for African Studies, University of Cape Town, 11 oktober, paper
- Seekings, Jeremy (2000b) The UDF. A History of the United Democratic Front in South Africa 1983 – 1991, Cape Town, David Philip
- Shubin, (2000) 'Review Article: The liberation movement in retrospect' i Politikon, Vol. 27, Nr. 1,
- Simone, AbdouMaliq (1994) 'In the mix: Remaking coloured identities' i Africa Insight Vol 24 no 3
- Skjerdal, Terje (1997) 'Mapping the gap: South African journalists in disagreement over the Truth and Reconciliation Commission media hearings', Durban; University of Natal,; <http://www.und.ac.za/und/ccm/articles.trc.htm>
- Sonn, Julian (1996) 'Breaking the borders' i Wilmot, James, Caliguire Dara og Cullinan, Kerry (reds) Now That We are Free; Coloured Communities in a Democratic South Africa, London; Boulder Lynne Rienner Publishers
- Stokke, Kristian (1998) Politisk Geografi Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
- Stolten, Hans Erik, (2000a) 'History, Mentality and Nationbuilding in South Africa and Denmark', paper presentert for History for Democracy Symposium, Februar – Mars 2000, University of Stellenbosch,
- Stolten, Hans Erik (2000b) 'Use and Misuse of History in the Creation of Identity in South Africa', Nordiska Afrika Institutet, forelesningspaper

- Sæther, Elin (2001) 'Diskursanalyse - fra vitenskapsteori til metodologi' i Hovedfagsårbok, Samfunnsgeografi 2001, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo,
- Todes, Alison, Vanessa Watson og Peter Wilkinson (1989) 'Local government restructuring in Greater Cape Town' i James, Wilmot og Mary Simons (red) The Angry Divide: Social & Economic history of the Western Cape, Cape Town; David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Tjønneland, Elling N. (1984) Rasisme og det moderne Sør-Afrika – en studie av afrikandernasjonalisme, industrialisering og apartheid Oslo; NUPI/Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, dr.gradavhandling
- Tjønneland, Elling N. (1996) 'The politics of povertyreduction and devolpment in the Rainbow Nation – an overview' i Deng, Lula A. og Elling Tjønneland (reds) South Africa: Wealth, Poverty and Reconstruction, Bergen; Christian Michelsens Institutt,
- Turok, Ivan (2001) 'Persistent Polarisation Post-Apartheid? Progress towards Urban Integration in Cape Town' i Urban Studies, Vol 38, Nr 13, 2349-2377
- UNDP (2000) Report South Africa: Transformation for Human Development 2000, UNDP, Pretoria
- Vaalbooi, Petrus 'The San of South Africa' i Indigenous Affairs International, IWGIA No2 1999
- van der Merwe, Hugo (1999) 'The Truth and Reconciliation Commission and Community Reconciliation: An Analysis of Competing Strategies and Conceptualisations', tilgjengelig på Centre for the study of violence and reconciliation: <http://www.wits.ac.za/csvr/papers/paphd0.htm>
- van Kessel, Ineke (2000) 'Beyond Our Wildest Dreams' The United Democratic Front and the Transformation of South Africa' London; University Press of Virginia
- Verwoerd, H.F (1968) 'The Meaning of Apartheid (1948)' i Brooks, E. (red) Apartheid, a documentary study of modern South Africa, London; Routledge and Kegan Paul
- Watkins, Lee (2001) 'Race, class, and the mediation of difference among hip-hoppers in Cape Town' upublisert paper presentert på konferansen 'the Burden of Race' ved University of Witwatersrand, Johannesburg 5-8 juli 2001
- Weeder, Michael (udatert) 'December 1st Movement: Retracing the Path of Memory', disussion paper
- Williams, Brian (1995) 'The power of propaganda' paper presentert ved Conference on National Unity & the Politics of Diversity in the Western Cape- Identity Questions in the Coloured Community', Cape Town; IDASA
- Wilmsen, Edwin N., Dubow, Saul & Sharp, John (1994) 'Introduction: Ethnicity, Identity and Nationalism in Southern Africa' i Journal of Southern African Studies, 20 (3), York; University of York,
- Zald, Mayer N. (1996), 'Culture, ideology, and strategic framework' i McAdam, Doug, John D McCarthy og Mayer N. Zald Comparative Perspective on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing, Cambridge: Cambridge University Press

Muntlige kilder og personlig kommunikasjon

- Anonym (2001) *e-post* 2. august, forsker
- deLille, Patricia (2001) *intervju* 5. januar, partileder Pan African Congress
- Ebden, Brian (2001) *intervju* 28. januar, skriver dikt og lager nettbrev om khoisan-historie
- Fester, Gertrude (2001) *intervju* 4. februar, sekretær for ANCs tidligere ordfører (Nomainida Mafeketo), aktiv medlem i ANC Womans League

Jacobs, Sean (2002) *e-post*, 17. april, politisk analytiker Institute for Democracy in South Africa (IDASA)

James, Wilmot (2001) *intervju* 1. februar, tidligere direktør IDASA, redaktør i avisa Cape Argus

Kinnes, Irvin (2001) *intervju* 25. januar, forsker Centre for Conflict Resolution,

Marks, Joe (2001) *intervju* 18. januar, tidligere UDFer, avhopper fra ANC til Democratic Party, parlamentsmedlem 1994-1999 for DP

Peterson, Oscar (2001) *intervju* 1. januar, skuespiller på turne med 'Joe Barber'; komedie fea farga miljø

Rasool, Ebrahim, (2001) *intervju* 15. februar, leder ANC Western Cape, tidligere i regionalt lederskap av UDF

Simons, Brent (2000) *personlig kommunikasjon* 7. november, informasjonsansvarlig i Governmental Communication Information System

Simons, Brent (2002) *e-post*, 12. mars (over)

Taylor, Michel (2001) *intervju* 8. januar, initiativtaker og leder for Middle Party

Trout, Aleweya og Bonita Jacobs, Adams, Freddie (2001) *intervju* 23. januar, Trout og Jacobs NP-representanter i kommunestyret, Adams er partisekretær i Cape NP

Weeder, Michael (2001) *intervju* 7. februar, anglikansk prest, med i December 1st Movement